

**Den Nederlantsen hovenier, zijnde het I. deel van Het
vermakelijk land-leven : beschrijvende alderhande princelijke
en heerlijke lust-hoven en hof-steden, en hoe men deselve,
met veelderley uytnemende boomen, bloemen en kruyden,
kan beplanten, bezaeijen, en verçieren**

<https://hdl.handle.net/1874/214240>

Wasmakelak
Landt-Leven.
I Deel

DEN
NEDERLANDISEN
HOVENIER.
door L. van der Groen,
Hovenier van Sijn H. Hoog-
HEIDEN PRINCE VAN ORANGIEN

WED. GYSBERT DE GROOT, Boek-verkoper op den Nieuwendyck inde groote Wydel
Met Privilegie veest 15 Jaeren
1696.

BIBL. CONV.
OF
WUCHIENS

Consent en Privilegie.

DE Staten van Holland, en West-Vrieland doen te weten, alsoo ons vertoont is by de Wed: van D GYSBERT de GROOT, Boekverkoopster, woonende tot Amsterdam, dat wy op den 10 Decem- ber 1668. aen MARKUS DOORNIK, mede Boekverkooper alder, hadde gelieven te verleenen Oſtroy voor de tijd van vijftien als doen eerstkomende jaren tot het drukken, ende verkoopen van seker Boek geintituleert, *Het Vermakelij Landleven, bestaende in drie Deelen*, als eerstelijc, *den Nederlandsen Hovenier, met curieuse Platen versiert*; ten tweeden, *den Verstandigen Hovenier*; en ten darden, *den Ervaren Huysbouder*; mitgaders *de verstandige Kok*, en welke voorz. Privilegie de gemelde MARKUS DOOR- NIK al op den 30 July 1677. voorleden, aen den Suppliant had overgedragen en getransporteert, sonder eenigh recht of actie daer aen te reserveeren; ende alsoo de tijd van het gemelde Oſtroy stond te expi- reeren, ook den Suppliant beducht was dat by yemant het voorz. Boek ten geheele of ten deelen, in eeni- ge Talen souden mogen werden nagedrukt en verkocht; soo keerden den Suppliant sich tot Ons, oormoe- delijk verzoekende Continuatie van Ons voorgeschreven Oſtroy voor den tijd van vijftien jaren, om het voorz. Boek alleen te mogen drukken en verkoopen in alderhande Talen, met verbod aen allen en een yegelijc, wie het ook soude mogen wesen, het gemelde Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't kleyn of groot, in eenige Talen na te drukken, ofte elders nagedrukt, in onsen Lande te brengen, ver- handelen, verkoopen, ofte doen verkoopen, alles in *comuni forma*. SOO IS 'T, Dat wy de sake en 't ver- soek voorz. overgemerkt hebbende, ende genegen wesende ter bede van den Suppliant, uyt Onse rechte Wetenschap, Souvereyne macht en Authoriteyt, den selven Suppliant by Continuatie geconsenteert, geac- cordeert ende geotroyeert hebben, consenteeren, accordeeren ende oſtroyeeren mids desen, dat sy, ge- duerende den tijd van vijftien achter een volgende jaren, het voorz. Boek, geintituleert, *Het Vermakelij Landleven, bestaende in drie Deelen*, als eerstelijc, *den Nederlandsen Hovenier, met curieuse Platen versiert*; ten tweeden, *den verstandigen Hovenier*; ten darden, *den ervaren Huysbouder*; mitgaders *den verstandigen Kok*, binnen den voorz. Lande alleen sal mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkoopen: verbiedende daerom alle en eenen yegelijc, het selve Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't groot of in 't kleyn, in eenige Talen naer te drukken, of elders naer gedrukt, binnen deselve onsen Lande te brengen, uyt te geven, ofte te verkoopen, op de verbeurte van alle de naergedrukte, ingebrachte, ofte verkochte Exemplaren, ende een boete van drie hondert guldens daer en boven, te appliceeren, *Gelijc alles breeder by de Origineele Brieven van Oſtroy begrepen is*. Gedaen in den Hage, onder onsen Grooten Zegel, den 9 De- cember, in 't Jaer onses Heeren duyzent ses hondert ses en tnegentigh.

Onder stond,

G. FAGEL.

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten,

SIMON van BEAUMONT.

Den
NEDERLANTSSEN
HOVENIER,

Zijnde het I. Deel van *het Vermakelijk Land-leven.*

Beschrijvende alderhande

Prinçelijke en Heerlijke Lust-hoven en Hof-steden, en hoe men deselve, met veelderley uytnemende Boomen, Bloemen en Kruiden, kan beplanten, bezaaijen, en vergieren.

Door *J. van der GROEN*, Hovenier van sijn Doorluchtige Hoogheyd, den HEERE

PRINCE van ORANGIEN, &c.

Verrijkt met verscheyde Kopere Figueren, uytbeeldende Prinçelijke Lust-hoven en Hof-steden, na de Nederlandse en Françe ordze; als ook eenige Fonteynen, maniere van Enten/ Seuleren/ Inleggen en Afzuppen.

Met noch ontrent 200. Modellen van *Bloem-perken, Parterres, Dool-hoven, Prielen, Lat-werken, en Zonne-wijfers.*

Desen laetsten Druk is doorgaens verbeterd.

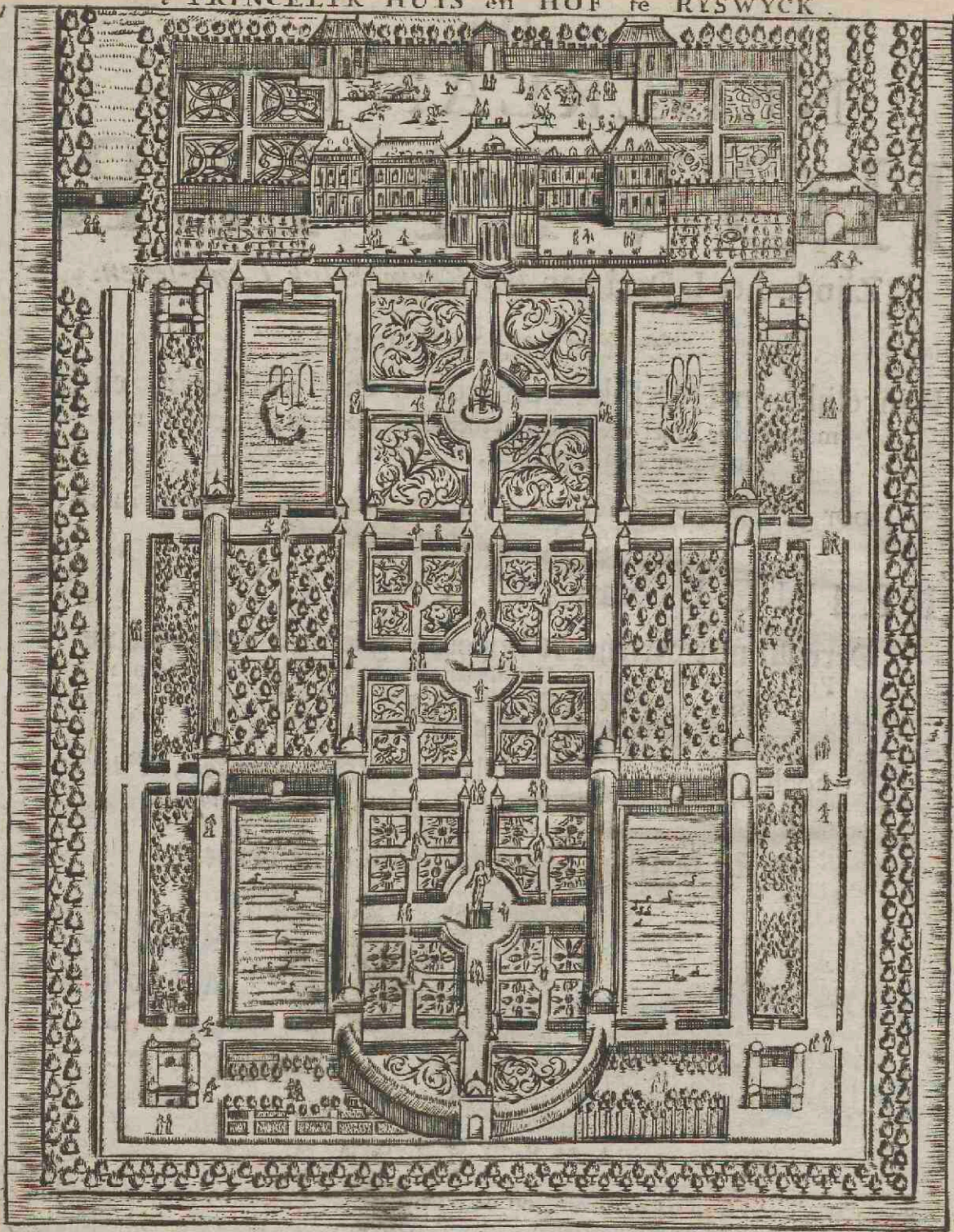
BIBL. CONV.
O. F. M.
WIJCHENS

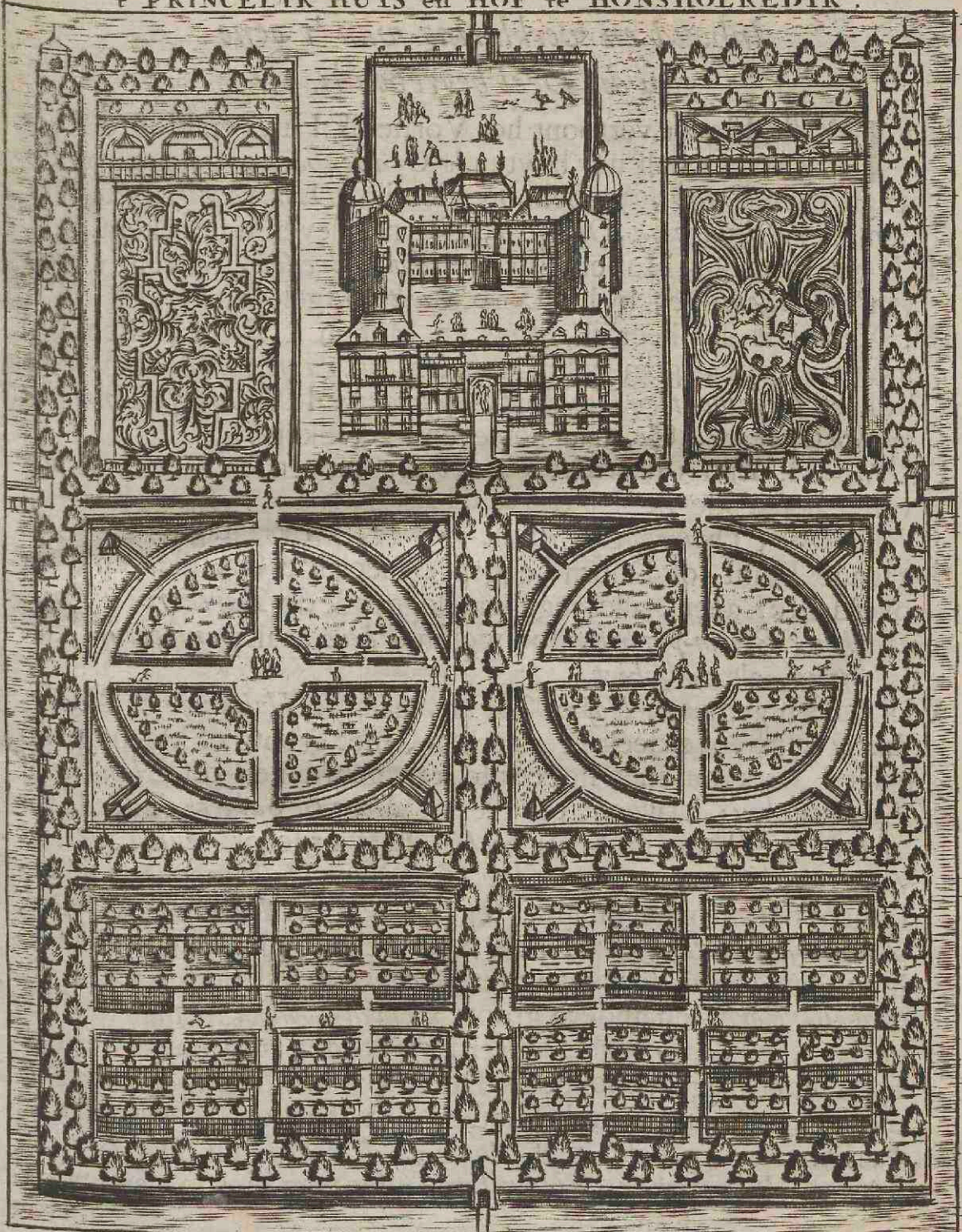
~~Bibliotheca
Conventus
Woerdensis~~

t'AMSTERDAM,

By de Wed: van *Gijsbert de Groot*, op de Nieuwendijk, tusschen de twee Haerlemmer Sluyfen in de groote Bybel, Met Privilegie voor 15. Jaren. 1721.

t PRINCELYK HUYS en HOF te RYSWYCK

Inhoud en verklaring van 't gene
in dit Deel begrepen is.

- I. d' **E**erste Figuer verтоont het Vorstelijk Huys en Hof te *Rijs-wijk*, een half uur buyten 's *Gravenhage*, gelegen op de wegh naer *Delft*, toebehoorende sijn *Doorluchtige Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen*, &c. na 't leven afgeteekent.
- II. Is het Princeljk Hof en Huys te *Honsbolredijk*, ontrent 2 uren van 's *Gravenhage*, by het Dorp *Naeltwijk* gelegen.
- III. Verтоont het heerlijk Huys en Hof in 't *Bosch*, dicht by 's *Gravenhage*, gemeenlijk genaemt *d'Oranje Zael*, bewoont by haer *Doorluchtige Hoogheyt*, *Mevrouwe de Princesse Douagiere van Oranjen*, &c. naer het leven afgeteekent.
- IV. V. VI. Zijn 3 heerlijke *France* Gebouwen en hare *Lust-hoven*, bestaende in *Parterres* of *Loof-werken*, *Bloem-perken*, *Fonteynen*, *Oranje- en Citroen-boomen*, en *Plantagien* met omgaende *Hulst- of Doorn-heggen*; beplante *Gacnderyen*, of overdekte *Lanen*, alles regulier, leggende de *Parterres*, *Loof-werken*, *Bloem-perken*, soo wel in *Plano*, als *perspectijf*, dat is 't *plat*, als *verschiet*.
- VII. Is een gemeene *Hof* of *Thuyu*, naer de *Hollantse* of *Nederlantse* wijze, verdeelt in 4 perken, met groote of kleyne palm beset; waer van men het eerste kan gebruyken tot *Bloemen* of *Loof-werken*; 't tweede tot allerley *Moes* of *Salaet*; 't derde tot *Aspersies*, *Bloem- en Savoy-koolen*, het vierde tot *Peulen*, *Roomse- en Turkse-boonen*, *Wortelen*, &c. Defen *Hof* is met hout-schuttingen rontom beheyninght, tegen dewelke *Moerelle*, *Karssen*, *Abrikoosen* en *Persike-boomen*, gevlochten zijn, langhs deselve loopt een *Rabat*, dat men met *Aerdbesjen*, besetten kan: de *Appel*, *Pere*, en andere groote *Vrucht-boomen* set men soo hier en daer, wijdt van malkanderen, op dat den *Hof* sijn behoorlijke open lucht magh behouden. De *Quee- en Mispel-boomen* plant men op de kanten van de slooten, over 't water. Voorts zijn de *Perken* rontom beset met *Rosen*, *Aelbessen- en Kruys-bessen-boomen*. Een gemeen *Thuyu-buysje* siet men hier in, aen wiens mueren

mueren men een *Wijngaert* kan opleyden, die tegen 't Zuyden, Zuyd-oosten of Zuyd-westen staen: aen d'een zijde is een *Gras-* of *Bleek-velt*, aen d'ander zijde een *Hoender-bok*.

VIII. Vertoont een heerlijke *Fonteyn*, die op sijn plaets beschreven sal worden.

IX. Beeld af drie veranderingen van uytfspringent water, die, met noch meer andere, op een *Fonteyn* kunnen gettelt worden.

X. Noch een *Fonteyn*, die men met een kleyne koste maken kan, met van onder uytfspringende stralen, als hier na volgen sal.

XI. Afbeeldingh hoe men de *Wijngaerden*, soo in den Aerdbodem, als ook in mantjes vol aerde, soo wel in 't onderste als in 't opperste des Wijngaerts, kan *in- en af-leggen*, en daer na affnijden.

XII. Vertoont hoe men de *Vrucht-boomen* kan winnen door *af-zuygen*.

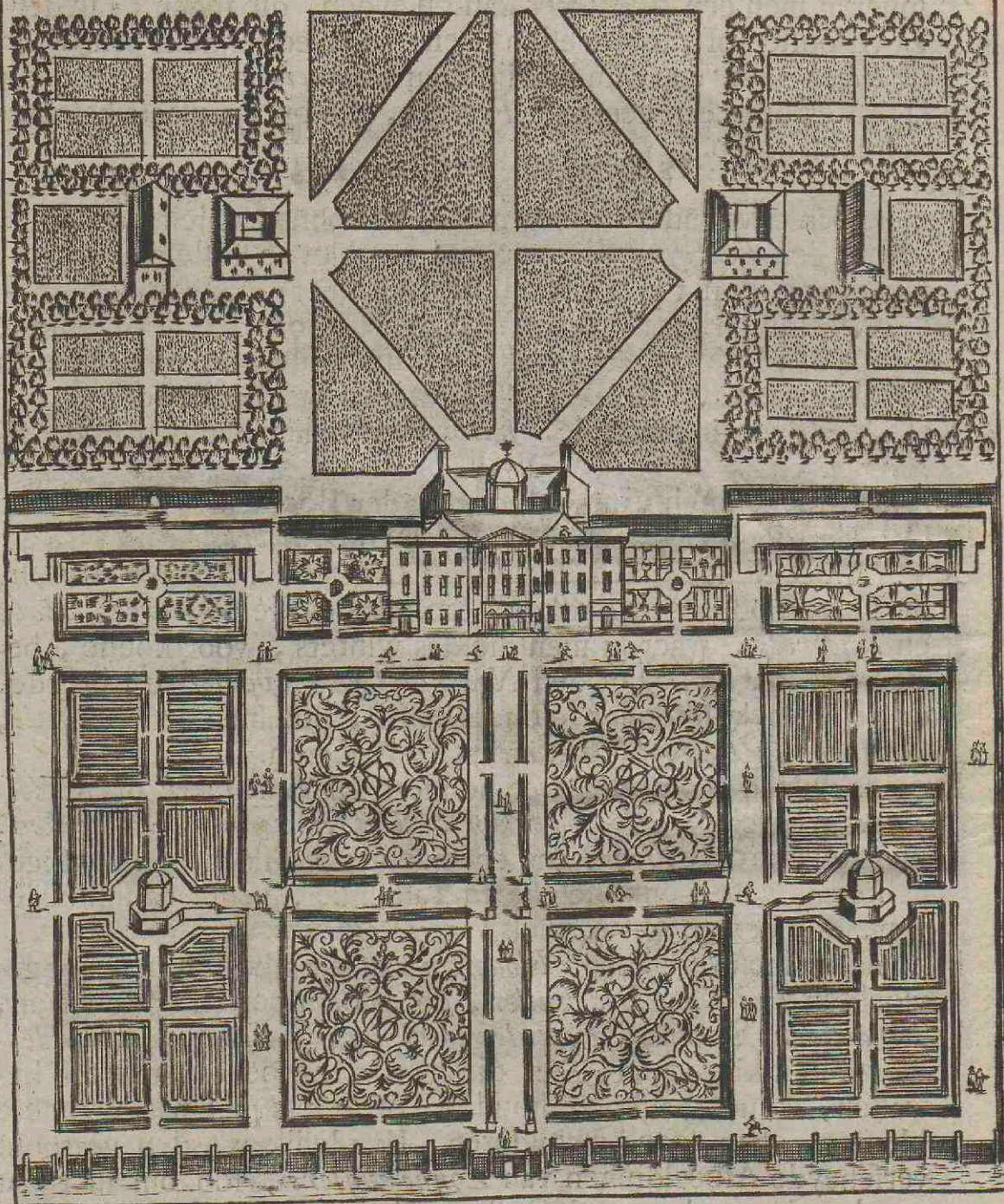
XIII. Afteykeningh van het *In-enten* der Boomen.

XIV. Vertooningh hoe men de Boomen *Oculeert*.

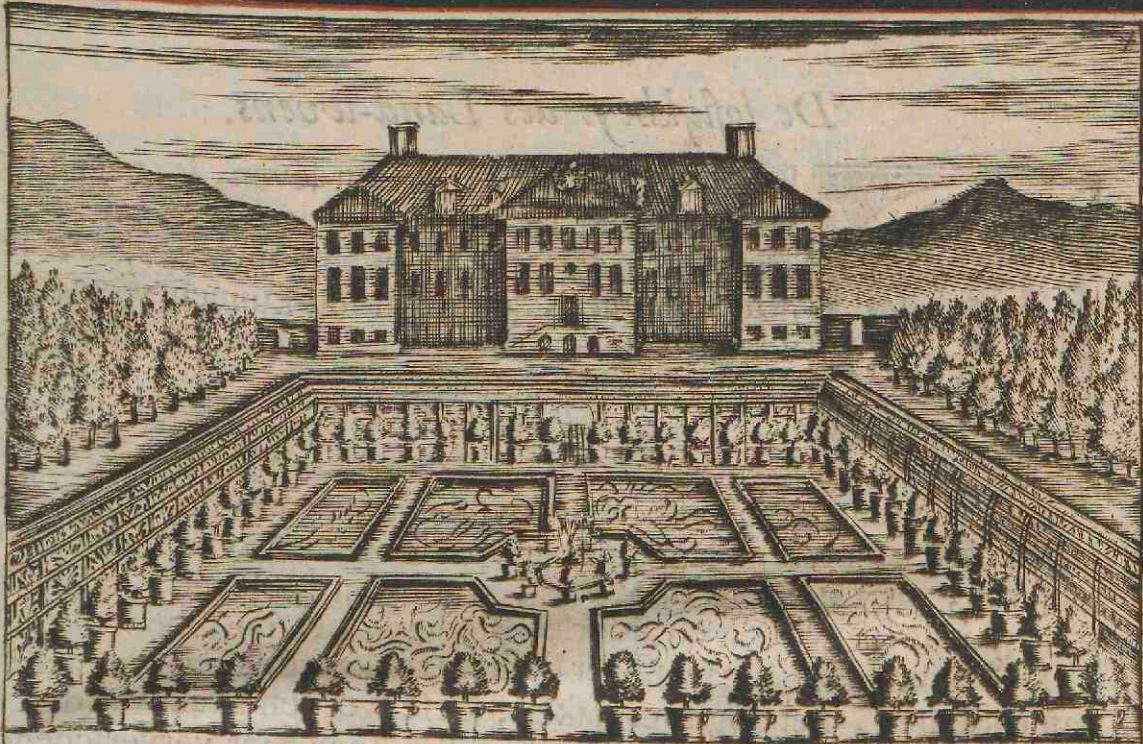
XV. Afbeeldingh van d'*Oranje- en Citroen- of Limoen-boomen*, met hare *Tobbens en Bakken*, &c. als ook de *Galderye, Stove* en *Kacchels*, waer in men die des winters, voor koude, bewaert. Hier op begint den *Nederlantzen Hovenier* in 't breede, op yeder saek bysonder te onderwijfen, hoe men een *Hofftede, Boogaert* en *Lusthof*, behoorlijk sal regeeren.

Daer na volgen, ontrent twee hondert *Afteykeningen of Modellen* van allerley *Bloem-perken, Parterres* of *Loof-werken*, kleyne en groote, gemeene en ongemeene, slechte en konflige, lichte en sware, onkostelijke en kostelijke, yeder na sijn believen, ook eenige ontwerpfels van *Doolhoven*.

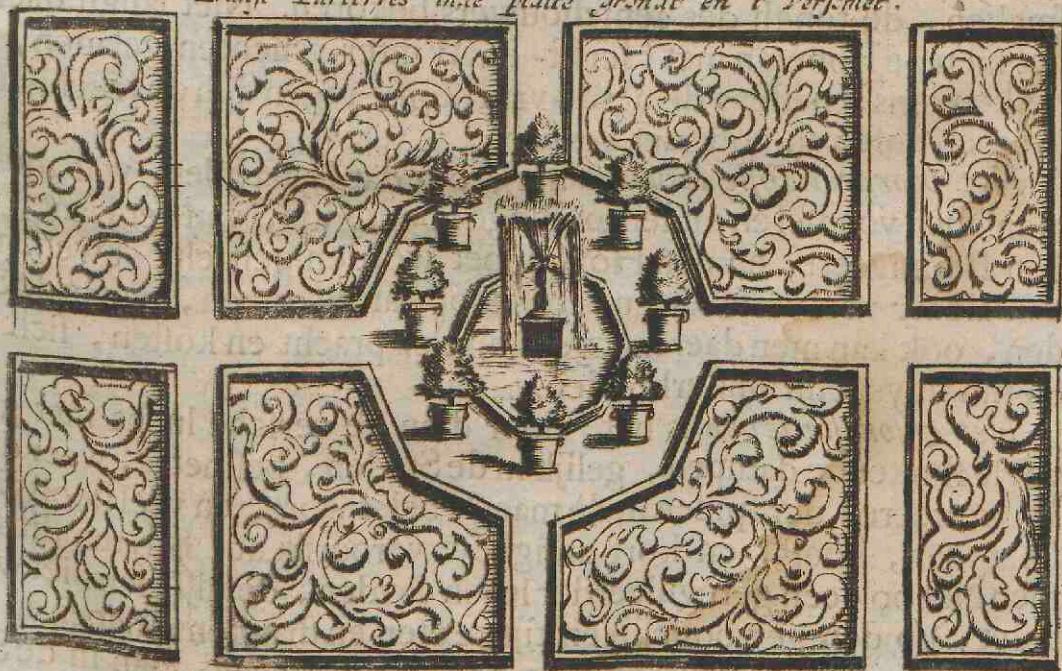
Hier na siet men verscheyde *Modellen* van sierlijke doorluchtige gevlochten *Priëlen, Pedestallen*, om Bloem-potten op te setten, *Piramiden, Poorten, Portalen, Colommen, Frontispicen, Heyningen* met kijk-gaten, &c. die men met groente kan laten bewassen, en net geschoren houden, of anders met wit of andere kleuren, kan doen beschilderen. Eyndelijk worden vertoont verscheyde Afbeeldingen van *Zonne-wijfers*, soo om in 't plat te gebruyken, als tegen 't Oosten, Zuyden, Westen, &c. ook eenige, om in *Palm*, als *Bloem-perk* te leggen.

tegebruyken, als tegen tegebruyken, zandten, in een, tegebruyken, om in 't hof, als tegen tegebruyken.

Franse Parterres in de platte grond en 't Verschiet.

De loflijkheyt des Land-levens.

En Hof-bouw, en 't buyten-leven, is, naer 't seggen van veel Geleerden, *het vermakelykste, voordeeligste, gesontste*, ja menighmael ook wel het *saligste leven*, dat men sou kunnen wenschen, voor die gene, die aen geen beroep, in de Steden vast gebonden is.

't *Vermakelykste leven* is het, om dat alles wat adem haelt, in de Lente, Somer, ja ook selfs in 't begin des Herfst, door de aengename en soete lucht, uyt de Steden naer buyten gelokt, ja getrokken wort, alwaer men eerst alle dorheyt in groente liet veranderen, en 't gene als doot was, wederom herleven, het jonge Gras met de spruytjes, en alderley Bloemen uyt den schoot der aerde, voortkomen, die met haer lieflijke reuken de neus, en aengename kleuren, het oog vermaken; dese worden straks van de lekkere Somervruchten gevolght, dewelke door haer ververschende smaken, de tongh des aenschouwers bekoren. Niet langh daer na fiet men de Boomen met Herfst- en Winter-vruchten geladen, die de keukens, neffens de aerdt-vruchten, tegen den onvruchtbaren Winter-ooft van voorraet versien.

Het voordeeligste leven is het, om dat byna alles, wat tot des menschen voedsel en onderhoudinge noodigh is, van het Lant, uyt den Boomgaert, en den Hof, moet worden gehaelt; 't welk men dan aldaer veel verscher en beter koop kan bekomen, dan in de Steden, ook kan men daer met veel minder pracht en kosten, sich self en sijn huysgesin onderhouden.

Het gesontste leven is het, door dien de versche lucht met geen vuyle stinkende dampen, gelijk in de Steden, besmet is, waer doot het verteeren der spijsen in de maegh belet wort, en veel hooftpijn, sinkingen, hoesst, en kort-amigheyt veroorsaekt: Buyten dit kan men hier ook een gereguleerder leven leyden, dewijl men niet wort belet, op den gewoonelijken tijt te eten en drinken, slapen en opstaen. Maer boven al, kan men ook matiger leven, dan in de Steden, alwaer men door de by een komsten van vrienden en kennissen,

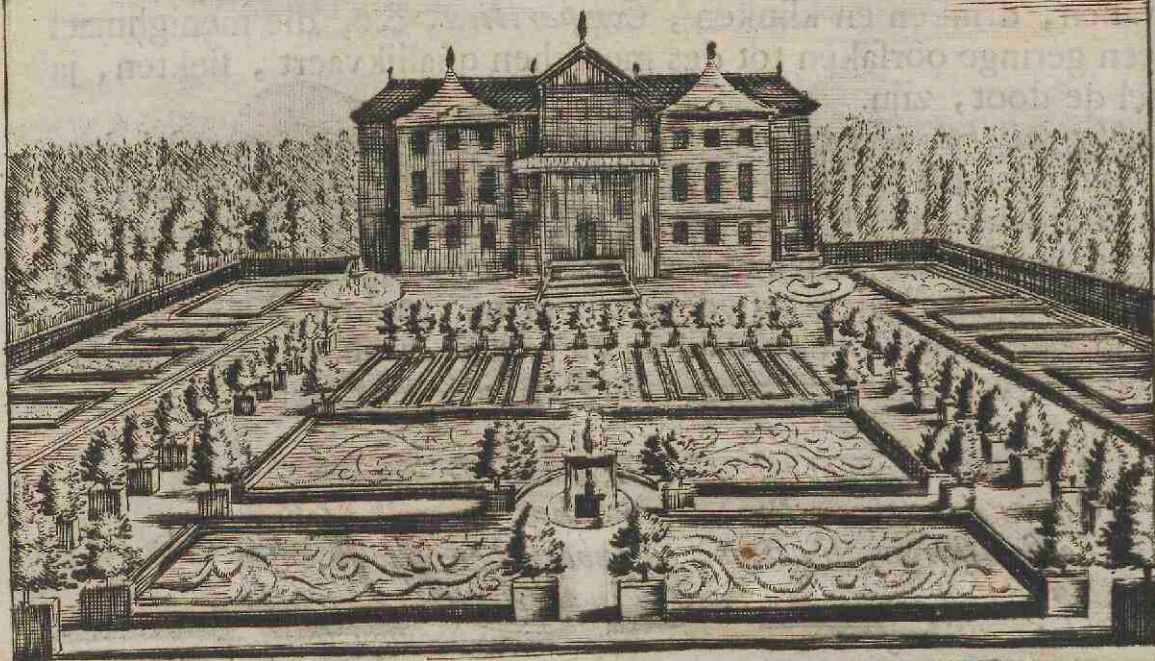
seet

feer dikwils wort verleyt, door overdadige maeltijden, gaffen en
brassen, drinken en klinken, *Comparitien*, &c. die menighmael
geen geringe oorfaken tot des menschen qualijkvaert, siekten, ja
wel de doot, zijn.

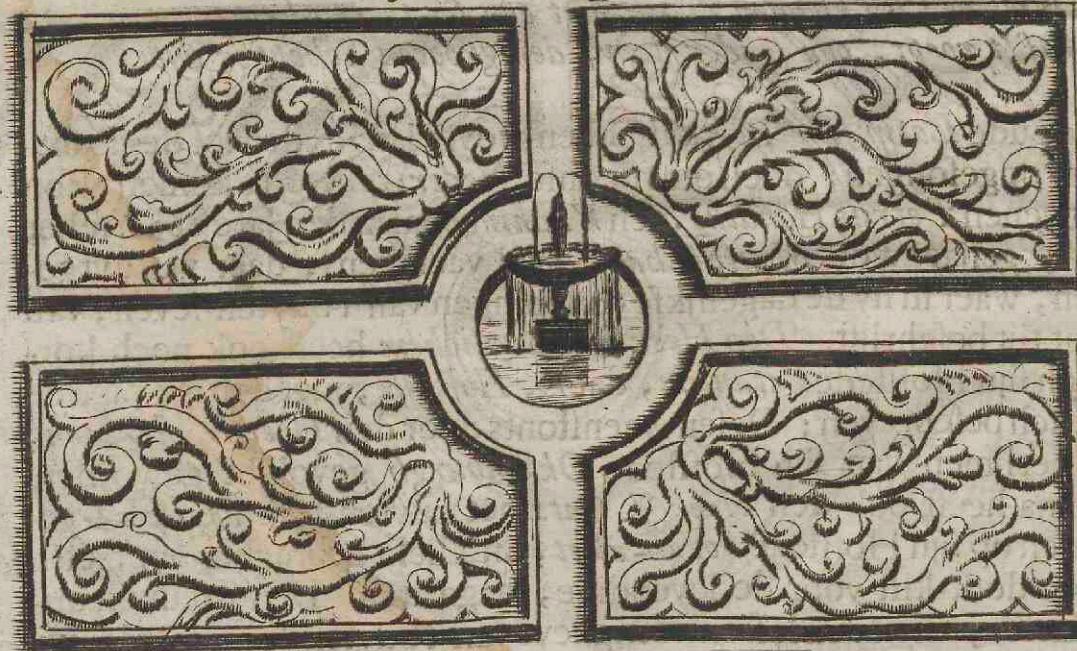
Het salighste leven kan het ook wel wesen, indien men sich daer
na aenstelt; dit is seker, dat buyten op 't Lant, soo veel valsheyt
en Goddeloosheyt niet omgaet, als in de Steden. Maer daer en
tegen heeft men veelvoudige stoffe, om den name des grooten
Scheppers van alle dese kruyden, bloemen, vruchten, boomen, &c.
te verheerlijken, loven, danken en prijsen, waer toe de volgende
vaerskens van den vloeyjenden *Poëet J. Cats* ook gestelt zijn.

*'t Wiert Adam opgeleyt het Paradijs te bouwen,
Om in dat schoon Priëel den Schepper aen te schouwen,
Te sien sijn hoogh beleyt, en onbegrepen macht,
En wat hy voor den mensch in wesen hadt gebracht.
Het velt heeft wonder in, de stomme boomen spreken,
Ja, dat noch hooger gaet, de domme beesten preken;
Niet een soo kleynen dier, niet een soo teeren kruyt,
Of 't roept, ook sonder stem, den grooten Schepper uyt.*

De oude *Latynsche Poëten* hebben al over langh, den lof des Lant-
levens opgesongen; doch om tot onse *Nederlanders* te komen, soo
heeft eenen *Petrus Hondius*, een *Vlamingh*, al in den Jare 1621. seker
Boek, genaemt de *Moufe-schans*, vol vaerskens, daer van uytge-
geven, waer in hy de dagelykse oeffeningen van 't buyten-leven, van
tijt tot tijt beschrijft. *Den Heer van Zuylichem* heeft ook noch kor-
telingh sijn Hofstede *Vitaulim*, dat is, *Hofwijk*, met deftige vaersfen
Poëtisch beschreven; Desen is aenstonts door den *Heer Westerbaen*,
in 't berijmen van sijn Hofstede *Okkenburgh* gevolgt geworden.
Daer na heeft ook den *Heer J. Cats* het buyten-leven en Hof-ge-
dachten op sijn Hofstede *Sorgh-vliet*, in 't licht gebracht; en 't selve
als een doot-kist voor de levendige, nagelaten. Den naeuwkeuri-
gen *Leser*, dien den lof en nuttigheyt van 't buyten-leven verder wil
onderfoeken, kan die voornoemde *Poëzyen* doorlesen.

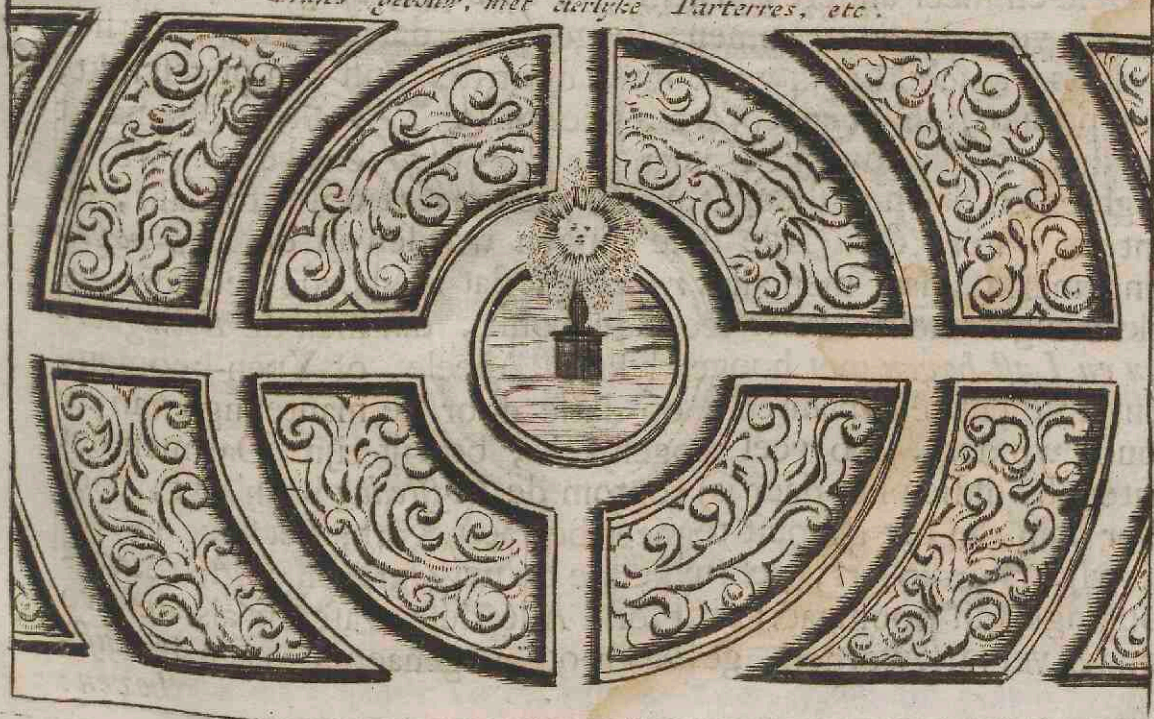

France Loofwerken in t plat en Perspectyf.

Frans gebouw, met sierlyke Parterres, etc.

Inleydingh.

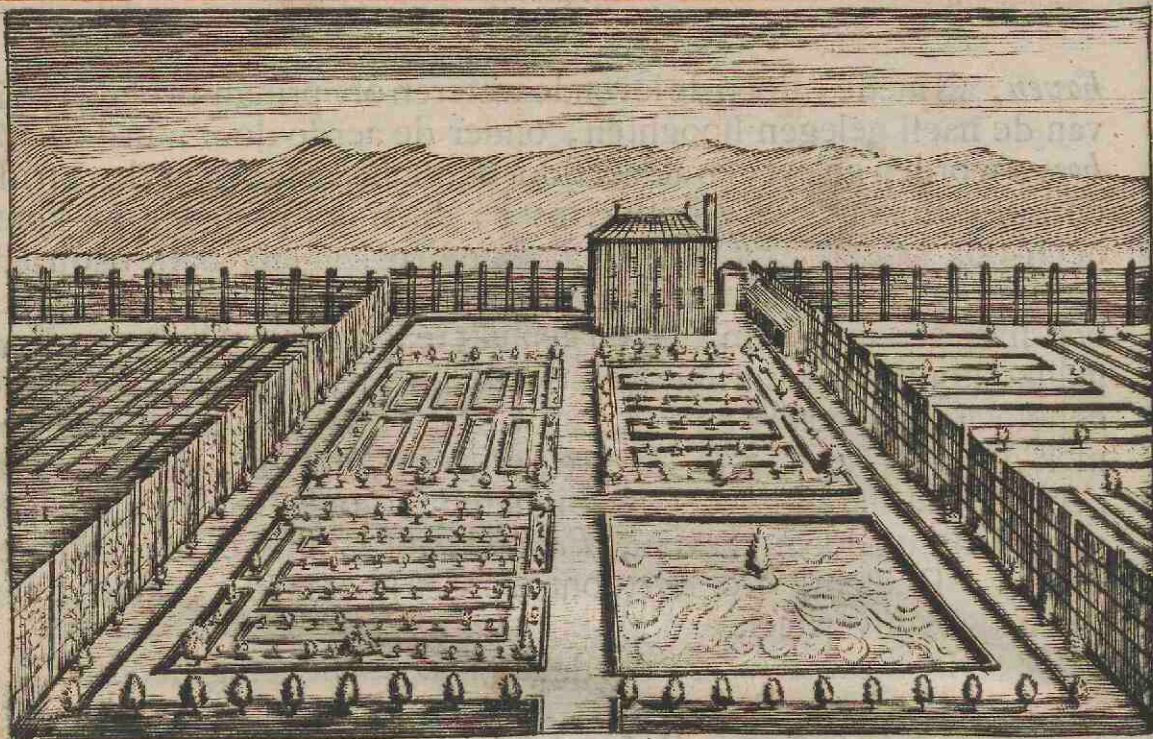
d' **O** Vervloedige Natuur (besliert door d' eeuwige Godt) die de menschen haer voedsel en onderhoudt, soo mildadighlijk toefendt, heeft tijt in jaren, een yeder jaer in vier deelen afgedeelt. De Winter (hoewel noodigh) doet door haer koude, vochtigheyt, en bulderende wint, hagel- en sneeuw-buyen, d' andere drie deelen in aengenaemheyt uytsteken. De Lente brengt hare Bloemen, de Somer haer Vruchten, en den Herfst haer Winter-oogst te voorschijn. Maer alle dese dingen worden wel op haer tijt van de Natuur voortgebracht, doch sy kunnen, en dienen nootsakelijk (indien men daer 't recht gebruyk van wil genieten) door de konst, geholpen, en verbeterd te worden. Want door de konst kan men de aerde, die op sommige plaetsen door de natuur onvruchtbaer geteelt is, met deselve wel toe te maken, vruchtbaer doen worden: de konst kan de wilde, harde, onsmakelijke vruchten door mesten, koesteren, in-enten, tam, sacht, eetbaer en smakelijk maken.

Dese en meer andere zijn gemeen, en ook noodigh. Doch, om tot ons voornemen te komen, seggen wy, dat de natuur, die sich veeltijts wanschikkelijk verthoont, door de konst kan opgeschikt, opgepronkt, in goede ordre, sierlijk en vermakelijk gemaekt worden: en hier over kruyt men somtijts bergen en heuvelen wech; laeghten en dalen verhooght men, men maekt water tot lant, en lant tot water, &c. Alle dese dingen worden in de *Lust-hoven* aengemerkt, daer men alles *regulier*, dat is, beyde de zijden gelijkformigh maekt. Hier leert de konst, dat men de *Boomgaerden en Lust-hoven* met hooge Eyken, Abeele, of Ypen-boomen, rontom dient te beplanten, op datse door de mantelingh van de koude winden, soo veel mogelijk is, bevrijt zijn. Dat men het water (by aldien het daer is) rontom de *Hofsteden* heen leyt, daer door men van het geboest te meer bewaert wort; het selve ook tot *Vis-vijvers* ordineert, gebruykende de uytgegraven aerde tot verhoogingh van *Boomgaert en Hof*. Alle dese wateren als deselve kunnen vervarst worden, geven groote aengenaemheyt aen de *Lust-hoven*.

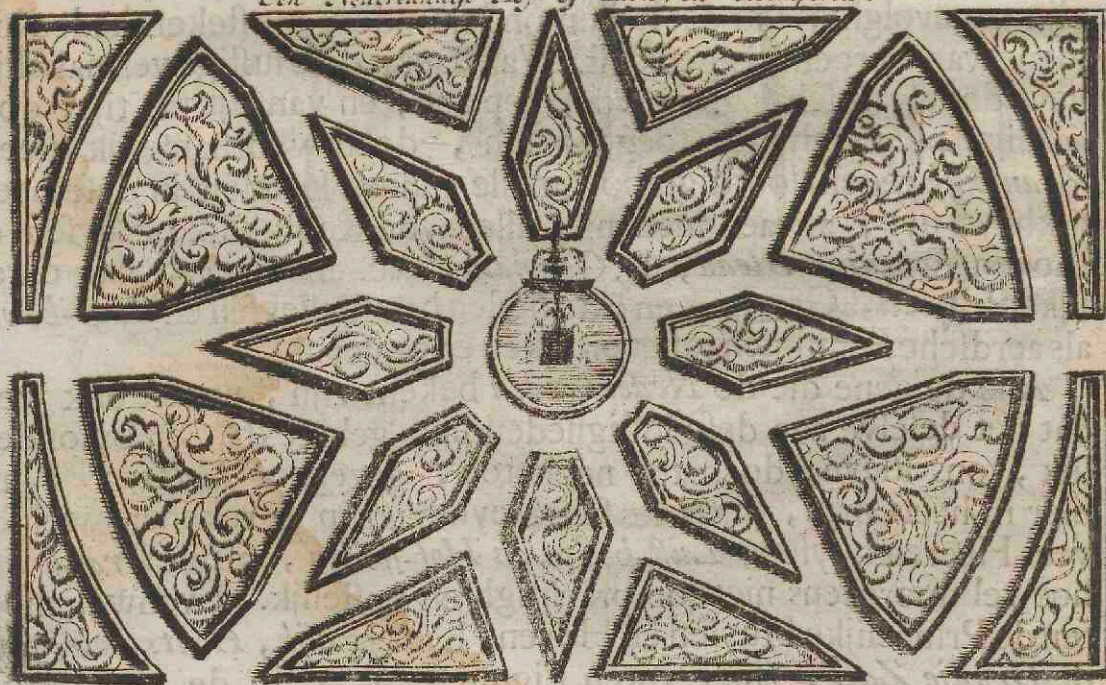
boven: als mede, doen de levende wateren of Springh-bronnen, die van de naest gelegen hoogten, onder de aerde door, in de *Lust-boven* worden geleyt, en aldaer door heerlijke Fonteynen, hare frisse en koele stralen, tot groot vermaek, doen uyt springen. De konst heeft ook geleert, de bedden foodanigh te leggen, datse bequaem zijn, door de tusschen-loopende paden, om gemakkelijk bezaeyt, beplant, gewiet, gesneden en geplukt te worden. Alfulke en diergelijke konsten, ervaringen en uytvindingen, daer door de natuur geholpen, verbetert en verciert wort, zijnder ontallijk, en hoe men de *Lust-boven* met deselve verheerlijken kan, sal den Liefhebber in de hier by gevoegde Figueren (als ook die gene die achter aen, van de Bloem-perken, *Parterris* of Loof-werken, *Sonne-wijfers*, *Prielen*, &c. vertoont worden) beter sien, als uyt een beschrijvingh verstaen.

De eerste die men weet, dat de *Lust-boven* in eenige schikkelijke orden hebben gebracht, zijn geweest de oude Romeynen: dewelke daer na van de Italiaense Princen, loffelijk, en met verbeteringh zijn nagevolgt; soo dat Italien onder andere uytstekentheden hier mede van beroemt is geweest. Van daer is dese lustige vermakelijckheit door gantsch Europa voortgeplant, en van tijt tot tijt, door aerdige nieuwigheden toegenomen, doch voornamelijk steekt *Vrankrijk* tegenwoordigh boven alle andere Landen in dese heerlijkheit uyt, alwaer men niet alleen de Koninklijke Huysen en Hoven *Fontaine-Bleau*, *St. Germain*, &c. maer ook byna, ontallijke Princen, Graven, en Edellieden haer Palleyfen en *Lust-boven* als aerdsche Paradijsen, fiet pronken en pralen.

Alle de gene die de *Nederlanden* bekent zijn, weten ook wel, dat het deselve aen dese lustigheden niet gebreekt, en bysonderlijk, ons kleyn, doch tot noch toe, gezegent *Hollant*. Want hier in heeft men, (naer des selfs kleyn begriip te rekenen) wel soo veel Heeren huysen, *Lust-boven* en *Hof-steden*, als in *Vrankrijk*, hoewel doorgaens niet soo prachtigh en kostelijk. Evenwel moeten de Princelijke Huysen en Hoven, by *Rijswijk*, *Honts-bolredijk*, de *Oranje Zael*, (hier voren Figuur 1, 2, 3, in de platte gront vertoont)

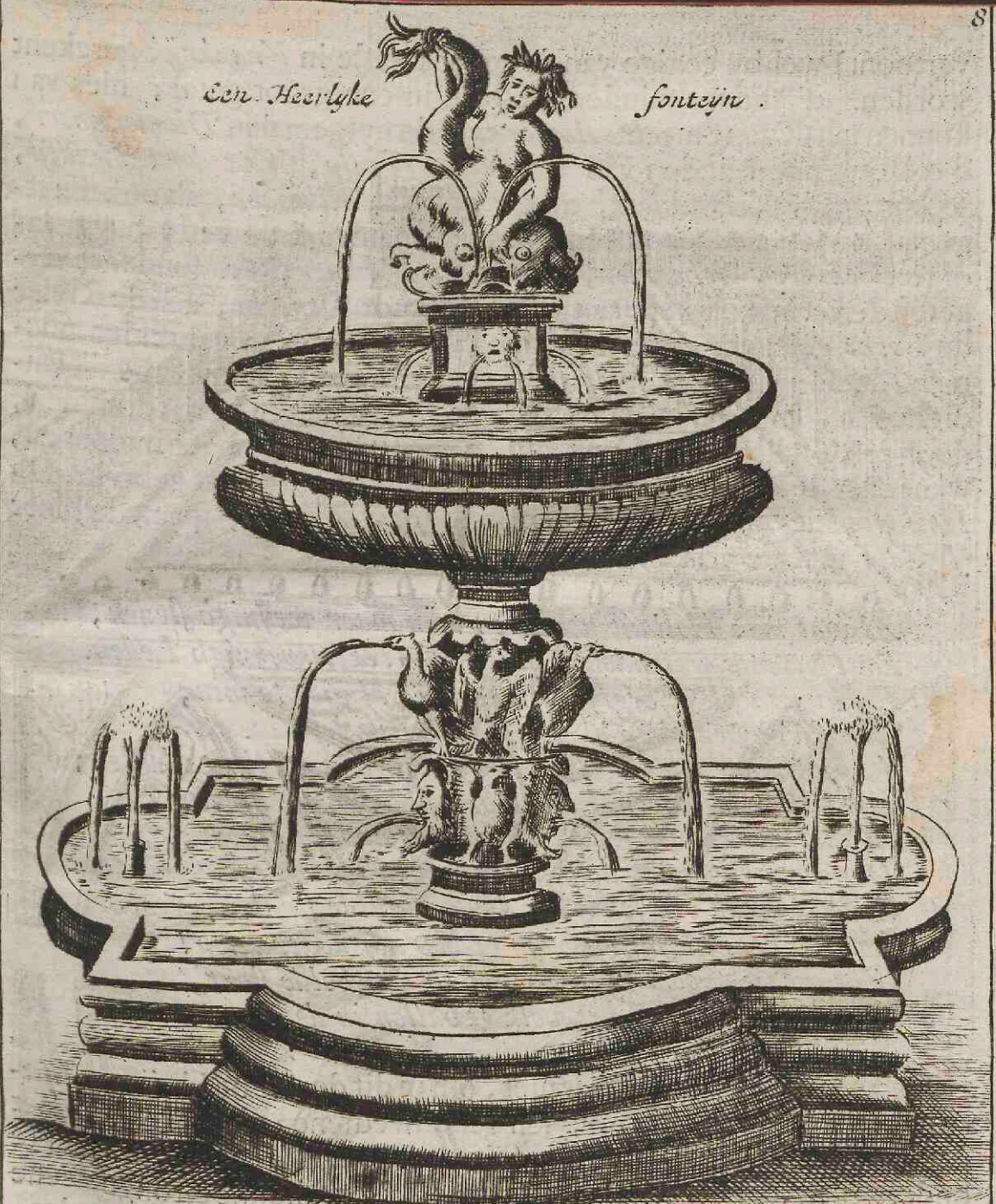

Een Nederlandsche Hof of Tuin, en bloempark.

Een Heerlyke

fonteyn

Handwritten text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is mirrored and difficult to decipher but appears to contain the name of the artist or publisher, possibly 'J. de Witt'.

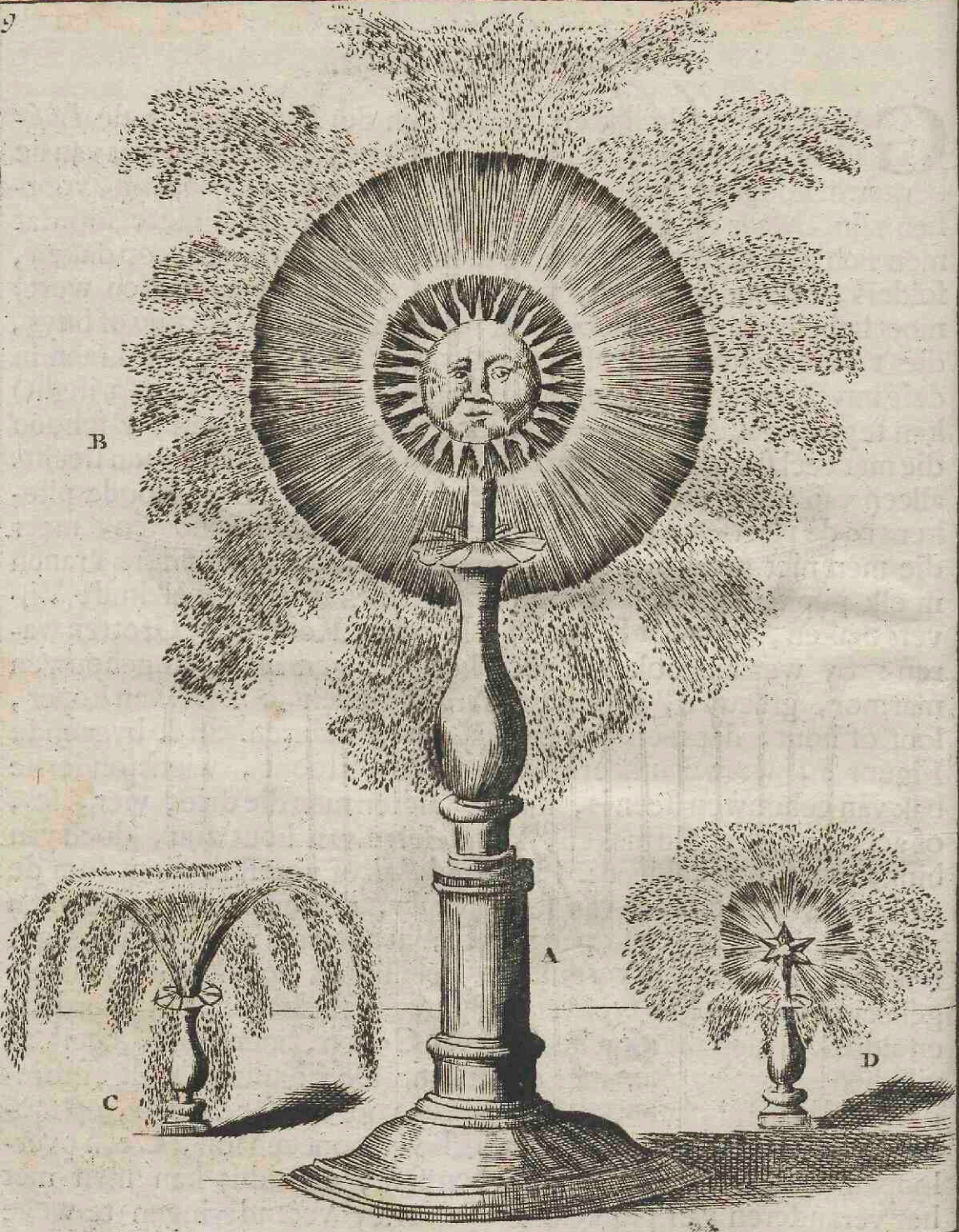
vertoont) wel by eenige van de voornaemste in *Vrankryk* gerekent worden. d'Andere mindere beſtaen in een groot getal; hier van konnen getuygen ontrent *Amsterdam* de uytgemalen *Diemer-meer*, d'onleeggende Landen van *Naerden*, *Weesp*, *Woerden*, *Leyden*, 's *Gravenhage*, *Haerlem*, de *Beverwyk*, *Alkmaer*, als ook d'uytgemalen *Mee* en daer ontrent, en voornamelijk de vette kleygrondige *Beemster*, *Schermer*, *Purmer*, *Wormer*, &c. ſonder te vergeten de vermakelijker plaetsen by de Stadt *Utrecht*, aen de Rivier de *Vecht* gelegen. Hier in magh *Hollant* ſich dan gelukkigh noemen, dat ſoo wel alle konſten en wetenſchappen, als ſeltſame vreemdigheden, lekkernyen, koſtelijkheyt, ja ſchatten en rijkdommen, door den Goddelijken zegen, overvloedighlijk tot haer invloeyen, want daer de Konſtenaers beloont worden, zijn ſy noyt gebrek. Op *Hollants* kleynheyt, en wonderlijke toevloeyingh, ſpeelt de Heer *J. Cats* met de volgende vaerſen.

*Al wat men Hollant noemt en zyn maer weynigh ſteden,
 En Hollants vrienden ſelfs en zyn maer weynigh Leden.
 En al van kleyn begryp, maer des al niet te min,
 Daer ſchuylen over al verſcheyde wonders in.
 Soo wie maer eens betreet den ringh van Hollants kuſten;
 Die vint een ſchoon Priëel van alderhande luſten:
 Al wat den bemel ſend, of uyt der aerden groeyt,
 Dat komt hier met de zee ter haven ingevloeyt.
 Godt is gelyk een ſon, die duysent gulde ſtralen,
 Laet op dees kleynen Thuyt geduerigh nederdalen!
 Wat oyt aen boomen bingh, of op den velde ſtont,
 Dat komt hier aen het volk gevallen in den mont.*

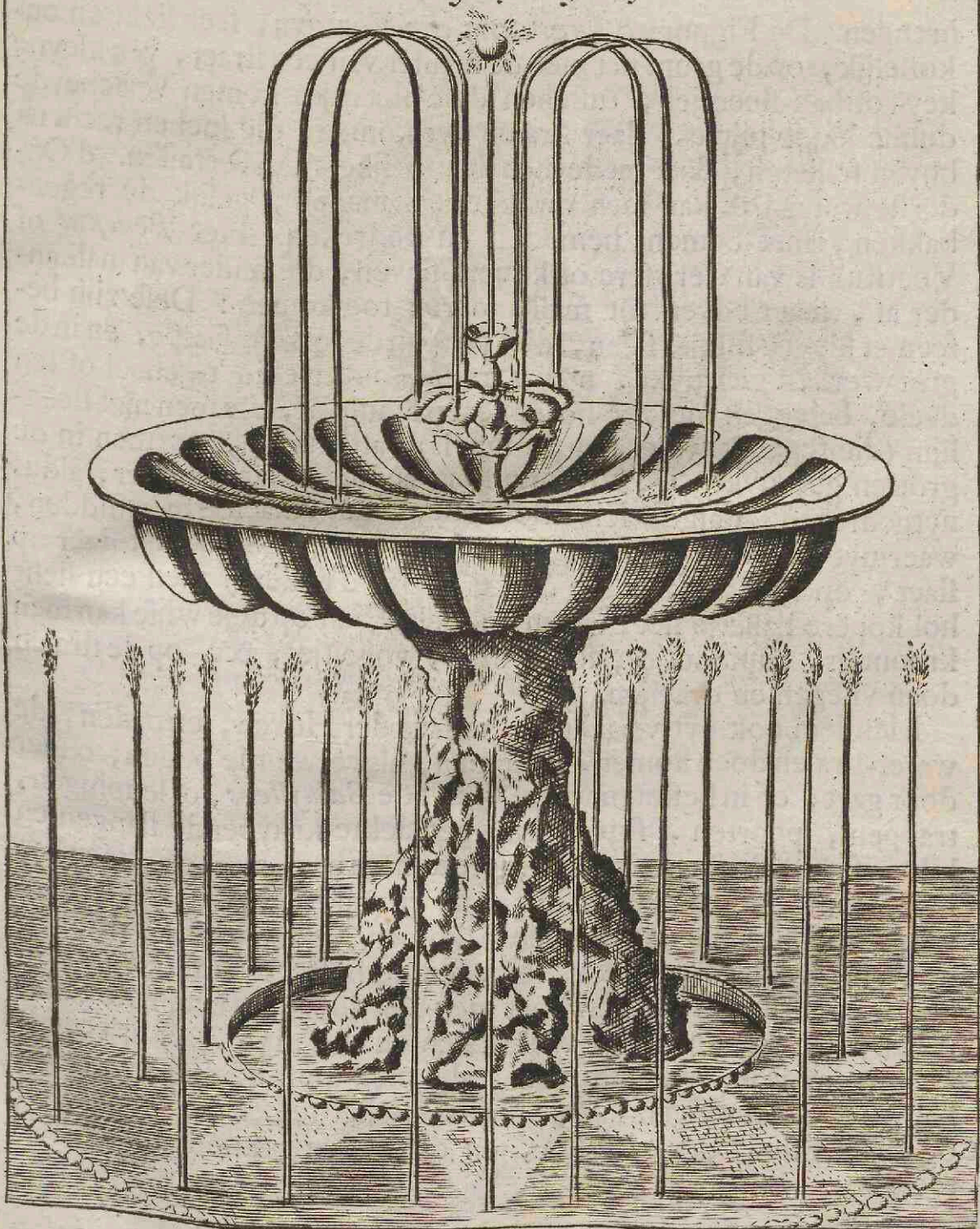
Des Autheurs meyningh is niet, om in dit deel te beſchrijven, hoedanigh der Heeren Land-huysen gebouwt dienen te worden, hy laet dat den Bouwmeester bevolen: Sijn voornemen is ſlechts, om hier te onderwijsen, hoe men de *Lust-hoven*, met ſchoone en ongemeene boomen, kruyden en bloemen ſal verçieren, en onderhouden, en al eer wy vorder gaen, fullen noch yets ſchrijven.

Van de Fonteynen.

Gantsch vermakelijk en çierlijk zijn de *Fonteynen* in de *Lusthoven*, bysonder, als deselve met levendigh water, dat van de bergen of hooghte, langhs of door d'aerde komt nederloopen, voorsien zijn. Maer dese gelegentheynt heeft men over al niet, soo dat men sich dan met regenwater (dat om hoogh, ingoten, opdaken, folders, of loode bakken, vergaert, en staende gehouden wert) moet behelpen. In dese loode bak maekt men een loode pijp of buys, die 't water na om laeg afleyt, alwaer men dan met een kraen in dese buys, het afloopende water (wanneer de Fonteyn niet springht) kan tegen houden: indien men maer een Fonteyn heeft, alschoon die met veel stralen gelijk springht, soo heeft men dese kraen slechts alleen van nooden; van dese kraen leyt men verscheyde loode pijpkens na de plaetsen, daer de waterstralen uyt komen moeten, maer die men niet gelijk wil doen springen, moeten bysondere kranen in elk pijpken hebben. Dese Fonteynen kan men wel in de Vijvers maken, als of het Eylanden, Bergen, Rotzen, of Grotten waren: Sy werden ook wel seer kostelijk gemaekt van gehouwen marmor, graeuwe, of blaeuwe Arduyn-steen, ook wel van koper, loot of hout, dat men dan çierlijk kan schilderen. In de bygaende *Figuur 8*, wort een heerlijke Fonteyn verthoont, wiens onderste bak van gehouwen steen is, maer byaldien men die drie, vier, ses, of achtkantigh wilde maken, kan deselve van hout zijn, doch van binnen met loot bekleet: Het *Pedestal* of voetstuk dient (om de gestadige vochtigheyt) van steen te zijn, de bovenste kom kan men wel van dun geslagen koper maken; het bovenste beelt kan gegoten koper; of anders vergult, of geschildert hout zijn: doch dese geheele Fonteyn kan wel van gehouwen steen gemaekt worden; en aldus kan men alderley beelden van Goden, menschen, beesten, visschen, vogels, &c. hier op stellen. De *Figuur 9*. beelt af drierley kopere pijpkens, die men d'een voor en d'andere na, op soodanigen voet, als *A* is, stellen kan. *B* verthoont een son, *C* een overloopent kristalijne wijnglas, *D* een star, en aldus kan men met het veranderen van pijpkens, veelderley veranderingen te wege brengen.

Verscheide veranderinge om op een Fonteyn te stellen.

brenghen. De Figuur 10, verthoont een Fonteyn, feer licht en onkostelijck, op de gront fiet men de manier van een straet, van kleyne key- of bak-steentjes, tusschen dese steentjes komen verscheyde dunne loode pijpjes, daer stralen uyt komen, die snel en recht na boven schieten, daer mede men de toekijckers kan verrassen. d'Onderste water-bak kan men van klinkers maken, gelijk de regenbakken, met Sement bemetselt en bestreken. Het *Pedestal* of Voetstuk is van vier yfere of kopere slaven, die onder van malkander af, maer boven tot malkanderen toe komen: Dese zijn beset met kleyne stukjes steen, die men van de rotzen afkapt, en in de grot-werken gebruykt, men kan dese ook wel in 't geheel of ten deele, beleggen met zee-horentjes en schulpen, die men met steenlijm (die tegen 't water bestandigh is) vast maekt, als men in de grotten gebruykt. De bovenste kom is dun geslagen koper, aldus uytgedreven. Van dit selve stof is mede het schaeltje in 't midden, waer uyt de water-stralen komen, als ook het kopje dat daer op staet, op wiens straet (die dikker is dan d'andere) men een licht hol kopere balletje fiet drijven en spelen, en op dese wijze kan men kroontjes, cupidootjes, fortuyntjes, vogeltjes, &c. op de stralen doen vliegen en draeijen.

Men kan ook uyt verscheyde hoeken der Hoven, en paden, de water-stralen doen komen, daer men, als verwelfde bogen, onder door gaet, of in besloten wort, ja uyt de *Baluysters*, of leuninghen, trappen, poorten, sitplaetsen, gemaekte kruypende slangen en kikvorssen, bloemen, rotzen, grotten en berg-werken; men kan mede gemaekte vogeltjes, die in de groente gedoken sitten, door water-stralen, die uyt der aerde komen, doen opvliegen, die de wandelaers doen verschieten, en de bysitters, al onvoorfiens bespringen. Lichte bollen doet men ook door, en langhs de paden rollen, die omloopende, veel stralen en vliessen van haer in 't ronde afschieten. Alle veranderingen, die men door dit Fonteyn-werk kan te wege brengen, zijn niet mogelijk te beschrijven, want de gelegentheynt der plaetsen, en de kosten, konnen hier veel toe doen.

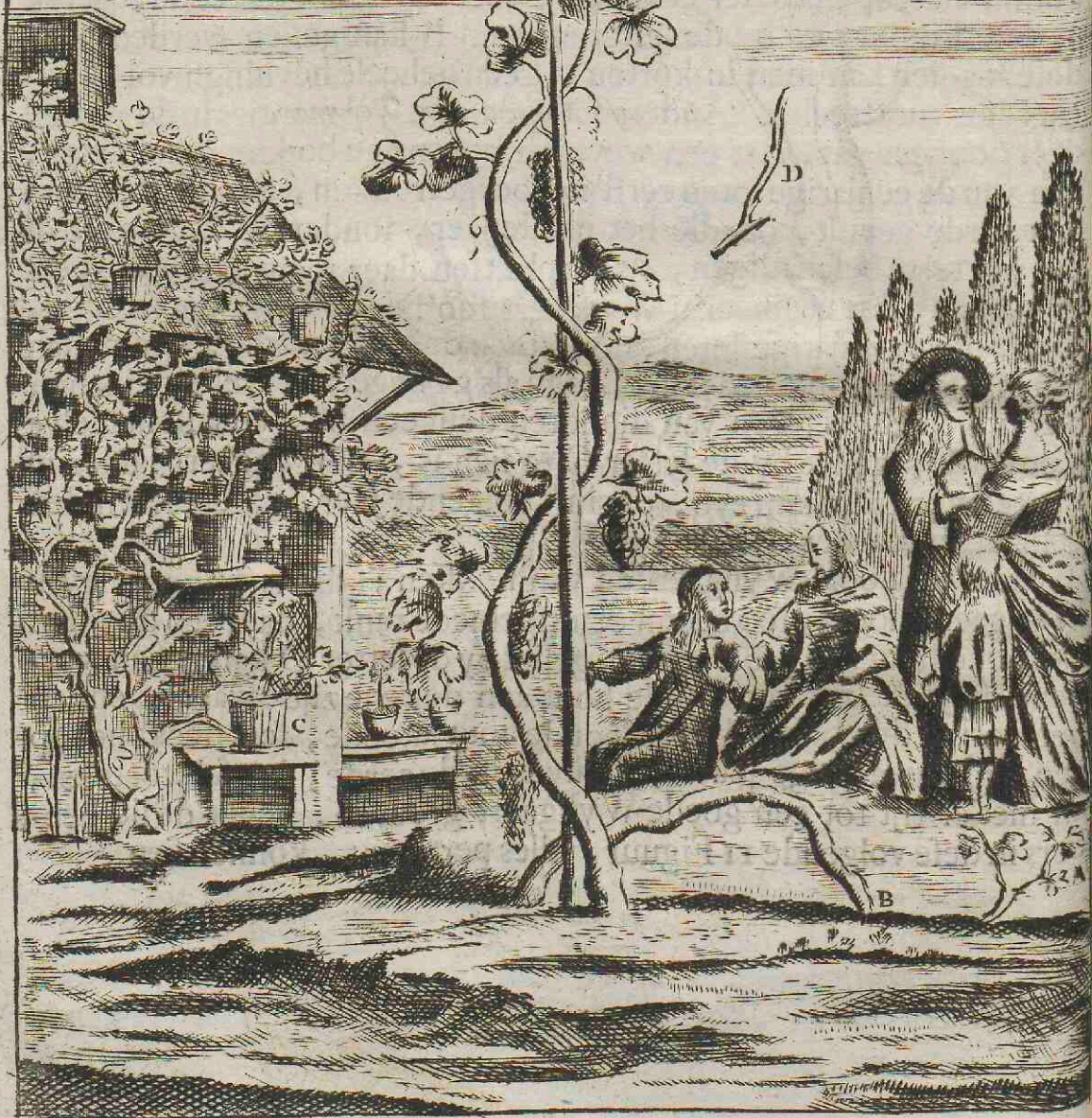
Inlegginge der Wyngaerden.

DE Nederlandse Hovenier leyt de Wyngaerden in February in de aerde, om voort te teelen, en dat op de volgende wijze: Men neemt een van de eenjarige ranken, dicht by de aerde staende, die buygen soo veel nederwaerts, dat die met een bocht in d'aerde komt, het top-end daer een kleyn voet boven uyt stekende, gelyk in dese Figuur 11, by de letteren A en B kan gesien werden. Op dese manier kan men in korten tyt een geheele heyningh vol Wyngaerden voortteelen. Anders set men ook wel mantjes in de aerde, daer door een gat, dat een weynigh boven den bodem is gesneden, een van de eenjarige loten eerst is doorgetrokken, en dan de mand met aerde gevult, om die het naeste Jaer, sonder de Wyngaert of sijn wortel te beschadigen, te verplaetsen daer men deselve begeert te hebben: En wanneer u Wyngaert soo hoogh was opgeschoten, dat'er geen eenjarige loten, soo na aen de aerde waren, neemt dan een mantje, en brengt dat soo hoogh als gy begeert, trekt gelyk hier boven geseght is, een van die loten deur een gat, en vult het selve met aerde, gelyk by de letter C te sien is, u Wyngaert salder in wortelen en bequaem zyn, om in't volgende Jaer, na u goetvinden geplant te worden.

Men teelt ook Wyngaerden van stekken; dat is wanneer gy u Wyngaert snoeyt, soo neemt een afgesnede rank, daer een duym of twee oud hout aen gebleven is, gelyk by de letter D kan gesien worden; snijdt de bast van 't oude hout aen de eene zijde wat af, en aen het lootje, drie botten boven 't oude hout latende, soo steekt het op een schaduwachtige plaets, schuyns in de aerde, het sal wortelen, en met'er tijt tot een goede Wyngaert groeyen, gelyk de liefhebbers in dese volgende 11 Figuur, alles pertinent, kunnen sien.

Het inleggen

der Wynaerden.

Het af-Zuigen der Boomen .

Af-zuygen der Boomen.

Het Af-zuygen, In-enten en Oculeeren, verbetert en maekt de Boomen veel heerlijker als sy te voren waren, doende, die van naturen wildt zijn, door konst, de schoonste vruchten voortbrengen, die men kan wenschen of begeeren, veranderende de onsmakelijke, in smakelijke, vroege in late, onvruchtbare in vruchtbare, suere in soete, en somer- in winter-vruchten, ja leveren van eenen Boom verscheide soorten van vruchten, gelijk men by de liefhebbers dagelijks kan beschouwen, maer best is 't dat men appel op appel, en peer op peer voortteelt, 't wort mede wel anders gedaen, maer vermits het oneygen is, heeft het geen aert, men doet dan met de *Af-zuyginge*, als volght:

Verkiest een Boom die u aenstaet, en bequaem is, om van af te zuygen; plant een Jaer, eer gy sult u werk beginnen, een of meer jonge stammen, daer by, dese sal men, wanneer sy een Jaer gestaen hebben, en wel gewortelt zijn, in de maent Maert, of soolangh de Boom, waer van gy zuygen sult, noch besloten van knoppen is, soo hoogh als het noodigh zy, afzagen, snijdende het bovenste glat af, die voorts met een Snoey-beytel of Ent-mes opkloovende, trekt dan een van de naeste takken af, die u daer toe bequaemst sal dunken, nederwaerts, snijt een weynigh van het topentje, ten wederzijde schuyns af, gelijk of gy wilt Enten, uytgefeyt dat het aen de tak moest vast blijven, en de bast van de tak, en het uytterste ent vereenight moet blijven: voeght dit in de opgekloofde stam dat de basten van buyten wel gelijk staen; bindt het ingevoeghde takje dan aen het stammetje vast, gelijk in dese bygaende *Figuur 12* wert aengewesen, dan voort met Ent-was wel verforgh, op dat'er door ingedrongen vochtigheyt geen verrottinge komt.

En om dat'er door 't bewegen van de oude Boom geen schade aen de af-zuyginge geschiet, set men een staak by de tak dat die voor 't schudden van de Boom vast staet, dit soo in de Herfst gestaen hebbende, snijt men (soo de Ente, die men afgezogen heeft, gewassen is) beneden de invoeginge af.

In-entingē.

DEn Nederlantsen Hovenier begint te Enten met het begin van Martius, tot soo lange als de botten noch besloten zijn, en dat op dese manier: Men verkieft een stam die gaef en glat is, van deselve soort als men wil Enten, (dat is peer op peer, en appel op appel, maer mispelen en queen werden op doornen ge-ent,) dese een Jaer van te voren geplant zijnde, sal men deselve met een scherp zaeghje, soo hoogh of laegh als men de kroon begeert te hebben, afkorten, en met een mes het gezaeghde boven glat afsnijden, sonder de bast van de stam los te maken, en dan met een Ent-mes deselve recht in de midden soo verre opsplijten, dat het ent daer bequamelijk kan werden ingeset: het ent dat men sal In-enten, verkieft men van jarigh hout, uyt de toppen van soo een boom, daer u de vruchten van behagen, daer aen ten hooghsten 3 botten latende, sult gy ten wederzijde van de onderste bot deselve schuyns na beneden tot malkander toe afsnijden, latende voor en achter de bast daer aen, gelijk gy in dese Figuur 13, by letter A kunt sien; dit gedaen zijnde, in de opgespletten stam stecken, wel toefien dat de bast van het ingestoken ent, met den buyten-kant van de bast van de stam wel over een komt, en dat het eene niet verder uytsteekt als het andere, gelijk by B te sien is.

Dan sult gy met ent-was of pot-aerde, met koe-hayr doormenght, de kloof rontom het ent boven over de stam, en waer het kan inwateren, wel dicht toefmeeren, sommige nemen maer kley, die met een doek, daer't ent doorsteekt, daer dicht om vast wert gebonden.

Op de voorz. manier kan men, na dat de stam dik is, een, of aen yeder zijde van de spleet, een in-enten, ook wanneer men een boom heeft, 3 of 4 takken hebbende, kan men deselve afzagen, en soo op yeder tak een bysonder soort doen wassen, gelijk de stam by letter C tweederhande vertoont.

De beste boomen zijn die tweemaal ge-ent zijn, uytgenomen Suyker-peren, die maer eens ge-ent worden, dat is noch jongh zijnde, ontrent een half voet boven de gront; gelijk by D vertoont wert, latende die tot bequame hooghte opschieten, en dan voor de tweedemaal

In-Enting der Boomen.

A

B

C

F

Oculatie der Boomen.

mael ge-ent, gelijk by de letter E gesien kan worden. Dese tweede Entingh beneemt alle wildigheyt, die de natuur van de Boom de eerste Entingh eenigermaten komt mede te deelen.

Oculatie.

DEn Nederlantsen Hovenier Oculeert in Julio en Augusto, en een Boom hebbende daer hy op wil Oculeeren, verkiest daer van de takken van eenjarigh hout, of het gene op dien somer gewasssen is, en snijdt met een scherp mesken een rechte snede even door de bast, tot op het hout; en boven deselve een dwers-snede, gelijk of men een Latijnsche T wilde maken, soo als in dese Figuur 14, by de letter A te sien is. Dan neemt men een tak van die Boom, waer van men de vruchten begeert te hebben, van deselve ouderdom, als daer gy op sult Oculeeren, die in sijn bladeren even boven de knoppen afgesneden zijnde, snijdt men die onder op, boven de bot met een dwars-snede ontrent de helft van de dikte van de tak, en die ten wederzijde tot den anderen toegesneden als een vierkant schiltje, dit dan sachtkens met de vinger en de duym van het takje afgetrokken gelijk hier by de letter B, daer het takje met twee uytgesneden schiltkens naeuwkeurigh vertoont werden; dit gedaen zijnde, neemt men een beene of palm-houte mesken, en licht daer mede de bast, die door dit snijden van de Latijnsche T gemakkelijk van de stam komt te scheiden, voeght dan het schildeken tusschen de bast en het hout met de botte opwaerts daer in, wel daer op lettende dat de bovenkant van haer schildeken dicht tegen de dwers-snede van de Latijnsche T wert aengeset, gelijk by de C, daer deselve sich noch ongebonden vertoont, te sien is; dan neemt men een bandt uyt een Moscovische mat, en bindt de snede onder en boven de botte dicht toe, gelijk by D perfect kan gesien werden, als dit soo twee maenden geslaen heeft, doet dan het basje of bantje daer af, soo de bot dan noch groen is, sal die in 't naeste Voor-jaer beginnen te schieten, dan moet de tak een hant breed boven de Oculatie afgesneden worden; en het daer aen volgende Jaer, even by de uytgewasssen Oculatie af, op datse dan te beter na malkander begroeijen.

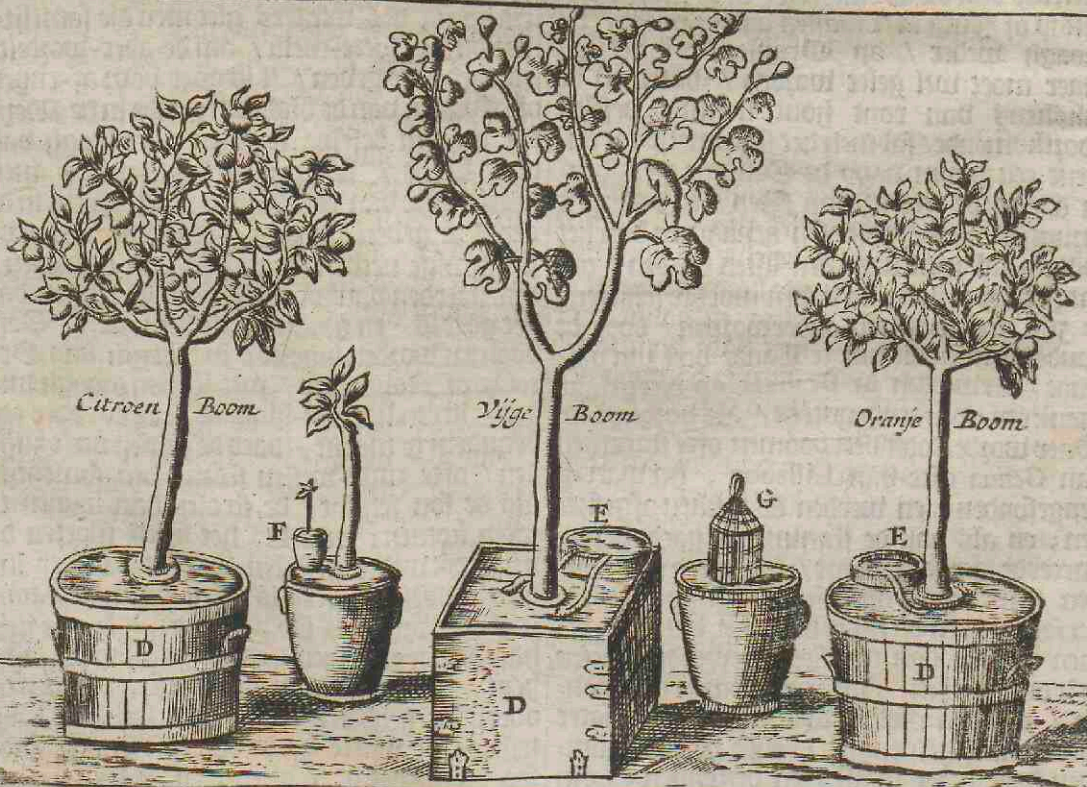
Den

NEDERLANTSSEN HOVENIER.

Van de Oranje-Boomen.

De Oranje-boomen worden hier te Lant eerst aengequeekt van kernen of zaden / ofte geplant in goede aerde; drie of vier jaren oudt / en de stam dik zijnde / ontrent een halbe duym / sal men als dan die Oculeeren; in de maent van Juny of July in 't wassen van de maen / by dzoogh weder / op Oranje stammietjes; maer moet wel gelet worden / dat men de takkens van ront hout neemt: deselve voortkomende / sal men het stammietje tot ontrent een duym nabij de Oculatione afsnijden / en dat in de maent van Mey / en de klepne spuytjes die der mochten aenkomen van het wilde / sal men daer aen laten blijven / om dat het sap te beter na boven mochte schieten; sy zijn veel moeyten onderwoopen / dooz de koude dampen die hier te Lande veel zijn valende / en werden in Brabant op diergelijke manieren ook aengequeekt / als voorszeyt is. Daer worden ook veel boomen ofte stammen van Genua ofte van Lissebon, herwaerts aengesonden / en werden de takken afgesneden; en als dan de stammen in goede geprepareerde aerde geplant / in potten ofte bakken / met oude koop-mis / en goede aerde versozght / en of het gebeurde / dat de stammen wat dzoogh mochten geworden wesen in 't overbrengen / sal men nemen een sponcle / of doek met soete melk / ofte water met honich gemenght / ende deselve stammen daer mede wassen en bestrijken / om de voozgaende schors of bast weel te maken / op datse als dan te beter souden groei-

jen. De botten moet men wel bewaren vooz de oozwozenen of pisse-bedden / met een stuk van een oude seyl of lap / in de kizoon van de boomtjes te hangen / dat men dikwils moet uyt schudden / op dat de wozenen daer uyt vallen. Dese boomen moeten al te met / tegen den avont begoten worden met schoon regentwater / dat in de son getwarmt is / als men begint te sien / dat de bladeren wat kizimpen; des winters giet men die somtijts met bieft of soete-melk / om de ader-wozteltjes voedsel te geben / 't is goet vooz af-rupen of afvallen van de bladeren; ende in de Mey-tijt worden deselve begoten met loogh van oude koeije / schapen of harte-mis / men maakt daer van een koeck om bettigheyt in de aerde te geben / dooz 't gieten van 't water: Sommige nemen schraepsel van kammien / ofte baerden van walvisschen / sy seggen dat het goet is / en groote bettigheyt geeft. Dese boomen worden ingeset / in 't begin van October of November / met schoon dzoogh weder / in een kackel-huyf of kelder / daer toe bequaem gemaekt / daer de glazen na 't zuyden / ofte zuyd-westen staen; om somtijts / als de son schijnt / de stralen daer binnen te laten komen: ende als het vzeest moeten de vensters weder gesloten werden; Maer indien de vozt soo siek is / dat het in de Stove begint te vzeesen / soo moet men de koude met kackels tegen staen / en dat in sulken matigheyt / dat de hitte en koude geen van beyde oberhant hebben / en daerom sal men 2 à 3 testen met water by de boomen setten / ende soo langh het daer in niet en vzeest / soo behoeft men geen vuur te maken / en is daer in zijnde / sal men het soo warm maken dat het

het begint te ontdopen. Sy werden wederom uptgeseft in de maent van May / wanneer een soete aengename regen mochte vallen / als dan besnoept men die / en de rijpe vruchten sal men afsnijden in de maent van Januarij. Ingeballe daer te veel bloepsels mochten aen wesen / sal men die af plukken in de maent van Julij / op dat de boom vrucht houde.

Van Citroen- en Limoen-boomen.

Citroen- en Limoen-boomen komen mede van deselve plaetsen als boren gesept is / ende werden ook op soodanige maniere voortgeteelt ende onderhouden.

In de nevensgaende Figuur 15 / wordt den Leser vertoont / de afbeeldinge van de Oranje- Limoen- en Vijge-boomen / als mede de Stobe / daer men niet alleen de boorz. Boomen / maer ook alle die gene / die van soodanige warme en teederen aerdt zijn / en de hier-lantsche koude winters niet kunnen verdragen / in brenghet en be- waert.

- A. Is de stobe.
- B. Zijn de kackel-ovens.
- C. Zijn de tobben / bakken en potten / waer in de Boomen geset zijn / en wassen; ook in wat ordze men deselve op rpen sielt / om daer bequamelijk by te kunnen komen.
- D. Gedaente der tobben en bakken met de Boomen daer in / met hare hantvatfels en haken / waer mede die met hantboomen / de stobe upt en in gedragen worden / als in de Figure te sien is.
- E. Zijn water-testen daer in een reepje laken leyt / waer upt het water langhs het selve geduerigh na de wortel afdruypt.
- F. Is een kleyn kasje / in welk men de jonge spruytjes aslept / op de manier / als hier boren van de wijngaerden gesept is.
- G. Een pot / daer een glazen lantaren op staet / om door de son dese teere planten / te beter te doen upt trekken.

Van de Vijge-boomen.

De Vijge-boomen worden hier te lant

aengeteelt van oploopen / die onder upt de wortel schieten / ende als dan verplant in een warmen hoek / tegen een muer ofte heu- ningh / in het begin van Maert : sy wor- den ook in potten geplant / om des win- ters in huys ofte stoof te setten / maer buy- ten staende / moeten die onder de aerde ne- der gebogen / en onder basten van boek- weyt / ofte schijben van hernis / bedekt wor- den / op dat de oude vruchten / die in de Verfst- tijt daer zijn aengekomen / niet souden ver- gaen / gy kunt dan daer tweemaal in het jaer vruchten aen hebben / maer men moet die niet eerder ontdekken / als in het begin / of in het midden van April / met een zuid-westen wint; dese Boomen willen sterke aerde heb- ben / die wel gemist is / met paerde- of schape-mis.

Dese Vijge-boomen zijn driederhande / daer zijn witte / blaetwe / en ook wilde / die het bladt van Moerbessen hebben / maer komen hier te lande wepnigh vruchten aen; men seyt dat de vrucht aen de stam wast. Daer zijn ook tweederhande Vijgen van Indiën dat planten zijn / hebben dikke bla- deren / en zijn goet om op een Apothekers benster te pronk te setten / de klepne draeght gele bloemen / en daer na root-achtige vruchtjes / maer de gzoote foort / wil des winters droogh en warm / in een kackel gehouden zijn.

Van de Granaet-boomen.

Daer werden bevonden tweederhande Granaet-boomen / die de enkele bloemen hebben / worden van kernnen aengequeekt / en dragen vruchten / en die de dubbelde bloe- men hebben / worden aengequeekt van stekken ofte uptloopsels / dese worden ge- plant in bakken ofte potten / en moeten in de somer-tijt veel begoten worden met schoon water / en ook des winters in huys geset / om deselve wel te doen bloeyen / sal men die geen gzoote potten ofte bakken ge- ven / om dat die soo sterck niet en schieten / en te meerder bloemen setten : sommige men- gen de aerde met asch van Espken-hout / mede

mede om wel te doen bloeyen / maer ik be-
vnde beter te wesen oude koep-mis.

Van de Olijf-boomen.

d'Olijf-boomen die worden gebracht uit
Italien ofte Spanjen, willen wel staen in
goede swarte aerde / ofte klepachtige; dese
staen des winters groen / en moeten in de
kacchel mede betwaert worden: maer hier te
lande wassen wilde / die zijn des winters
dorze ofte bladeloos / worden van stekken in
de aerde gesieken; sy willen wel wassen daer
het vochtigh ende belommert is; als deselve
bloeyen / geben sy een seer lieffelijken reuk
van haer / en mogen des winters geduerigh
wel buyten staen.

Van Oliander-boomen.

Oliander-boomen zijn tweederlep / dat
is met roode en witte bloemen / sy worden
van inleggende takken aengequeekt / en in
potten geset / willen des somers veel bego-
ten worden.

Van de Myrthus-boomen.

Det aenqueken der Myrthus-boomen ge-
schie van stekken in Mey, gestekken in een
bakt ofte pot / ende de takkens een kleyn
dyaepse gegeven / ende wel begoten / sy sal
wel wortelen in fantachtige aerde / men
steekt die ook in de maent Augustus, op de
manier als boren geseyt is: Men kan ook
zypgen dubbelde Myrthus, op andere stam-
men / maer dese willen in de somer-tijt veel
begoten wesen / ook in goede aerde / het zy
in bakken ofte potten; sy moeten des win-
ters in drooge kelders of kacchels betwaert
worden / daer zijn van dese veel soorten; als
dese dubbelde Myrthus, Myrthus met het
Rosemarijn-bladt / Myrthus met het Lau-
wer-bladt / Myrthus met bzeede bladeren /
Myrthus met Palm-bladeren / Myrthus met
sijne bladeren / Myrthus met gekrupste bla-
deren / Myrthus met de roode stelen: met Ci-
troen- Aook- en Tonge-bladeren / en ook
Jode Myrthus, met kleyne bladeren / ik hebbe
ook gesien / dat 'er upt zaet worden gewonnen.

Van Genista of Brem-boomen.

Genista of Brem-boomen worden van
zaet aengewonnen / de Spaensche moeten
des winters in huys geset zijn / maer de
wilde wast genoegh in de Hede: daer zijn
noch Brem met groote dorens / die upt Gal-
lega komen / en kunnen des winters wel
buyten staen / daer zijn noch kleyne soorten
van dese Brem, die met stekken zijn / die in
de Hede of Bete wassen / die niet de witte
bloemen bint men hier te land wepnigh /
als by den Ed: Heer van Beverningh, ofte
groote Ileshebbers van gewassen / de ande-
re hebben al te mael geelachtige bloemen /
dese soorten willen wel in magere aerde
wassen / die sandigh is / men verplant die in
Maert.

Van de Lauwrier-boomen.

De Bakelaer wort van de zaden ofte
boontjes gesieken / en daer van aengewon-
nen / de Laurus Nobilus van stekken / die
in de Maert gestekken worden / dese moeten
des winters in huys of kelder bewaert
zijn / staende in bakken ofte potten: De
Vlaemse Lauwrier wast met bossen / men
scheurt die van malkander / ende soo wint
men die voort; men dekt die des winters
met stroo of riet / men buyght die ook wel
neder / en werpt daer aerde / of wit sant op /
in het lest van October: men ontdekt die we-
der in het begin van April; met een soete re-
gen: daer zijn noch hier te lande Lauwrier-
boomen die upt America komen / dese seyt
men dat de schozste de Kaneel is / sy moeten
des winters in de kacchel wel bewaert
worden; daer zijn hier te lande niet veel van
die boomen / maer dese boom wil in de
somer-tijt wel begoten wesen: Daer is
noch de Lauris Tenuis, en zijn vierderhande
soorten / een met het blinkent bladt / en een
met het droef bladt / en twee soorten met
rupghachtige bladeren; dese soorten moeten
ook des winters in huys staen / en worden
aengewonnen van inleggen / of ook som-
tijts van stekken: daer is het Laurus Silve-
stris,

ſtris, of wilde Lauwerier, die de zwarte beſpen ofte karſſen draeght: ſp wil wel waſſen in vochtige plaetſen / en upt de ſon / ſp heeft veel ſchoone bladeren / om de ſpijs in de ſchotelten mede te bereieren / deſe leyt men van de takken in de aerde / en men verplant die in April, in ſantachtige aerde; daer is een plant die hiet Laurus Alexandrinus, en draeght roode vruchtjes / 't is een goede plant voor de Apothekers om op het venſter te ſetten / deſe plant wort in potten geſet / en om aen te quelen / ſcheurt men die van malkanderen.

Van Phylieren en Alaternus.

Men kijght dit zaet upt Vrankrijk, en men zaeyt het in de maent Maert, en men verplant het als het 5 of 6 bladeren heeft / men kan die ook van ſteken aenquelen / daer is een boom die men Celasterus noemt / die is van deſelbe natuer / ſp moeten des winters in huys geſet worden / maer in Vrankrijk ſtaen die buypen / ende maekt men heggen daer van / of ſet die aen de mueren / om die groen te doen bewaſſen. Daer zijn in korte jaren hie te lande gekomen / Phylieren; die met verſilberde bladeren zijn / en ook met vergulde bladeren; deſe worden gequeekt van inleggen / ofte gezuipht op de ſtammen / die groene bladeren hebben / maer willen des winters wel in een luchtige kachhel ſtaen.

Van Arbutus.

Arbutus, is een boomtje dat des winters groen is / met ſantachtige bladeren; het draeght bloemen als de witte ſpek-wortel; daer is noch een dat Durper kooznigh heet / genaemt Arbutus Folio, Aradus Candi, en verkleft des winters ſijn blaetjes; deſe boomten worden van inleggen ofte uytſpruytſels aengequeekt / en moeten des winters in het kachhel-huys geſet worden.

Van de Syringa.

Syringa wort aengewonnen van oploopen / men ſet die aen Pzielen / of maekt daer

ſtammen van / om hier of daer in Thuynen te ſetten / maer van die met de witte bloemen worden ook wel heggen gemaekt: 't is een ſpecie van blier / daer is hier te lant Syringa met witte bloemen als de paerſſe zijn / of de blaenwe / geſept; willen wel ſtaen in vochtige plaetſen / ſp bloeyen in Mey.

Van de Peper-boomtjes.

Deſe worden van zaet voortgequeekt / men ſcheurt die ook van den anderen / daer zijn van deſe ſoorten die hebben bruyn-roode bloemen / en ook heel bleekte bloemen / daer zijnder met groene bloemen / en worden genaemt Laureola, deſe draeght zwarte beſpen / maer de booggeſepde / roode beſpen: daer zijn hier te lant ook met witte bloemen / maer ſeer weynigh / als by de voornaemſte liefhebbers / als by de Heer van Beverningh of andere / deſe wil wel waſſen in ſantachtige aerde / wil geen mis verdragen aen de wortel / ſp bloeyen al vroegh in Maert.

Van Laburnum.

Laburnum draeght gele bloemen als kettingen / zijn tweederhande / komen van zaet voort / men plant die ook van uytſcheuten / by ſtaet des winters buypen / en wil wel upt de ſon ſtaen.

Van de Roosmarijn-boomen aen te telen.

De Roosmarijn ſteekt men van ſteek in de maent Maert, of in het begin van April; men durwt wat ſterck de aerde by een / voor het uytſoogen van de ſon; de oude planten ſet men ſoo diep in de aerde / tot aen het nieuwe hout toe / en men moet die in de ſomer-tijt wel begieten / het ſal dan wel waſſen: men ſept / als men de Roosmarijn begiet met het loogh ofte ſop / dat van vrouwen hemden komt / die buyl zijn / dan ſal het op een nacht wel een paer dupen waſſen: ſp worden hier te lande meeft gequeekt / ter Goude, ofte te Noortwijk by Leyden; maer worden ook van zaet aengewonnen / maer hier te lant kan men

die des winters niet overhouden. Daer is ook dat van Luyk komt / heeft bzeede bladeren / maer die upt Engelandt komt / is wel de sterkste van reuk / doch die van ter Goude komt / bloeyt best / daer zijnder die bonte ofte vergulde bladeren hebben / en sijne : Ik heb'er gesien niet versilverde bladeren / die upt Engelandt quamen / maer willen hier te lant niet wel boozt / ende zijn daer wepnigh.

Van de Jasmin-boomen.

De geele / gesept / die van America komt / wort van inleggen booztgewonnen en gesneden / gelijk men een Anger af-set / of men siekt daer deur / ende daer set men een pot aen / met goede sabelachtige aerde / men leyt die in / in 't begin van Mey, ende set daer een potje boven op de andere pot / met water onder / met een gat / ende werpt daer in een hant met aerde / het lekt daer met'er tijt deur / dat het natuerlijke bochtigheyt kizicht / de witte Spaensche Jasmin, die van Catalonien komt / is op wilde gezuyghet / en hier te lant wort die ook soo aengelwommen / gezuyghet ofte ge-ent op wilde stammetjes / die ontrent een tabaks-pijp dik zijn ; de wilde witte worden van inleggen aengequeekt / en in potten geset / en daer op gezuyghet ofte ge-ent / als boven gesept is / maer moeten des winters in een kachhel staen / dat die niet en beziesen / alsoo men in het leste van de somer de beste bloemen daer aen heeft ; in de maent April snijt men die / tot een hant bzeet boven het ent of gezuyghde af / en sychiet dan weder loten op / ende maekt alsoo een kzoontje / daer is een geele / soo gelijk van bloem / als die gene / die van America komt / maer heeft geen reuk / die kan des winters buyten staen / daer is noch een met geele bloemen / en heeft hout als Bzem / staet des winters ook buyten / dese kan men van zaet vooztqueken / wil wel staen in magere aerde / daer zijn noch twee soozten van blaetwe / de eene met gesnede bladeren / de andere met ongesnede

bladeren / dese hebben bloemen wat klepender als de blaetwe Syringa, men queekt die van oploopen / en konnen des winters buyten staen.

Van de Rose-boomen.

Dese worden aengequeekt van uytspuytels / ofte oploopen / men kan die ook Ocu-leeren van de eene soozt op de andere / dit geschiet in het laetste van July, in het afgaen van de maen / mede kan men se booztsetten upt dikke wortels / die men als dan een hant bzeet boven de aerde moet setten / maer de Aert-rosen en Duyn-rosen loopen machtigh boozt : de namen van de Rosen zijn dese / eerselijck / Muskis-rosen, Morleyne-rosen, bleek en bruyne Morleyne-rosen, Maent-rosen, enkele Muskis-rosen, Rosen met 300 bladeren / Peerdragende-rosen, Provintie-rosen, geele dubbelde Provintie-rosen, Camelot-rosen, fluweele dubbelde Aert-rosen. Noch drie soozten van Aert-rosen, Negelantier dubbelt, en enkelt, geele Negelantier, Turcke-rosen, de Kaneel roos, en Ruyge-roos. Alle dese kan men planten tot heggen / ofte struphs-gewas / behalven de dubbelde Muskis-roos die plant men in potten / alsoose des winters moeten binnen staen / ofte worden gedekt met doppen van Boekwep.

Van Viburnum.

Dese draeght witte bloemen / en wolachtige bladeren / wit rupghachtigh hout / en maekt een mopen boom / konnen des winters buyten staen.

Van Cypresse-boomen.

Het zaet wort ons hier gesonden upt Vrankrijk, en hier gezacpt / maer moet eerst in soete-melk geweeckt worden / en 's winters in hups geset / geeft een heele fraeje opgaende Boom / om in het midden van een Parterre ; Bloem-perck / of aen het inkomen van de gzoote paden te setten / als die 5 of 6 jaren oudt worden / konnen se

Sp des winters buyten staen / als die bewaert
worden booz de wint.

Van Denne- ofte Mast-boomen.

Het zaet wort ons toegesonden uyt Noor-
wegen, en geweeht zijnde in water / wort
het gezaept in de maent Maert, in een bals;
de eerste winter wort het gedekt booz de
schrale winden / en in het laetste van Maert,
ofte eerste van April, sal men die verplan-
ten / twee voeten van malkander / in goede
sabelachtige aerde: boozts 4 of 5 jaren oudt
zijnde / kan men die verplanten / in fooda-
nigh Bosch / Laen / of Dreef / als men
best oordeelen sal: men setse als dan 16 of
18 voeten van malkanderen / men queektse
ook wel aen van stek / doch dan wordeuse
soo geen opgaende Boomen / als de gezaep-
de; daer zijn ook verscheyde soorten / na-
mentlijk / vuure, greyne, sijne ende grove,
Masten, met dese by-soorten / als daer de
Pingels aen wassen / als mede Lariese, die
men niet kan branden / en is des winters
bladeloos ofte doz.

Arbor Vitæ, ofte Boom des Levens.

Die worden aengequeekt / van stek ofte
inleggen / men kan daer van maken dichte
heggen / men verplant die in de maent Ja-
nuary, sy konnen ook gequeekt worden tot
opgaende Boomen.

Van Taxus.

Dese wort mede aengequeekt van inleg-
gen / men maekt daer ook heggen van / en
blijven des winters groen / men verplant die
in 't begin van Maert, in sabelachtige aer-
de / men maektse ook tot opgaende Boomen /
men scheertse met kzoonen / of laetse rant-
recht opgaen / naer welgevallen / sy blijven
des winters groen.

Van sijne en grove Seven-boomen.

Sp worden aengequeekt van stek of inleg-
gen / men maekt daer ook heggen van: men
verplant die in Maert, dese Boomen wor-
den niet veel geplant / om dat de meysjes /

die niet poozt-bast zijn / haer daer van die-
nen om niet swanger te worden.

Van Hulst.

Die wort aengewonnen van zaet of be-
spen / sy worden in een tobbe niet nat zant
geweeht / en als dan in greppen ofte boeren
gezaept; men zaeptse in 't laetste van Maert,
of in het eerste van April, sy leyt een geheel
jaer eer 't selve op komt / maer worden veel
aengewonnen van inleggen / men maekt 'er
heggen van / als men die een voet van mal-
kander set. Dese Hulst is dziederlep / na-
mentlijk met gladde bladeren / steenachtige
bladeren / en vergulde ofte bonte bladeren /
dese worden wel mede gezooght op de groene
Hulst, om daer van opgaende / ofte stal-
boomtjes te maken.

Van Palm.

De grootste / ofte grove Palm, plant
men tot heggen / maer de klepne wort
geplant om heggen / en Parterres of loof-
werken / en dat in de maent Maert, of
April moet sy verplant worden / men kan
die ook verplanten in September. Daer
is noch een soort met groote bladeren dat
vergulit is / die men kan aenqueken tot
kzoonen: daer is een oprechte Palm, daer
de Dadels aen wassen / doch die vint men hier
te lande niet veel / als in de Accademy-ho-
ven, of by de groote liefhebbers / sy moeten
des winters bumen staen; Dese worden ges-
sicken van de steenen van de Dadels: Die
het eerste jaer ophomen / willen niet wel
oerblijven.

Van Spaense Doornen.

Sp wort aengequeekt van zaet / of be-
spen / blijft des winters groen / kan ook
aengeteelt worden van inleggen / en is den
ander Doren gelyk / maer is seer gequeht
van de rispen / men maekt 'er ook heggen
van / gelyk van de andere Doornen, het sy
om Dhybers / ofte Boomgaerden / men ver-
plant die in February.

Van Ligustrum, ofte Mont-hout.

Dit wort gezaept van bespen / in sant-achtige aerde: twee en drie jaren oudt zijnde maekt men daer heggen van / daer is noch een specie van Ligustrum die des winters groen staet / sy moeten in huys gebzacht worden / alsoose in potten worden geset.

Van Cornoeljes ofte Cornoelien-boom.

Hy wort gequeekt van inleggen / ofte stekken van de Cornoeljes, dese worden ook tot heggen / ofte aen Pzielen geset / in 't laetste van October, of het eerste van November, sy geven goede heggen.

Van Elst.

Daer worden heggen gemackt om in hozt groot te wesen / het zy in Thuynen ofte Boomgaerden / van drie of vierjarige Elst, die hier aengequeekt worden in de Beenen / en men plant die een voet van den anderen / in de maent Maert, men kan die ook scheeren / als de voorgeaende / die alle geschoren worden / in 't begin van July.

Van den Amandel-boom.

Sy worden gezooght op stammietjes van Pruymen of Kroosjes, en in het laetste van Maert, geven vele mope bloemen / op deselve maniere als de Perfekens, daer zijnder ook met dubbelde bloemen / maer hier te lande weynigh / daer is noch een klepne Amandel-boom, die in de bloem-thuynen ook geplant wort: de groene vruchten om te consjten plukt men in Juny af / als deselve noch geen steen hebben: sy worden geplamt in de maent February in goede aerde / maer het gat of huyl daer men die in plant / wort in de vooz-winter gemackt / om dat deselve wat moet verluichten.

Van de Appel-boomen.

De zaden van Appel-boomen worden gezaept by malkander / in het lesse van January, en drie saer oudt zijnde / sal men die verplanten in goede aerde / een voet of ander-

half van malkander / maer sy moeten onder de zaet-wortel / en boven een voet van de aerde afgesneden worden / tot twee jaren achter een het bovenste hout / om de stammietjes dik te maken / ende alsse een duym of anderhalf dik zijn / dan sult gy daer op enten klapstarten of Stabaunen / vzoege bzuyntjes / die het meest water-rijt maken / om alsoo in hozt een rechte mope stam te krijgen; dese Enten die men daer op setten wil / sal men in het laetste van December afsnijden / en leggen in de aerde met de toppen vol uyt: in de volle maen van February, sal men op de voorgeoemde stammietjes dese Enten setten of griffelen / ende in plaats van Was daer opgedaen / sal men nemen wat hoe-mis en weynigh hoe-hapz met wat sant dat onder malkander vermengt / en het Ent daer mede bestrijken / vooz 't inleken van water; als nu de opgaende stam dikt geworden is / anderhalve duym / sal men daer op griffelen van de beste die aengenaemst mochten zijn / het zy Gaut-appelen / Genetten en Weghten / of andere; gy dient daer wel op te letten dat gy die Enten / die gy daer op wilt setten / afsnijt daer bloem knoppen aen zijn / aen die takjes daer van gy wilt enten / het sal soo veel te eerder vrucht dzagen / volgens het geboelen van velen / en het Ent setten aen de son-zy; daer zijn ook Appelen die van stek worden gestoken / komen uyt Engellant, een specie van Pipinggen / soo ook Paradys Appeltjes / of andere die pittigh hout hebben / maer de boomtjes dueren niet langh.

Van de Peer-boomen.

Van het voortqueken der Peer-boomen, doet als voren geset is van de Appelen: die van kernen gezaept als boven verhaelt is / sal men deselve verplanten / ende Enten als de Appelen. Maer in Vrankrijk worden de Peren op Que-peren geent / en de Winter-peren op doornen ende op lage stammen / op dat de vrucht te langer soude dueren / ende is veel harder ende veel

veel vaster; hier te lant worden de Peren tweemaal ver-ent / behalven Suplier Peren / alsoo men van deselve de eerste mael Ent / of van Bergemotten of Herfst-Suplier Peren / en voor de tweede mael Ent men daer op Peren de Bon Chrestien, Safferaen-Peren / Tafel-Peren / Muscus-Peren / ofte andere Peren / het zy van Somer of van Winter. Maer als men diverse Peren op een Boom wil Enten / is best Somer op Somer-Beer / Winter op Winter-Beer / alsoo die beter tot perfectie sullen komen / men kanse ook Sculeeren / het zy op jonge of op oude Boomen / daer jonge takken aen zijn.

Van het planten van Appelen ende Peren tot een Boomgaert.

In den eersten is wel te letten / daer gy u Boomgaert wilt planten / dat die wel door de derey verdolven is / ende om dat lant wel te bzyken / sal men daer een jaer kool op setten / om alsoo de aerde het feynjende buyl wech te nemen / ende moet het lant altyt soo hoogh wesen / dat het twee voeten boven het winter-water leyt / men sal de gaten maken / daer men de voorgesepde Boomen wil in planten / in de maent van November, 30 of 32 voeten van een / ende vier voet in het ront / en diep nabenant / ende daer by brengen twee goede kuywagens met Mds / ende al is daer wat vergaen Baggeert by / sal daer geen quaet aen doen / ende als gy kuint hebben puy om onder in de gaten te werpen / om het water van de wortel van den Boom te beter te omsinken / of in plaets van dat / als men Prins Maurits Boomen plant : smijt daer vier of vijf takke-bossen of mutsers in / soo men die hiet / en de Boomen wassen seer wel / maer geen Mds onder in de gaten / alsoo de Mds vergaet / dat als dan de Boomen te seer sakken. Doet maer de Boomen in goede aerde ende vergane Mds / met den anderen gemenght / ende met de wortel daer in geset / ende de wortel daer mede bedekt / ende daer dan rontom Mds ende

Baggeert gelept / ende die met aerdt overdekt; als de Boom een goede wortel heeft / sal dan niet laten te groeijen. Dese Boomen worden geplant in het leste van de maent van January, of in het begin van February, sommige seggen in het wassen van de maen / ende de andere in het afgaen: als gy dese Boomen soo wijdt van malkander set / kuint gy daer Karffe / Dupme of Kzoosjes op deselve linie of rye / in het midden setten / ende dese Appelen en Peren groot geworden zijnde / de Karffen dan uytwerpen / ende in het midden van de twee rye sal men planten / Mel-bespen of Kzups bespen / het sal dan een goede Boomgaert geben.

Van de Persiken ende Apperkoosen aen de heyningh te setten.

Persiken worden op foodanige manier booztgequeekt. Men neemt de oploopen van de Puymen / (maer de Kzoosjes zijn beter) die sal men planten in goede aerde / 2 voet van malkanderen; een jaer daer gestaen hebbende / sal men die in February afsnijden 7 of 8 dupm boven de aerde / en laten daer twee of drie spruyten aen komen / ende daer sal men dan op Sculeeren / Apperkoosen of Persiken in de maent van Julius, of tegen het wassen van de maen van Augustus: men houdt voor goet Persiken op Apperkoos geculeert / dat de vrucht veel smakelijker is en ook drooger / als gy Sculeert moet het droogh weder wesen / het is beter na de middagh als voor: sy worden ook wel gezunght / maer wort soo veel niet gedaen. Nu geculeert zijnde / ende het oculatie groen blijft / sult gy in de aenkomende Maert afsnijden 1 of 2 dupm boven het oculatie / om alsoo een volkomen Boom te maken / om aen een hepingh te planten 12 voeten van malkanderen / in het Zuiden of Zuidwesten / of aen de Oosthepingh / Apperkoosen ende Persiken door een / als de manier is: de Persiken worden ook van de steenen gesteken / brengen ook somwijl wel goede vruchten voort / in Brabant

bant worden de Apperkoofen ook tot Stal-boonien geplant / maer in Hollant wort het ſoo veel niet gedaen / alſoo de vrucht ſoo wel niet voort komt.

De namen van de beſte Perſiken zijn deſe :

Perſiken van der Meer / dubbelde Montanien / enkelde Montanien / Bloet-Perſiken / dubbelde en enkelde Swolſe Perſiken / Perſiken van der Nat / late Perſiken van Nijn / ende meer andere ſoorten. Van de Apperkoofen zijn tweederhande / roode en geele / maer de roode is de beſte van ſmack / maer de geele beter om te conſijten.

Van de Karſſe-boomen.

Ken de Weſt-heyningh ſal men planten weldragende Karſſen / of Warijſſe Karſſen / die aen het oude hout dragen / zijnde lage ſtammen. De Karſſen worden aengequeekt van ſteenen / ofte van oplopen van Kzielen / ende worden daer van de voorgeſepde ſtammietjes / als die een dym dik zijn / daer op gezuogh ; de Boomen daer men af wil zuppen / moeten een jaer ſtil geſtaen hebben / tuſſchen de voorgeſepde ſtammietjes in / om aen de ſtammen / daerſe op gezuogh worden te beter haer voedsel te geven ; dit geſchiet in de maent van Maert , ſoo wort ook bevonden te enten / maer is niet langh in gebruyk getoest : daer zijn ook Karſſen die upt ſteenen voortkomen / ende goede vruchten voortbrengen / ende ook langh dueren / ende worden dikke Boomen. De ſoorten van Karſſen zijn veelderhande / dubbelde en enkelde Mep-kars / Kruyt-kars / Moerellen / Deen-boer / weldragende kars / Bloet-kars / Warijſſe-kars / kars van der Nat / Jan Verſe-kars / vroege en late Volgers / Spaenſe-kars / zwarte Kzielen-kars met dubbelde bloemen / Ongers-kars / ende meer andere zijn daer van deſe ſoorten.

Van de Pruym-boomen.

Deſe kan men aen heyningen ofte in Boomgaerden ſetten ; de Boere-witte

Pruym en hoeft niet ver-ent te werden / ſy waſſen upt de natuer / en ook de Kzoofjes / maer andere Pruymen moeten ver-ent ofte geſeuleert worden / het zy op hooge of lage ſtammen / men kanſe wel enten ofte oculeeren / naer elk ſijn welgevallen ; doch alle Pruymen ſtaen langen tijt / eerſe vruchten voortbrengen / 't komt dat die veel water-rijſ maken : het water-rijſ / ſal men in de maent van Julius uptknippen / boven de top / dan ſullen daer klepne takjes uptſchieten / daer in het nabolgende jaer bloemen / en daer na vruchten ſullen aenkomen ; dit is een Boom die wel vochtigh wil ſtaen.

Van de Moerbefye-boomen.

Deſe worden hier te lant gequeekt van zaet / maer hebben wel 10 of 12 jaren / eer hy vruchten voortbrenght / doch kunnen ook van inleggen gequeekt worden / die hier te lant in de Chynen of Boomgaert / geplant zijn : hy maekt een groote wortel / en draeght zwarte beſpen in Augustus.

Van de Flamboyſen.

Die plant men hier te lant tot heggen / in ſchaduwachtige plaetſen / waſſen ook in de boſſen / als mede de Bram-boſen / 't is een goet dat wel voort wil / men plant die in February ; maer de Bramen komen genoegh als onkruyt voort.

Van Que-appelen en Que-peren.

Sy worden ook van kernen gezaent / in de maent van Maert / en drie of vier jaren oudt zijnde ; daer op ge-ent of gegriffet / maer hier te lant worden die op dooze ſtammen ge-ent / ſoo Appelen als Que-peren ; ſy moeten geplant worden in vochtige plaetſen / het zy aen de kant van de bybers of ſlooten : Men plant die wel in de Chynen / maer de vrucht blijft dan kleyn / of het zy dat het natte ſomers zijn ; daer wort by eenige geſept / dat men de Boomen planten moet in het waſſen van de maen / andere ſtellen daer geen geloof in / alſoo die in January of in February geplant worden / als wan-

wanneer het hout besloten is / dese vrucht wort in October rijp / en met schoon weder geplukt zijnde / ende in een lichte kamer geset / ofte in gekapt stroo gelept / sulden langh dueren.

Van de Mispel-boomen.

In de maent van January sult op dese pitten of steenen in de aerde leggen / alsoo die hart zijn / en daer op enten / als die een dupin dik zijn / men kan die oock aenqueken van oploopen / ofte stekken van het waterhout : Daer wort geseyt / als de Mispel twee of dziemael ver-ent wort / dat daer dan geen steenen in zijn ; maer dat is waer / dat die dan veel grooter vruchten voort brengen. Daer is noch een klepne soort van Mispel / genaemt Naentjes Mispelen , 't is een klepne hefstertje of boomtje.

Van de Genever-boom.

Dese wast veel ontrent Wesel , in 't wilsde spruytse van sijn bespen selver voort / men maekt 'er hier van heggen / men kan die oock aenqueken van inleggen.

Van de Wal- of Oker-noten.

Sp worden voortgeset van de noten / gestoken in de aerde / van die gene / die langh en dun van schillen zijn ; de dubbelde noten zijn seer goet om te Consiyten. Dese noten moeten eerst in nat zant geleght worden / en 14. of 15 dagen daer in leggen / op datse te beter mogen voortkomen / en dat in de maent van Maert. Twee of drie jaren gestaen hebbende / sal men die verplanten in sabelachtige aerde / 2 of 3 voeten van malkanderen / maer moeten onder de zaetwortel afgesneden worden : Die groot en hoogh tot stammen / en oudt geworden zijn 5 of 6 jaren / sal men planten in February , ter plaetse daer men begeert / ontrent 18 voeten van malkanderen.

Van de Hafelare-noten.

Dese boomen wassen veel ontrent Wesel , en komen voort van hare pitten / en

wassen aldaer in 't wilsde / maer hier te lande worden die voortgequecht van oploopen / sp willen wel staen onder schaduwarchtige plaetsen : Daer zijn Spaensche Hafelare-noten / die zijn kort en ront / daer zijn noten die langh zijn / en hebben van binnen rootachtige schoorse aende pitten ; noch is 'er een ander soort / die wit is aen de schoors van de pit / dese worden verplant in January , aen lommerachtige plaetsen.

Van Aker- of Eyke-boomen.

Sp worden voortgeset van Akers / die gezaept worden in Beuren / een halve voet diep in de aerde / het selve moet gedaen worden in Maert : opgesnoept / en 4 of 5 jaren oudt zijnde kan men die verplanten / en onder de zaetwortel afsnijden / om de wortel te beter te verheyden / dik geworden zijnde twee of derdehalf dupin / kan men die verplanten tot Lanen / of Dreven / 18 of 20 voet van den anderen / sp willen wel wassen in santachtige ofte sabelachtige aerde / het is een boom die lange jaren kan staen / de verplantinge kan men doen in January , ofte February , maer de putten moet men van te voren graven 3 of 4 voeten wijdt in 't ront.

Van Blaes-noten.

Dese worden van zaet voortgequecht / hebben een schoon lof / en langhachtige witte bloemen / daer aen komen blaesjes / waer in besloten zijn de nootjes : het hout wort gebuykt om lardeer-priemen af te maken / sp worden verplant in de maent van February.

Van Linde-boomen.

Sp worden aengequecht van oploopen / die men af halst met een houwo van andere oude boomen / daer eenige worteltjes ofte verselen aen zijn / en worden 1 of 2 voeten van malkanderen geset / en als dan tot de gront toe afgesneden / uytgesondert een schootje / die men oordeelt best en bequaemst te wesen / om een rechte stam van te maken ;

4 of 5 jaren oudt / en twee duym dik zijnde kan mense verplanten ter plaetse / die men daer toe bequaemst oordeelt te zijn / en dat 24 boeten van malkanderen / men maakt de gaten in September, en men verplantse in February, dese worden ook wel aengequeekt van zaet / maer heeft veel moesjelijcheyt aen / eer het tot boomen konit.

Van Ypen, met breede en smalle bladeren.

Sy worden aengeteelt van oploopen / van de oude boomen / daer eenige wortels ofte veselachtigheyt aen zijn / en worden byders mede voortgequeekt als de voozsz. Linde-boomen: Men verplant die in 't lest van February, 16 boeten van malkanderen / de Laen wort 30 boet bzeet gemaekt.

Van Populieren.

Dese worden voortgequeekt van oploopen / en geset in Gehuchten of Bosschen / het worden groote sware boomen / en willen wel staen in moerachtige aerde / het geeft heel slecht hout.

Van Abeelen.

Sy worden mede voortgeset als de Populieren: Daer van werden de Lanen gemaekt om te beschutten de Noorde / ofte Noordweste winden; en willen wel staen in santachtige aerde.

Van Berke-Boomen.

Dese staen van zaet op / men plant daer van Bosschen of Lanen / tot beschutsel van de wint / sy worden geset in santachtige aerde / in de maent van February: sy zijn goet vooz kuyppers om hoepen van te maken / het hout geeft een heeten byant.

Van Boomachtige Althea.

Sy worden voortgequeekt van inleggen / maer eenige jaren herwaerts heeft men ook zaet gewonnen / en tijd zijnde / het selve gezaept / en die soo voort aengequeekt: sy geven heel moye bloemen / gelijk enkelde Stokrosen / en bloejen in 't begin van Septem-

ber: daer zijn de witte / paerffe / lijf-berwe / roode / en meer andere kleuren / die dooz zaet voortkomen / dese werden verplant in de maent van January.

Van Agnus Castus.

Dit zijn Boomen die hier te lande niet voortkomen / maer worden by de liefhebbers in bakken voortgequeekt: desen boom of gewas / wert gebuypt vooz de suuberheyt / vooz namentlijk in de Kloosters / en daer veel Weestelijke zijn.

Van Willege-boomen.

Dese wassen aen de water-kant / en worden van poten ofte siecken voortgequeekt / zijn bequaem tot veelderhande dingen / alsoose seer gedwee zijn / namentlijk de jonge rijfen om te binden; de dikke om hoepen van te maken / als mede tot riet-dakken / boom-staken / en anders.

Van Euonimus, ofte Papemutsen-hout.

Sy wort van oploopen ofte uytstuypten / ofte zaet gequeekt / en geeft vierkant hout / draeght witte klepne bloemtjes / en vierkante zaetjes / opgaende / wort het van binnen seer sehoon root / en van buyten paersachtigh.

Van Colutea.

Dit wert geseght te zijn een Boom / daer de Senu-bladeren aen wassen / en draeght blaesjes / daer in 't zaet voort konit.

Van Lentiscus.

Dit is een Boom die alhier seer ongemeen is / konit uyt Italien, en moet des winters wel bewaert worden / draeght heele moye bladeren / met rootachtige sieeltjes / wort hier te lande weynigh voortgequeekt (om de hardigheyt van 't hout) als alleenlijk met inleggen.

Van Terebuntus.

Dese konit voort uyt zaet / dat uyt Oost-Indiën gebracht wort / 't is blaenwachtigh / en leghet een geheel jaer onder de aerde eer het voort

voort komt / het heeft witte bloemkens / is des winters doot / en moet evenwel als van in hups bewaert worden.

Van St. Jans Broot.

Dit wort hier te lande van zaet / of St. Jans Broot, dat uyt Portugael komt / voortgequeekt / en op een warme / of Medloen-bergh geset / en als dan in potten geplaut / om des winters in de kachel te setten: Maer het gewas is hier weynigh / als by eenige groote liefhebbers / soo in de Academie-hof, als andere vermaerde Hoven.

Van de Hypericum-boom.

Het is een kleyn Boomtje / met de bladeren van Hepericum gelijk / het draecht witte bloemtjes / en doren-blaemen t' seffens / tusschen de bladertjes groessen deselve boomtjes uyt / sy staen seer tierlijck en vermakelijck / en worden aengewonnen van oploopen / 't geen onder de wortel uytspuyt / sy mogen des winters wel buyten staen / men verplant het in Chyprien / in goede sabelachtige aerde / in de maent van February.

Van Platanus.

Dit is een Boom die veel in Italien wast / wort meest aengequeekt van inleggen / en aldaer veel geplant / om dat het een dichte kommer geeft / heeft een moy blad / wat meerder besneden als het bijge-blad / het wil wel staen daer het boechtigh en warm is / sy worden heele swaere boomen / die langh kunnen dueren: staende des winters buyten.

Van Es-doren.

Dit wort gefeght / en soude een soort wesen van Plantanus, maer heeft weynigh om naer deselve te gelijken; doch de oude voortgaende ksupdt-onderzoekers / hebben die hier te lande daer voort gehouden / sy maect een heel tierlijcken boom / sy geeft bladeren gelijk wijngaerts-bladeren: Dese worden hier te lande gebuykt tot Lanen / sy willen wel geplant worden in santachtige gronden / komende voort van zaet / het gene afge-

plukt wert / of van het geen sy by haer laten vallen.

Van Effen-boomen.

Sy worden aengewonnen van zaet / en daer na een boet of anderhalf van den anderen geset / in tamelijke goede aerde; dit gewoorden zijnde / ontrent derdehalve duyn / kan men die verplanten tot Lanen of Dzeben / daer men die sal best ordonneeren / ontrent 15 boet van den anderen / 't zy aen de kanten van slooten / om die doot de groote wortel vast-kantigh te maken; Sy werden verplant in de maent February, of begin van Maert, maer de gaten daer men die in set / moeten drie of vierde half voeten wijdt gemaakt worden: daer moet wel op gelet zijn / dat de opgaende toppen niet werden afgesneden.

Van de Boeken-boomen.

Dese worden van de Boeken-pitten aengequeekt / en gezaept in goede aerde / in een grep / en daer na snoeyt men die op tot stal-boomen / ende 5 of 6 jaren oudt gewoorden zijnde / kan men die verplanten tot Lanen of Bosschen / soo als men best sal ordonneeren: sy worden geset 20 of 24 voeten van den anderen / en willen wel wassen in santachtige aerde: Jongh zijnde / kan men heggen daer van maken / en worden genoemt Haegh-boeken, sy hebben kleyneder bladeren als de andere / die moy groen zijn; men gebuyktse mede aen Pijlen of Lust-hupsen / een boet van den anderen geset / sy worden verplant in 't begin van January, overmits het groote sap dat sy by haer hebben.

Van Azedarach.

Dit wort aengequeekt van zaet / 't geen komt uyt de Virginjes, het is een moy boomtje / met een graenwaachtige stam / en heeft het blad als de Lijster-bespen / dan is lieffelijker groen / sy moeten des winters in hups geset worden.

Van Lijster-bespen, of qualster-boomen.

Dese worden aengequeekt van de bespen of
 F 2 zaet;

zaet; een duym of twee dik zijnde / worden verplant rontsom den boomgaert / 12 boeten van den anderen / sp staen eerst moy met bloemen / daer na met bespen / dat seer vermakelijc is.

Van Vogel-kers.

Dese heeft moye takjes / met schoone witte bloemtjes / en daer na swarte besitjes / gelijk kersjes: sp worden aengequeekt van oploopen / en willen wel staen in lommerachtige plaetsen.

Van Honts-kerffen, of Periclymenum.

Sp zijn drierhande / d'een draeght roode vzychten of bespen / die tusschen de bladeren uytkomen / de tweede heeft witte bloemen met swartachtige bespen; de derde draeght witte bloemen / met rontachtige bladeren / en geeft bleek-roode vzychten. Dese worden aengequeekt van zaet en oploopen / men set die in de Hoven ofte Chypnen.

Van Vlier-boomen.

De gemeene Vlier, die hier te lande wast / heeft witte bloemen / en daer na swarte bespen / en komen voort van oploopen of stekken; men plant die om boere huysen / ofte wooningen / om die te bezpen. Daer zijn noch twee andere soorten / die men hier noemt Gelderse of Vlok-rosen. Den eenen draeght roode bespen / staende heel rierlijk in de Mey, overmits sijn bloemen / sp willen wel staen in vochtige plaetsen / en worden mede aengequeekt als voorszeyt is.

Van Judas-boomen.

Dese boomen worden van zaet aengequeekt / en hebben bladeren als de Mansooren, sp krijgen in 't begin van Maert, aen de doxre stammen / paers-achtige bloemtjes / en willen wel staen tegens een warme muur of hoek / in goede aerde.

Van de Wijngaerden.

Sp worden aengequeekt van inleggen /

en ook van stekken / die gestoken worden / daer oudt hout aen is: men snoept die in de maent February, tegen het afgaen van de maen, want in het wassen van de maen, de jonge wijngaerden gesnoept zijnde / maken als dan swaer en groot hout. Den Advocaet van Leeuwen heeft gepractiseert in de lenghte van 't hout / 14 of 15 botten / of knoppen daer aen te laten / om dat het lenghte van het hout de meeste vzychten geeft; dan daer op dient wel gelet te worden / soo wanneer men een langh hout neemt / dat men als dan een jonge loor onder aen het hout laet / met 2 of 3 botten / om dat het te beter sijn voetsel kan krijgen. Men de oude wijngaerden / die een jaer 7 of 8 gestaen hebben / sal men onder aen de wortel leggen sijnachtige pupn / of kleyn gehakte leyen / om daer door deselve vzychbaer te maken: sp worden verplant in sabelachtige aerde / in de maent van January: daer wort rontsom een wepnigh koe-mis gedaen / maer het moet de wortel niet raken / op dat de worteltjes of spruytjes daer door niet komen te vervotten.

Van de Karstanje-boomen.

Dese worden van Karstanjes voortgequeekt / met deselve in de aerde te stekken; het geeft een rierlijken boom / en wil wel wassen op hooge fantachtige gronden: men plant'er van Bosschen of Lanen. Wanneer die 6 jaren oudt werden / dan wordense verplant 24 boeten van malkanderen / in de maent van February, maer de vzychten die hier te land daer aen komen / zijn soo groot niet / als die uyt Spanje of Vrankrijk. Daer is noch een soort / die komen uyt Indien, of van de Caep de Bone Esperance: sp geben een vucht gelijk een nier van een schaep / maer dese boomen vint men hier wepnigh / alsoose niet wel ophomen / als men se steekt; sp hebben dichtce / en byzonder lof / als de voorszeynde gemeene Karstanjes.

Eynde van de Boomen.

Van

Van de Planten.

DWEE Figuren van Boren worden hier ver-
toont / die soo wel dien-
stigh tot de Planten en
Struyken / als tot de Bol-
bloemen zijn / waer mede men
de Bloem-bollen en Planten (ook wel met
Bloemen daer aen) kan verplaetsen / of
verplanten / sonder dat deselve haer aerde
komen te missen / om alsoo geen gebaer van
uptgaen onderworpen te zijn. De langhste
maekt men van yser / en wort gebuykt
in harde klepachtige landen / de kortste is
van het swaerste dubbelde blyk / om in wecke
aerde te gebuyken: het heeft boven 2 hant-
batsels om mede te boren / en achter 2 leden
die open gaen / en van boren insgelijks /
maer dese worden met het insteken en upt-

trekken / van een yser penneken gesloten en
ontsloten. Men boort met deselve in de
gront / dat de bol in het midden staet / als
dan graeft men met een graef of spade / de
aerde een wepnigh aen d'een zijde upt / tot
dat men beneden het boort komt / en stekende
de spade onder het boort / soo kan men de aerde
met het boort te samen uptlichten; als dan
verplaetst men die daer men wil / in een
kuyl / ruym soo wijdt als het boort is (van
te boren daer toe gegraben) en dan het penne-
ken uyttrekkende / ontsluit het boort / het
welck men ophaelt / en de aerde blijft staen/
die men rontom aen de zijden met de andere
aerde aentult.

Aloë uyt America.

Dit zijn groote planten met dikke blade-
ren / en scherpe punten / sy worden in tob-
bens of potten geset / waer in deselve groei-
jen / en schieten jonge spruyten ter zijden de
potten / of tobbens upt / waer van deselve
werden voortgequicht / sy moeten des win-
ters in warme kachels staen / en heel droogh
gehouden worden / en of het mochte gebeu-
ren dat'er eenige rottigheyt in quam / sal
men sant in een pot heel heet maken / en doen
dat daer aen / en stoppen het dicht toe met
werk / waer mede de boder rottinge als dan
wort voortgekomen.

Aloë uyt Portugael.

Dese wort geseyt de rechte Aloë te we-
sen / sy heeft herle dikke bladeren / vol sap
en

en nattigheyt / en worden des winters uyt de potten gedaen / en aen de wortel een wollen lap gebonden / en met olie van der Lis begoten / en soo gehangen in de kachel / alwaer het warmst is / en daerse droogh hanght / en tegens de Mey wort die wederom in potten / met sabelachtige aerde gedaen. 't Scheurt wel dat deselve bloeijen met geelachtige bloemen boven aen de stengh / gelijk de bloemen van Cana-Indica, maer het gebeurt seiden.

Blanche-Musque.

Van dese zijnder paerffe, witte en bonte, sy worden aengequeekt van de stekken / die men van de stengen neemt / zijnde een hant groot langh / en als dan uyt de son in de aerde geschehen / maer het wort gedaen als deselve in syn bloem staet / men scheurtse wel mede van malkanderen in 't laetste van Augustus, sy willen wel staen in aerde daer geen / of weynigh Mis in is.

Dubbelde Damast-bloemen.

Dese zijn gelijk de Blanche-musque, en worden op deselve maniere aengequeekt: De enkelde komen van zaet voort / maer wassen genoegh in de wildernissen / en hebben ook deselve reuk als de dubbelde.

Beeren-ooren, of Auricula Ursi.

Dese zijn van veelderley kleuren / tot wel in de dertigh toe / daer zijn ook dubbelde / maer zijn heel ongenien: Daer is noch een soort met lof van Bernagie, die heel raer zijn: Dese worden gescheurt in de maent van Mey of April, als'er bloemen aen zijn / sy willen wel staen daer weynigh son komt.

Filipendula.

Dit heeft een lof het Hase-gerst gelijk / en draeght witachtige bloemen in de maent van Juny: onder aen de wortel is het heel knobbelachtigh / gelijk de Asphodil.

Nies-wortel, ofte Helleborus.

Van dese is'er een soort met witte bloe-

men / en swarte wortelen / sy bloeijen in February, en staen laegh by der aerde; daer is noch een met swarte wortelen / draeght groene bloemen: Dese wortel wort gebuykt tot Krop-kruyt. Daer zijn noch twee soorten / een met witte bloemen / en een met swarte bloemen / dese hebben witte wortels / en dragen bladeren / gelijkende een Brabantse Hayk; alle dese hoorsz. soorten willen wel wassen uyt de son, in sabelachtige aerde.

Winter-groen.

Dit kruyt blijft des winters groen / het heeft witte wel ruykende bloemen / als Mey-bloemen, 't wast in openlichtige Dalen / als in Duynen, hier te land ook wel in de Doven op bochtige / en wel van de sonne beschenen plaetsen.

Hof-bloemen.

Dese zijn veelderley soorten / als dubbelde, geele; daer zijnder die de eene bloem uyt de ander komt / ook zijnder die veel op een stenge groeijen / van veelderley kleuren / daer zijn noch enkelde / die mede veelderley kleuren hebben; dese worden gescheurt in de maent van Mey, en geplant op Rabatten / ofte andere plaetsen / daer men die begeert te setten.

Asphodil.

Hier zijn drie soorten / twee witachtige / die aen de kanten wat bontachtigh zijn / sy hebben vierkantigh lof / en heel knobbelachtige wortelen; Daer is een soort geelachtigh / die heeft een wortel als Hane-voeten, sy willen wel wassen in goede aerde / en werden van malkanderen gescheurt in 't begin van Maert.

Lelien van eenen dagh.

Van dese zijn twee soorten / een met rode bloemen / en een met geele bloemen: die met geele bloemen geeft een ongemeene goede reuk / gelijk als Gesemeyn; sy bloeijen in de maent van Mey; de wortel is gelijk

gelijk de Asphodil, waer van sy de naem heeft van Liliū Asphodilus, men scheurt die planten van den anderen in de maent van Augustus, maer wassen van sich selven heel wel boozt.

Fransé Lelien.

Dese zijn tweederhande / klepne en grootte soorten: De wortelen zijn de jonge Alpergens gelijk / en worden de wortels van malhanderen gescheppen; sy moeten niet langh upt de aerde blijven / maer ten eersten wederom gepoot zijn; 't gene moet gedaen worden in Augustus, sy willen wel staen in sabelachtige aerde.

Pyonie.

Daer van zijn verschepte soorten; Mannerjes Pyonien, Pyonien die een maent dueren / roode dubbelde, dubbelde witte, kleyne vleys-kleure, enkelde die geen zaet dzagen / en noch meer andere soorten: Dese worden aengequeekt van de wortels die onder aen zijn; sy gelijken de Peen / die men berdeelt in de Voor-tijt, of het laetste van December. Dese werden veel geplant in groote Thuynen / om datse heel sierlijk staen.

Angelieren.

Dese zijn van veelderhande kleuren / en verschepte soorten / soo klepne als grootte: maer de groote sander bersten / en schoon van kleur / worden booz de beste gehouden. De boornaemste namen zijn Prins d'Orange, Keyser Augustus, Paragon, Aler-te, Don Jan, Graef Willem, Blan de Liege, Koningin van Vrankrijk, den Uyterfen Dom, Koningh van Vrankrijk, en dan noch meer andere namen / die hier om de veelheyt niet staen uptgedrukt. Sy worden verplant in 't laetste van Maert, in wel toegemackte aerde met mis / en blank sant / dit beblint men goet te zijn; dan daer zijnder die halen bermolselt hout van wil-lige boomen / en bloet van beesten / en doppen van boektwept / en klopfel van

leijen / en meer andere wijsse-wasjes / maer goede aerde is best / gelijk boren is geseght. Dese planten worden geset in de aerde / of potten: Men sal die somtijts (dzoogh gewozden zijnde) met regen- of sloot-water begieten / en in het laetste van July, sal men die inleggen / of insnijden in het tweede of derde lid van 't hart / leggende deselve met haehjes neder. Men moet daer by doen santachtige aerde / om te eerder aen 't wortelen te brengen / gewoztelt zijnde / sal men die van de moeder-stam afhemen / en verplantense in goede aerde / upt de Son; en of het mochte gebeuren / dat'er eenige slapachtige onder waren / die sal men in potten setten / om deselve te bewaren in huys / sy worden gezact in de maent van Mey, in 't wassen van de Maen, drie of vier blaetses hebbende / wordense verplant by den anderen / en het jaer daer aen moet men die verplanten een boet van malhanderen / en als dan verwachten / wat booz dubbelde daer upt sullen komen / maer moet wel gelet worden op de hooge kleuren daer men 't zaet van wint.

Thym.

Dese wort geplant aen de kant van de siabatten / of Bedden / sy geeft een seer aangename reuk / men scheurt die in 't laetste van Maert, of begin van April.

Lavendel.

Dit wort ook geset als de boozs. Thym, men verplant die mede op deselve tijden / daer is een plantje die men noemt Lavendel, met brede bladeren / in 't Latijn Marum Syriachum, sy wort boozgequeekt van stek / maer moet des winters in huys geset worden.

Salie.

Dese zijn verschepte / als bonte bladeren, sijne Koninghs Salie, grove Salie, boomachtige Salie, Salie met witte bloemen: sy wort geset onder de lommeren van de boomen / en in de maent van Juny

afgeſneden / om te droogen / wozt ook veel
groen gebuykt.

Mater of Matricaria.

De dubbelde Mater ſcheurt men van den
anderen in de maent van April: men ſet die
den Chypri door alwaer men wil: De en-
kelde waſt met grooten oberbloet in 't koorn,
of bloemen / en het kuyt wozt veel by de
Apothekers gebuykt.

Kamille.

De dubbelde Roomsche Kamillen wo-
den gebuykt in de paden van de Chyprien/
of Pzielen / om de lieffelyke reuk / ſy mo-
gen wel betreden worden / maer de enkelde
waſſen oberbloedig in het koorn, 't lof en
de bloemen worden by de Apothekers veel
gebuykt.

Aert beſyen.

Deſe worden verplant in goede vette
aerde / een voet van den anderen in 't ver-
bant / ſy loopen als dan wel tot malkande-
ren; ſy moeten des winters gedekt wor-
den met paerde- of hoeje-mis / om in het
begin van Mey of Juny, beter vruchten
voort te brengen; daer waſſen Aert-beſyen
in 't wildt in Zeelant en elders / en hebben
lange groote beſpen / maer zijn ſoo ſma-
kelyk niet / als die men hier in de Hoven
voortſet.

Alſem.

ſy wozt geplant in vochtige plaetſen /
en in het begin van Maert van den anderen
geſcheurt / en afgeſneden in het begin van
Augustus, en dan gedrooght / om Wiſſen-
wijn daer van te maken.

Venus-Navel.

Deſe heeft knobbelachtige wortelen / en
rontachtige bladeren / de Saxifragium ge-
lykt / en wil wel ſtaen in vochtachtige plaet-
ſen / ſy wozt voortgequeekt van de knobbels/
ofte wortelen / die men ſcheurt in het begin
van Maert.

Plant-Suringh.

ſy wozt geſcheurt / of verplant in de
maent van Maert of Augustus, en wil wel
ſtaen in beſommerde plaetſen / of uyt de ſon,
de Spaenſche Suringh heeft klepne / ront-
achtige / bleek-groene blaetjes / maer is wel
ſoo ſcherp van ſurigheid / als die van zaet
voort komt.

Artifokken.

Die wiſſen wel groeyen in vette moerach-
tige aerde / en worden voortgewonnen van
30-ſchoten der oude planten / en worden
verſet in Maert, twee voeten van den ande-
ren / ſy moeten des winters gedekt wor-
den met lange paerde-mis / op dat deſelbe
niet uytvrieſen. d'Artifokken zijn tweeder-
ley / eene met groene vruchten of zaet-bol-
len / en d'andere die uyt Engelant komen
zijn root: ſy worden wel gezaeyt / maer
hier te lande niet / alſoo deſelbe overlangh-
ſaem bykomen.

Aſpergiens.

Deſe worden gezaeyt by den anderen / en
twee voeten in 't verbant verplant; als die
een jaer oudt zijn / en werden beter gehou-
den als de tweejarige. De aerde / daer men
die ſal in planten / moet men van onderen/
met twee voeten koep-mis of poort-aerde /
dat is menſchen-drek / meſten: Men moet
die leggen met grebben; te weten een rye
met Mis / en een rye met aerde / op dat het
water te beter doozſakt; als dan de planten
daer op geſet zijnde / moet men aerde daer
over werpen / negen dupin of een voet
hoogh. Men moet de Aſpergiens drie jaren
laten ſtaen eer men die ſijht / om die te dik-
ker te hebben / en des winters dekt menſe
met hoeje- of paerde-mis.

Krieken over Zee, of Alkekingi.

ſy wozt geſet uyt de ſon in vochtachtige
aerde / en waſt van haer ſelven voort / uyt
het onderſte van de wortelen: ſy draeght wit-
te bloemtjes / en daer na roode blaesjes /
alwaer de karsjes in zijn.

Marte-

Martelaers-bloemtjes.

Dese zijn twee soorten van geele / de enkelde en de dubbelde bloemen; de geele dubbelde zijn hier wepnigh / sp worden van stekken of inleggen voort gequecht / en moeten des winters in een pot in huys gedaen worden / op een drooge luchtachtige plaets / maer de witte / set men voort van plantjes / of scheutjes / die ter zijden upkomen / dese setten wel voort / en willen des winters wel buyten staen / de bloemtjes droogh afgesneden zijnde / kunnen langen tyt goet blijven.

Scolopendria, of Herts-tongh.

Die scheurt men van malkanderen / in het begin van Maert, en men setse upt de son, onder schaduw / in sabelachtige aerde.

Hepatica.

Dese zijn 4 of 5 soorten / dubbelde blaauwe / en enkelde witte / met dorentjes daer in / of de Doren-bloemen gelijs / voort roode / enkelde blaauwe / witte sonder doornen; Alle dese soorten verplant men in April, in santachtige aerde / alsoo daer geen mis by magh komen / de enkelde komen te mets van zaet voort.

Dragon.

Dese wort geplant op warme plaetsen / in goede vette aerde / in het laetste van Maert, of begin van April. Des winters dekht men die met stroo / paerde-mis of boektwept / sp komt voort van de zyscheuten / dat zijn die ter zijden van de oude uptspuyten.

Segeltjes.

Sp wassen wel in 't wildt / maer in goede aerde in Chuppen geplant zijnde / upt de son, geven grooter bloemen / sp worden van de wortels voortgeplant.

Salomons-Segel.

Die heeft dubbelde bloemtjes tusschen de

bladertjes / sp worden voortgezet / of afscheurt van de wortelen / en willen wel staen in goede sabelachtige aerde / een wepnigh upt de son.

Valerina.

Van dese zijn twee soorten / die Dodoneus beschrijft: de eene met roode / en de andere met witte bloemen / men scheurt die van planten van de wortelen / maer sp vallen somtijts van zaet / en willen wel staen in goede sabelachtige aerde: Die hier in het gebuyt van den Apotheek zijn / wassen aen de kanten van de slooten. Daer zijn noch twee soorten / d'een met blaauwe / en d'andere met witte bloemen / die genaemt werden / Valeriana Grace: men scheurt die planten van den anderen / en men kan die mede zaeijen / maer sp moeten een jaer ober staen / eer sp bloeijen.

Haveruyt.

Sp zijn tweederhande soorten / het eene met lof van Thym, en 't ander wat grober lof / dese hepster of plant / scheurt men van malkanderen / in het begin van de maent April, sp wil wel wassen in santachtige aerde.

Wijnruyt.

Dese scheurt men van malkanderen / en men plant die in de Chuppen / op reijen van bzeede paden / in plaets van heggen / sp komen ook wel voort met vallen van 't zaet / het is heel goet voor 't gevogelte / die de pip / of andere qualen hebben / het wort ook gebuykt in de tyden van de Pest.

Beere-klauwen.

Die queekt men aen van de wortelen / en willen wel staen in heete someschijn / men set die wel in potten / om te beter te bloeijen / ook om Apothekers winkels te vercieten / sp geven een lange cierlijke bloem / met buyn-groene bladeren / seer mop besteden / en worden verplant in Maert.

Bies-look.

Die scheidt men in de maent van April: men set die op rabatten of beddetjes / by het gemeene struyf-kruyt.

Charlotten.

Die steekt men in goede vette aerde: sy komen van de klepsterjes voort; 't lof is het Bies-look seer gelijk / en worden op deselve manieren gekruypt / het zy in sausen of anders / de klepsterjes van deselve / die veel in spijse gekruypt worden / worden in het begin van Augustus opgenomen / en men laetse doogen. Dese Charlotten gegeten / hebben deselve smaek als Look, maer geen bange reuks als de Uyen of Look.

Look.

Dese wort veel gekrant in de klep-landen van de klepsterjes: Daer zijn drie of vierderhande soorten / de rechte Look heeft paersachtige bloemtjes; daer zijnder ook met geele bloemen. Daer is een soort dat men Beeren-look noemt / en heeft witte bloemtjes / sy wort / als het lof begint doogh of doz te worden / in 't laetste van Augustus opgenomen / en men steekt die wederom in de aerde / in 't begin van de maent Maert.

Lychnis van Constantinopolen.

Sy zijn drie of vier soorten / als dubbelde incarnate / enkelde witte / enkelde vleys-koleurde / en enkelde incarnate: dese worden aengequeekt / met het scheuren der plantjen van malkanderen / in Maert, sy willen wel staen in sabelachtige aerde: als sy bloeyen / wert den Thuyt schoon daer mede verciert.

Huys-look.

Dit is een plantje / dat tot een struyt of boontje wast / het wort van takken gesien / en moet des winters in een luchtige kracchel staen / en doogh gehouden worden /

het draecht geele bloemen / als het in huys staet / daer is ook die op het dak wast / met bzeede bladeren / en die kijght mede een struyt met bloemen / en is hier gemeen / wil ook wel buyten staen: Daer is een specie / die men noemt Tripmadam, dese worden voortgeset van haer zyscheutjes / en ingesult / om by gebzaden bleesch te gekruyken; daer zijn noch wel veel bysoorten / maer zijn meest onkruyt in de Thuyten.

Duysent-schoon.

Dese zijn verscheide van kleuren / als wit / paers / bonte en fluwelc. Men leytse in / gelijk de Angelioren, sy worden mede gesieken van stek; men kan die ook voort kruicken van zaet / maer sy moeten een jaer over staen: men heeft krotelingh bekomen / die met de dubbelde bloemen / sy zijn paersachtigh van kleur / en worden mede aengequeekt als boren is geseght.

Lychnis.

Van dese slaggh zijnder dubbelde witte / en roode; de dubbelde witte wort voortgeset van stekken / of men scheidt somwijlen de plantjes van den anderen. Van dese soorten wassen wel mede in de velden / maer enkelde. Daer zijn noch twee soorten / die komen uit Canarien, en hebben wit lof / en purpere / en witte bloemen: dese worden de plantjen van malkanderen gescheidt in het laetste van Augustus: daer zijn noch twee soorten / de eene met purpere / en de andere met witte bloemen / die in 't wilde voortkomen.

Juncus Gloriosus.

Dit is een plant / die in voortijden uit Indiën gekomen is; sy heeft scherpe viesachtige bladeren / en geeft een groote sware ronde plant. Sy worden in tobbens of bakken geset / en heeft een groote stengh / met uptschietende takjes / daer uit de bloemen neerhangende / voortkomen / seer gelijk de Lelien. Dese plant wort aengequeekt van de groote dikke wortelen / die tegens

tegens den bakt aen groeijen / en wort geplaat in potten / of in d'aerde / schietende deselve bladeren voort / dese plant kan redelijck tegen de koude.

Mandragora.

Sp geben groote sware wortelen / daer zijn tweederhande soorten / een mannetje met een wijffe / en hebben breede groene bladeren / en tusschen de bladeren geben sp schoone vruchten / Appelen der liefde gelijck / sp willen wel staen op heete plaetsen in de son, en worden voortgequeekt van het zaet / dat in de vruchten is / sp hebben wel een jaer 3 of 4 werk / eer de vruchten voortkomen.

Koekoeks-bloemen.

De dubbelde worden aengequeekt van stekken / men kanse ook scheuren / sp geben rietlike mope bloemen; men verplant dese in de maent van Augustus, de enkelde wassen genoegh in de Oep-landen.

Dubbelde Water-kers.

Dese wil wel staen in vochtige plaetsen van de Chupnen / men scheurt die in de maent van September, de enkelde bint men genoegh in 't wildt / of by de slooten.

Galega.

Dese zijn tweederhande / een met witte / en een met paersachtige bloemtjes / sp hebben heel witte wortels / en willen wel staen in santachtige aerde: men scheurt die / of worden ook gezaeyt.

Irias of Lis.

Van dese zijn veel soorten / de beste zijn dese / Irias Susianna, het heeft een swartachtige bloem / men neemt die in Juny upt de aerde / en men plant die in Augustus, daerse des winters kunnen gedeekt worden. De Gloriosa, Florentina, blaewe, witte en dan noch meer andere soorten / als geele / bonte / blaewoe / en andere / die scheurt men van de wortel / in de maent van April, of in

het eerste van Maert, sp willen wel staen in lage vochtachtige plaetsen.

Passy-bloem.

Daer zijn tweederley soorten / d'een met groene / en d'andere met groene paersachtige bonte bloemen / die met de groene / heeft witte wortelen / en die met de bonte / hebben geele wortelen / sp worden in potten geset / en des winters moetense droogh in huys staen / men queekt die voort van de wortelen die men afsnijt / men plant die ook wel in een heete Meloen-bergh, om die als dan vroeger voort te doen komen.

Boter-bloemen.

De dubbelde worden aengequeekt dooz het scheuren van de planten ofte wortelen / daer zijn veel soorten onder dese begrepen: het is een specie van Ranunculus, en als Antonis Rapen, en daer zijn noch andere soorten / als die met het Weegbre-blad, met het lof van Gras, &c. die onder dese soorten worden gerekent: men verplant die in Augustus, maer de enkelde bint men genoegh in 't velt.

Leeuwe-bekken.

Sp zijn van veelderhande soorten / als witte / geele / bonte / roode / lijf-berwige / en worden in den tijt van Maert voortgeset met het scheuren van de planten: men kan die mede wel zaeyen / maer moeten een jaer ober staen / eerder bloemen aen komen: daer wast noch een plant / die geelachtige bonte bloemtjes heeft / die genoemt wort Linaria, sp zijn deselve bloemen seer gelijck / sp willen wel wassen in sabelachtige aerde.

Scordium.

Dit is een plant die langhs de gront kuypt / en wil wel staen in vochtachtige aerde / upt de son, sp wert verplant in April, en veel by de Apotekarisen gebuykt.

Oogen-troost.

Dit wast wel in de velden / in natte vochtachtige

achtige plaetsen / en wert wel somwijle in de Apothecaris Chupnen geplant.

Reynevaern.

Dit wast meest aen de water-kant / en woxt in de Chupnen van de kzyndt-kenners ook geplant.

Althea, of Heems-wortel.

Dese is een plant die wel wil staen in sabelachtige aerde / sy heeft bleekachtige paerse bloemtjes / de wortelen worden veel in den Aporheek gebrykt / alsoo die seer Medicinael zijn.

Dubbelde Muur-bloemen, ofte Violetten.

Dese worden van stekken voortgeset / alsoo daer geen zaet van wert gewonnen: men neemt de stekken daer geen bloemen aen zijn / en steekt die in de aerde / daer het wat uyt de son staet / en dat in de maent van April.

Phalangium.

Dese zijn tweederlep / de eene wit / de andere blaeuw / sy worden van malkanderen gescheurt / in de maent van Maert.

Glas-kruydt.

Dit kzyndt is schoon in 't ophomen / heeft glasachtige stelen / men wast'er de glazen mede / vermits de sekerpachtigheyt die het by hem heeft / het wast in 't wilde / en set by sijn selven seer wel voort.

Jufrouw-mark.

Dit is het wijffe van de Lavas, het wil wassen in verdozven hoeken of onbeguame plaetsen: Van dese plant is voortgekomen de Selderie, die ook genaemt wert Petercelie van Macedonien.

Maegdelieven.

De dubbelde werden gescheurt van malkanderen / en geset rontsom de beddens / op vochtachtige plaetsen / hoe minder dat men dit scheurt / hoe die beter en grooter

bloemen voortbrengen: Daer zijn veelderhande soorten / als witte / bonte / roode en bleys-kleurde. De scheuringe moet worden gedaen in October of Maert. Daer is noch een soort die genoemt wert Matelieven, met doornachtige bladeren, dese zijn geelachtigh van kleur / en worden mede aengeweekt van siek / of scheuten van de plantten.

Maryoleyne.

Hier van zijn sijne en grove, sy woxt gescheurt en geset in sabelachtige aerde / en verplant in het laetste van Maert, of begin van April, sy heeft een seer lieffelijke reuk / de Apothecarisen gebryken 't om mede te balsemen.

Doove-netelen.

Van dese zijnder met een bontachtige bloem: Daer is een Doove-netel met roode bloemen / en de witte wassen hier te lande / veel aen de kanten van de slooten: daer zijn bloemen die dese gelijken / als aen de kennep / sy willen wel wassen in vochtachtige plaetsen.

Aconitum, of Napellus.

Dit is vergiftigh goet / daer noyt geen Byen op komen sitten. De eerste soort die geele bloemen draecht / en laegh by der aerde wast / komt in 't laetste van February, of begin van Maert voort: Daer zijn veel soorten van blaeuwe / en witte / en bonte / die hebben een wortel als Hanepooten, en bloeyen in Juny, die van de wortelen worden voortgeset.

Rhabarber.

Hier van zijn tweederhande soorten: den een is Munnix Rhabarber, en heeft bladeren gelijk de Peper-wortel. De andere genaemt Rhaponticum, heeft grootte breede bladeren / de Kool seer gelijk / en is soo kragtigh niet / als die uyt Portugael komt / men scheurt die van de wortel / sy wil wel staen in vochtachtige aerde uyt de son.

Esula,

Efula, of Esels-melk.

Sp wozt voortgeceelt van planten / en geeft melk upt de bladeren of takshens; daer zijn noch veelderhande soozten van Caraputia, of Kroontjes-kruydt, die alle voortkomen van zaden / en wozen byna gehouden booz onkruypt.

Trachelium.

Van dese zijn veelderhande soozt / den eenen heet Trachelium Pulliferum, daer is noch eene klepne soozt met vele bloemen / die wast laegh by der aerde: Daer is oock een klepne soozt / daer (als men de stelen af snijdt) melk upt komt / die men noemt Trachelium Piramidale: Noch zijnder vierderhande soozten / die men noemt Belvidere, de twee met blaetwe bloemen / en twee met witte bloemen / sp wozen voortgeset van scheuten in April, en willen wel staen in bochtachtige aerde / sp wozen mede gezaept.

Arundo, Laconica.

Dit is tweederley / het eene met bont lof / moet des winters in huys geset wozen: Het ander met groen lof / magh des winters wel buyten staen / het wozt van den anderen gescheppen / in 't laetste van February, of begin van Maert.

Canna-Indica.

Daer zijn tweederhande soozten / de eene met geele en d'andere met roode bloemen / sp hebben heele schoone breede bladeren / de Krukke-bladeren gelyk / dese moeten des winters gaantsch droogh in een kracchel staen / of men leytse in heel droogh sant / dicht by de kracchel / Het lof eerst uytkomende / is de Peperhuysen seer gelyk; Het wozt van deselve planten aengequecht / en is wel twee of drie voeten hoogh; men seekt oock het zaet daer van in de aerde / en sp bloeyen wel van 't selve saer / dan geven geen ryp zaet.

Hase-gerst, of duysent bladt.

Dese zijn drie soozten / d'ene met purper / d'andere met geele bloemen / sp wozen in Chypnen voortgeset / men scheurt die van malkanderen / in 't begin van April, sp willen heel wel voortgroeyen / maer die met de witte bloemen wassen genoegh in de wildernissen.

Jacobea.

Dit is een plant die witsachtigh lof geeft / groept in Vrankrijk wel aen de Sibieren / maer hier te lande wozt die in potten geset / sp komen voort van de scheutjes / die onder uytkomen.

Petercelie de Mair.

Sp komt veel gesult upt Portugael: Men queekt die aen van de struyken / sp wozt geset in potten of tobbens / men kan 't selve hier te lande oock inleggen.

Ferula.

Dese zijn twee soozten / den eenen heet Ferula Galbanifera, d'andere Ferulago, het geeft een sierlijke plant / en heeft bladeren als beeren / het wozt geplant in Chypnen / en magh des winters wel buyten staen.

Genistella.

Dit zijn 2 of 3 soozten / een met het bladt van Asclepias, en heeft veel bloemen op eene steel: Daer is noch een die in de Turken wast / met krysachtige bladeren / de derde is een laegh plantje; dese dragen schoone hemels-blaetwe bloemen / en willen wel wassen op lage santachtige gronden; sp wozen voortgeset / niet die van den anderen te scheuten in de maent van Maert.

Smylax.

Dit wozt gesent de Salsaparilla te zijn / en heeft sieckelachtige bladeren / het macht sijn selven vast / en draeght bloemtjes als Post-horens: Daer zijnder met gebakte / en met groene bladeren: Noch zijnder twee

soorten / Similax Levens, en Longens; dese planten worden in potten geset / en des winters in huys genomen; sp worden dooz het scheuren van de planten voort gewonnen.

Capparis Fabago.

Dit is een schoone plant / eertijts dooz zaet aengewonnen; maer nu wortse voort-geset dooz scheuren / het twelt geschiet in de Voortijt, sp draeght een lof als Duyve-boonen; en tusschen de bladeren wassen de bloemtjes in / dat heel cierlijk staet; sp moeten des winters in huys geset worden.

Bulthalmum, of Koe-oogen.

Dese bloept in de Voortijt, met schoone geele bloemen / en heeft lof als Venkel, men wint die aen met 't scheuren van de planten / sp wil wel staen in de son.

Bryonia, ofte wilde Wijngaert.

Dese wint men wel in de Duppen: de wortels worden uytgenomen / om aen Pzielen te setten / om van het lof dicht te

begroeyen / maer het lof gaet des winters wech.

Clematis.

Die zijn drie of vier soorten; de dubbelde paerse / hebben bloemen als de Anemone: De enkelde zijn licht purper / en licht paers. Dese willen wel wassen aen Pzielen / en geven veel bloemen; men kanse inleggen / en ook van de planten afscheyden.

Gentianella.

Dese is van tweederley soorten / de eene wit / en d'andere root / sp konnen wel van zaet voort / maer het duert langh eer dat het bloept / het scheuren van de planten is beter: sp geven moye stengen met bloemen / en het lof heeft geen onaengemen reuk.

Mans-ooren.

Dese willen wel wassen op vochtige plaetsen / en worden by de Apothekers gebzupht / men scheurt die in Maert.

Eynde van de Planten.

Van de Bol-bloemen.

Corona of Imperiael, ofte Keyfers kroon.

Dese zijn drie of vierderhande soorten / de geele werden vooz de beste gehouden / daer na de dubbelde met twee kroonen; die met enkelde kroonen / zijn tweederhande koleur / den eenen bleek-root / den anderen vleys-kleur. Dese bollen worden voortgequeekt van affsetsels der selve / men zaeyt die ook wel mede / maer men moet wel 8 of 9 jaren wachten / eer die vruchten ofte bloemen dzagen / dese worden geplamt in het begin van September.

Hyacinthen.

Dese zijn van veelderhande soorten en namen / die tegenwoordigh de vaerste zijn / dat zijn Turkoysse-bloem, Bultenaers, Passetoeten, Mayke-slips, Celestine, witte van Katelijn, gekroonde, en veelderhande Symbolijnen, en meer andere soorten: Dese bollen worden opgenomen in de maent van Juny, en wederom geplamt in 't laetste van September, of begin van October, sy willen wel staen in goede sabelachtige aerde. Daer zijn noch veelderhande Hyacinthen, met Star-bloemen, witte, blaeuwe, en vleys-koleurde; daer is noch een groote / byna dubbelde / en noch een deseive gelijst / met de bloemen van Bernagie, noch zijnder die genoemt worden Comuyn, deseive zijn dziederhande soorten / roode, blaeuwe en witte, hebben witachtige bollen: Noech is'er een mede-soort / Hyacinthen van Campanularis, maer worden in dese veel veranderingen bevonden door het zaeyen / en moeten wel 7 of 8 jaren staen / eer die vruchten of bloemen voortdzagen / en eerste goet zijn; daer is noch een Hyacinthus Firgianen, of die upt Indiën komt / genaemt Hyacinthus Turburosa, dese worden geset

in potten / om dat men die in huys moet setten / gelijken de France Lelien, sy wassen wel 2 of 3 vaeten hoogh en geven ongemeene goede reuk; als die vleys-kroonen / bloeyense beter als die lange in 't land geweest zijn: Daer zijn noch Hyacinthen, die komen upt Peru, hebben groote bollen / die van binnen hazachtigh zijn / en worden van de affsetsels voortgeset / sy moeten des winters een weynigh gedekt zijn / en zijn van dziederhande koleuren / witte, blaeuwe en vleys-koleuren. Noech is'er een Hyacinthus met de bol van Lelien; die dzaeght witte bloemtjes / en is genaemt Hyacinthus met driekantigh bladt, noch zijnder meer andere bysoorten / die vooz Hyacinthen werden gerekent / sy willen wel staen in sabelachtige aerde / en worden geplamt in September.

Gladiolus.

Sy zijn van vier of vijfderhande koleuren / de Italiaensche is een purper-koleur, ook zijnder witte, lijf-verwe, en kleyne paerke, dese zijgen biesachtigh lof / en worden voortgeset van de bollen / sy willen heel wel voortgroeyen / en worden geplamt in 't laetste van Augustus, of in 't eerst van September.

Krocus.

Dese zijn wel acht of negenderhande soorten / gelijk als geele, witte, blaeuwe, gout-laken, silver-laken, Viceroy-krocus, barsiaken, herfst-krocus. Dit wort geseyt de rechte Safferaen te zijn: Dese soorten bloeyen heel vroegh in Maert, en setten voort van bollen / worden ook wel gezeyt / maer staen wel een jaer 5 of 6 eer die bloemen dzagen / en worden geplamt in October, aen de kant van de beddens / alwaer men die wil setten.

Fritil-

Fritillaria.

Deſe zijn verſchepde ſoorten / als met ſtuweele bloemen, de geele en den nakker; deſe drie ſoorten zijn de raerſte / als mede de dubbelde, bonte, witte en ſwarte; tweederhande France-groene, die uyt Vrankrijk komen / en komen voort van verſchepde koleuren / als die gezaept werden: ſy werden ook van de bollen voortgeſet; maer de bovenſte die men de raerſte acht / worden in een bak geſet ende gedekt / om des winters niet uyt te vrieſen / ſy worden opgenomen in het begin van Juny, en in September weder ingeſet.

Cyclamen, of Verkens-broot.

Deſe zijn tweederhande / de eene met de bollen / en d'ander met de wortel: de bollen worden voortgeſet van zaet / en d'ander met de wortel / die ſcheurt men van den anderen / en hebben heel bleeke, paers, en heel roode bloemen; die met de bollen / daer van zijn deſe koleuren / witte, bleeke, paerſe; De paerſe hebben deſelbe bloemen als de Hedere Folie. Daer is noch een die van Aleppo komt / en heeft bloemen als die met de Rotundi Folio, die bloeijen al te maet in 't laetſte van September. Daer zijn noch drie ſoorten; een die in de winter bloept / en twee die in de ſomer bloeijen / als een met paerſe bloemen / en een met witte bloemen. Dit zijn de ongemeenſte van alle ſoorten / alſoo maer twee hier in Holland zijn / dieſe hebben / als d'Heer van Beverningh, en een Monsieur van Vellen. Deſe ſoorten waſſen heel by Orange, ende in Switſerlant, ſy worden meest aengehouden / om dat de bladeren ſchoon geblakt zijn: de bladeren zijn ook verſchepden / d'eene ront / en de andere kantigh / en ſommige onder root als Mans-ooren: Deſe worden verplant in 't laetſte van Mey, en men plantſe in bakken of potten / in ſabelachtige aerde / omſe des winters te deliken: ſy willen wel ſtaen des ſomers / op lomcrachtige plaetſen.

Colchicum.

Deſe ſoorten zijn tweederhande / Agrepina kleyne en groote; de bladeren van deſe voortkomende / zijn gekartelt als Scolopendria, en geven heel mope geblakte bloemen / de Fritillaria geliſt: Daer zijnder dubbelde tweederhande / den eenen dubbelder als den anderen: De beſte dubbelde komen uyt Portugael, en zijn geblamt: Noch zijnder 2 of 3 ſoorten enkelede bloemen / noch Colchicum, Jan Gerritſz. Daer is noch een die in de voortijt komt / met weynigh lof / maer alle de andere komen ſonder lof als die bloeijen / dat is in de maent van September, daer is noch een geele Narciffi Colchicum, die bloept in de maent October: ſy worden voortgeſet van de bollen / willen wel ſtaen in goede aerde / en worden geplant in Augustus.

Anemones.

Deſe zijn veelderhande ſoorten / ook beſonder van koleuren en namen: daer zijnder ook met groot en ſijn blad / geliſt de Petercelie, de namen daer van zijn als volghet / Concordia, Imperatrice, den Hartogh, Pucelle d'Orlians, Citronateromane, Citronate, Alnatora, Cardus Celeſte Alberina, Quasi-bleu, Unikke de Ruyter, Poolſemutſe, St. Karel Overo, St. Marco, Diableſſe, gevlamde Aborante, Pavo Mayor, gevlamde Amarante, Parſianen, Belliſſima, Coloſſe, gevlamde en ongevlamde, Ammaſona, Duchefſe Carirane, Mirabelle, Imperatrice, Ciprina Deduke, Schallaringata Biſſchoppen, Prelaet, Bella-Silvia, Bellewaranda, 't Rechter-oogh, Cardinael, Ringata, gevlamde van Poelenburgh, Harmaphrodita, Kraim, Gebekken, Ringata Orlata, Belle de Parys, Liere de Parys, Amarante gevlamt, en noch meer andere ſoorten. De bollen of wortels / zijn ſeer geliſt de blaetwen van de Gember, ſy worden aengequeekt van de kleyne pootjes / die ter zijden aenwaſſen; Deſe plant men in September. Dooz eerst wordenſe gequeekt een
uur

nur of twee / als dan de rot van de oude bol / met een penne-mes uytgehaelt / en gestelt in potten / of in een bakt / die men kan dekken vooz de voost: De aerde moet wel toegemaeht worden / en beschenen van de son: men kan van dese alle maenden bloemen hebben; dese dan geplant / als voozsept is / wozt vooz best gehouden. Daer zijn ook veel soozten van enkelde / die uyt dat zaet vooztkomen / daer de dubbelde uyt komen / sy zijn veelderhande kleuren / en worden gezaept in de maent van Maert, en in de somer-tijt geduerigh nat gehouden / men kan die ook vooztsetten van de bollen of klaentwen / en konnen des winters beter tegen de koude / als de andere soozten.

Ranunculus.

Dan dese zijn veelderley soozten / de eerste zijn dese / Aleppo, Mervelseuse, gevlamde Veenkus, Constantinopolen, Ranuncule de Romane, Grammonster de Spanje, Offe-bloet, Bienesko, Lak-debordée, gevlamde van de houten, twee soozten / dubbelde roode, gont-geele, en noch meer soozten van enkelde / die om de veelhepts wille hier niet genoemt werden; dese worden geplant op soodanige maniere / als by de Anemias gesep is / maer moeten wel getwacht worden vooz schyale winden / bzingen in de maent van April, heel cierlijke bloemen voozt / om den Hof daer mede te verciereen.

Martagons.

Dese zijn veelderhande soozten / als die van Constantinopolen, van Pomponie, Calvarium; groote witte met spikkelen, die de bladeren twee kzoonen boven makhanderen dragen / witte sonder spikkelen, lijf-kleurde, Liliun Cannadense, geele met spikkelen, en geele sonder spikkelen, dese en dan noch meer soozten / werden door de klisterg / of schilachtige bollen vooztgeset: men verplantse in September, sy willen wel staen in goede sabelachtige aerde / ontrent een halve voet diep / op dat het kzoontje

boven de bol te beter soude mogen voozt groeijen / maer die van Cannadense willen des winters wel wat gedekt zijn.

Lelien.

Beelderley slag is'er van dese / als dubbelde witte Lelien, enkelde witte Lelien, groote dubbelde Lelien, die maer eene Lelie op de stengh wassen / roode Haringh Lelien, die met hondert bloemen voozt komen / klepne met weynigh bloemen / Lelien die de klepne klisterbolletjes tusschen de bladeren wassen; de Lelien van Parlsen zijn tweederley / den een swarter van bloemen als de andere: sy zijn de bloemen van de swarte Fritillaria seer gelijk / en worden door de klisterg / of schilletjes vooztgeset / en verplant in de maent van September: sy willen wel wassen in sabelachtige aerde / en mogen des winters wel bukten staen.

Narcissus.

Dese zijn veelderhande soozten / als volght / Narcissus, Tertius Mathioli, Trompet Narcis, en twee soozten van Naentjes, maer de eerste met de tweede / hebben wy hier niet: dese bloeijen in't laetste van July, met boven een ront kzoontje / Lelieachtigh; Narcissus Indicus, zijn ook eenige soozten / die bloeijen in den Herfst uyt / sommige met een bloem / purperachtigh; daer zijnder ook met breede bladeren / de stengh bo-spikkelt, Serpentaria, en dragen bloemen / gelijk de Italiaensche Gladiolus, dese en meer / die maer 2 of 4 groote bladeren dragen / komen van de Caep de Bona Esperance. De soozten die hier wassen met veel bloemen / als de Beseman, Tacette Bianco, Tacette Souvereyne, Narcissus in Tela Hollande, Stellato, Seconde Besemman; drie soozten van van der Nek, Medioluteo met de dubbelde kelk, Medioluteo van drie soozten met enkelde kelken, Dagiers met dubbelde kelken, Narcis van den Houde, Narcissus Torus albus, Poliantus, dubbelde Jonkilje, of Narcissus Jonci Folio: geeft een ongemeene schoone reuk / gelijk als
Jasmin;

Jafmin; De enkelde zijn wel drie of vierderhande ſoorten / als witte, geele, en met lange kelken, Narciffus, Campennelanus witte en geele: deſe willen alle wel gedekt zijn in de winter, en worden geplant in September, en voort gefet van de bollen; maer gezaept wordende / ſtaen die wel 10 of 12 jaren / eer die voortkomen / daer zijn veel ſlechte byſoorten / die men ſet in Boomgaerden / als andere Narciffus.

Narciffus Tradifcanti.

Deſe iſt machtigh vol bladeren / voorts die van Sion, dubbelde, en enkelde Nonpareilje, dubbelde witte, enkelde witte, en de Tielooſe, die onder deſe ſoorten mede worden gerekent.

Leucoyum Bulboſum.

Deſe zijn drie ſoorten / de groote die veel bloemen draecht / bloept in 't laetſte van Mey, en d'andere met drie bladeren bloeyen in Maert, en die met ſes bladeren / bloeyen in April, deſe willen wel verplant weſen / als ſe in de bloemen ſtaen / en moeten gefet worden in ſchaduwachtige plaetſen / en in ſabelachtige aerde.

Dens Caninus, Honts-rant.

De volgende zijn deſe ſoorten / een lijfverw, een witte, en een heel roode, deſe bollen opgenomen weſende / mogen niet lange upt de aerde blijven: de bloemen hebben geſlakte bladeren / deſelbe bloeyen in April. Daer zijn noch eenige byſoorten / die genoemt worden Dentaria, om dat de wortels / geliĳk als aen malhanderen zijn / als kieſen / de bloemen zijn geliĳk als de enkelde Violetten, deſe waſſen in ſchaduwachtige plaetſen: Maer de Dens Caninus, die de bollen hebben / hebben bloemen als Cyclanen, en willen wel ſtaen in de ſon / in goede ſabelachtige aerde / ſu worden verplant in 't laetſte van July.

Sifyrichium.

Dit iſt een bolletje / dat komt upt Portu-

gael, hebbende bolletjes / met netjes / als de Goutlakenſe Crocus, ſu willen wel ſtaen in warme plaetſen / hebben bloemen als kieſne Irias, maer bloeyen niet anders / dan als ſe verſt upt Portugael komen / voort een jaer.

Dipcady.

Van deſe worden de geele / voort de beſte gehouden / daer zijn twee ſoorten / den eenie die geel opkomt / de andere die geel wort in 't ſtaen / deſe hebben ongemeene goede reuk / als Muskus, daer iſt ook noch een ſoort met groene bloemtjens / maer iſt ſooraer niet / deſe bloeyen in April, en worden in 't laetſte van Mey wederom opgenomen / en wederom ingeſet in 't laetſte van September, ſu willen wel ſtaen in goede aerde / en kunnen deſe winters wel redelijĳk tegen de kouw. Van deſe zijn noch byſoorten / als witte, en blaeuwe Druyſjens, 't iſt een heel quaet goet in Thuynen / als deſelbe verſet werden / om dat ſe veel jonge bolletjes uptgeven.

Ornithogalum.

Dit iſt een ſpecie van wilde Ajuy, daer zijnder met groene, en witte bloemen / daer zijnder ook met witte bloemen, die upt Arabien komen / ſu waſſen boven met een ront kranſje / en geven een heel goede reuk / deſe zijn hier heel raer; maer de andere voortgeſepde ſoorten / worden van de bollen voortgeſet / men neemt die op in Juny, men verplant die weder in October, doort den Thuyne heen / alſoo deſelbe wel tegen de kouw kunnen beſtaen.

Arum.

Hier van zijn vele ſoorten / als Serpentaria, dragende een bloem langhtwerpigh / midden daer in komende een tongh / en de beſien of zaden waſſen rontſom / en zijn rootachtigh: Daer iſt noch een / die upt Egypten komt / hebbende bladeren geliĳk als Krukke-bladeren; maer deſe plant iſt hier heel raer / ſu willen deſe winters wel droogh in de kachel gehouden worden / maer

maer de ſoortzen met de groene bladeren / hebben ſpikkelen op de bladeren / en waſſen wel voort. Men ſet die van de bollen af als men die opneemt / dat gedaen wort / als de bloemen bergaen zijn.

Orchides.

Deſe ſlagh iſ menigerley / ſy hebben klootjens als Voffe-kullekens, Honrs-kullekens, Bokx-kullekens, Hane-kullekens, en hebben beſondere ſoortzen van bloemen / als Mannerjes, Wiſjes, Bijjes, Muggetjes, Kikvorſſen, Sots-kappen, Vliegjes, ook zijnder geele / die men ſept Lieve-vrouwe Schoenen te weſen; van deſe ſoortzen vindt men eenige in de Heyde waſſen / en ſommige in de Hey-landen, mede in de Duynen: Maer de beſte ſoortzen komen uyt Portugael, daer waſſen mede van die ſlagh ontrent Luyk of Spa: maer die van deſe de meeſte ſoorteringe hebben / iſ de Heere van Beverning. Alle deſe ſoortzen om in de Chupnen voort te ſetten / moeten ſtaen in belommerde plaetſen.

Handekis-kruyt.

Van deſe zijn veelderley ſoortzen / ſy zijn de bloemen aen de Orchides gelijk; daer zijnder / die de bladeren tuſſchen de bloemen waſſen / namentlijk die met witte, paerſe, en geſpikkelde bloemen / als mede met gevlake bladeren, ook die met de lijfverwe, en paerſche. De bloemen vindt men in de Hey-landen, veel hier ontrent / of in de Orange Polder, ſy bloeijen in 't begin van July, en als dan verplant men die op bochtachtige plaetſen / daer het een weynigh belommet iſ.

Irias met bollen.

Hier van zijn veleſte ſoortzen / als Engeliſche, porceleyne, gecamelotte, bleeke en blaauwe, fluweele, en veel meer andere kleuren van bloemen / die uyt zaet voortkomen: daer zijn ook Spaenſe van veelderhande ſlagh / als blaauwe, witte, geele en bonte, maer de Engeliſche willen niet lange

uyt de aerde blijven / en worden des winters gedeſit. Daer iſ ook een ſoort / genaemt Ireas Vleermuys. De Spaenſe willen wel voort / die men ſet op de kanten van Rabatten, om den Hof mede te verciereen.

Moly.

Hier van zijn wel drie of vier ſoortzen / met ſmale bladeren / ſy bloeijen gelijk als Ajuyne; daer zijnder ook met breede bladeren / en mede die van Indiën; deſe willen wel waſſen in goede aerde / en op warmachtige plaetſen: men plantſe in 't begin van September, de bollen willen niet lange uyt de aerde blijven.

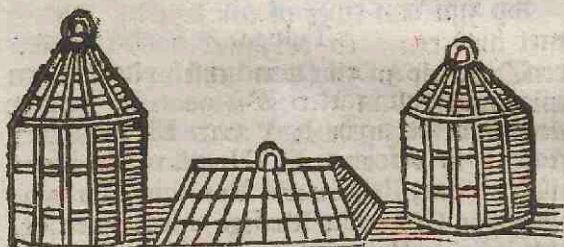
Tulpen.

De Tulpen zijn van verſchepde kleuren en namen / van Vroege-bloemen, zijn de raerſte deſe volgende: Vroege Blyenburger, Parragon Voorhelm, Hecuba, Parragon Klaermont, Pelſchotti, Franſche Dorotea, Paragon Grebber, Vroege Morleyne-bol, Mols-wijk, Prince-jacht, Krijntje, Duktol, Viceroy, geel en root van Leyden, Nonwits, paerſe Moerleynen. Drie of vier ſoortzen van Lakken, Vroege Purper, Witrugge, Admiraal van Enkhuysen, Generael van Enkhuysen, en meer andere ſoortzen van Tulpen, die vroegh bloeijen: en de laeter zijn deſe; Bruyn-purpers, hier van zijn noch 4 of 5 ſoodanige kleuren / d'een hooger als d'andere: Noeh Brabantſons, mede 3 of vierderhande: Vesta, Generael Doctor Balte, witte Doroteas, Africas, Jeddemully, Grooten Turk, Paragon Guldebloem, Mervelje van Quakel, Landſchapbol, Belle-bruſtelle, Mervelje de Hollande, Parragon Senekoert, Generael van Hollant, Tulpa gelder. Twee ſoortzen van Admiraal de Man, Paſſetoer, Corenaer, Prins van Walles, Pierpere-kroon, waer van vier ſoortzen zijn / geele, purpere, witte en Noortſe Kroon, gemarmelde Jaſpee, Unike, Jan Gerritſz. Generael Swijmende, Admiraal van den Boſch, Goudaes, Fenix van Aertſen, Kardinael Flambolliant, Sayblom Koning,

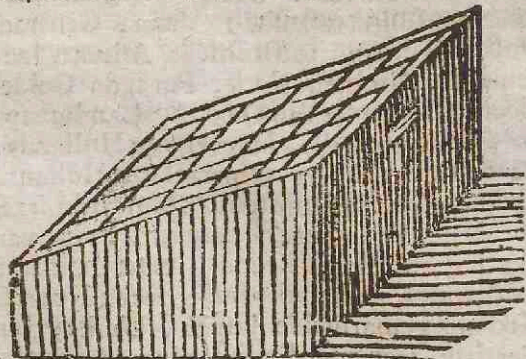
ning, Nonparelje, Admirael van Zierikzee, Admirael van Engelant, Parragon Velsen, Switsers, Parragon Jeroen, Belle Dorea, Laboljanten, Spheramundi, Parragon Liefkens, twee of drie soorten Tornoys, witte Agata, drie of vier soorten Passacitadelle, Argus, Dorotea d'Anvers, Anvers, Laboljante, Dianas, Generael Ouwenarden, laten Blyenburger, Generalissimo de Costa, Lapovere, Admirael Bakker, Semper Augustus, Admirael Bogaert, Fenix Cieraet, en meer andere namen / die dooz de veelheyt hier niet werden gestelt. Alle dese

beranderingen van namen / komen dooz de verscheydenheyt en verdeeltheyt der kleuren; want de Tulpen zijn alle van eenderley macksel. De Tulpen worden aengewonnen van bollen; men kan die ook wel zaeyen / dan hebben wel 10 of 12 jaren werk / eer die voortkomen / sy worden geplant in 't laetste van September, in goede aerde / die wel doozluchticht / en van de son wel bescheuen is / op dat dooz de koutheyt / de bollen niet komen te vergaen / en werden wederom opgenomen in 't laetste van Mey, of begin van Juny.

Van de Zaden.

It is d' Afbeeldinge van dzerderley glase Lantaernen / die geen bodem hebben / en onder open zijn: men sculpt die over teedere kuyden / planten / of bloemen / om die vooz de wint en koude te bezijden / en eventwel de warme sonne-stralen deelachtich te zijn / waer dooz deselve ook te vzoeger voortkomen.

Dese Figuur beelt af een bak / die onder open is / en boven met glazen / die

schuyng neder gaen; men kan die ook wel maken met vensters / die men by vochtich / droogh / of waer wede kan openen en sluyten: Den bak wort los over de bedden heen geset / daer pets gezaept of geplant is / dat men bewaren wil vooz de vorst / koude / &c. ook kan men dooz dese middel / het geplante of gezaepde / des te vzoeger doen uyt komen / en tot volkomen wasdom brengen. Men maect die soo groot of kleyn / als men noodigh en dienstigh acht / settende de glazen tegen 't Zuiden / of soodanigh / dat 'er de stralen der sonne best in schijnen kan.

Ambrette, of Turke Koren-bloem.

Dese rupken als Muscus, en zijn vier soorten / als twee witte / en paerse dubbelde / soo ook de enkele paerse / en witte: sy worden gezaept in 't begin van April, op een warme plaets / of Meloen-bergh, en 4 of 5 bladeren hebbende / sal men die verplanten in den Chuyn / daer men begeert: De eerste bloemen daer het zaet van komt / moet men met droogh wede af plukken / en leggen die droogh / op datse niet beschimmelen: Doch zijnder verschepe soorten van Koren-bloemen: als paerse / witte / blaetwe / roode / en meer andere kleuren: Als men die maer eens gezaept heeft / hoeft men die niet meer te zaeyen / alsoo die van haer selven genoeg voortsetten.

Helenaes-

Helenaes-tranen, Hedyſarum.

Deſe zijn twee ſoorten van bloemen / witte en roode / ſy worden gezaept in April, en verplant in potten / om datſe deſ winters binnen moeten ſtaen: het gebetert wel dat die bloeijen in 't eerſte jaer / ſy willen wel ſtaen in ſantachtige aerde.

St. Theunis-bloemen.

Deſe zijn ſlutweele en geele / ſy worden gezaept in April, dan hebben geen goede reuk / ſoo wel ſtelen als bloemen / maer alleenlijk het aenſien / en het eieraet in de Hoben. Dit zaet wil wel gewonnen weſen in droogh weder / want by natte ſomers, ſoo verrotten ſy in hare knopjes / ſy willen wel ſtaen in potten / en dan in den Thuyſn / of daer men deſelbe wil ſtellen.

Flos Africanus.

Deſe zijn de St. Theunis bloemen gelijk / en daer zyn der drie of vier ſoorten / namentlijk geele / gzoote dubbelde / en een dubbelde / die een wepnigh na 't Orangie ſtrekt; en een die geel / en klepnder als de andere is / die hebben goede reuk / en de enkelde trekt men upt / overmits dat men het zaet wint van de dubbelde / het wert gewonnen als voozeyt is.

Scabioſa.

Deſe zijn veelberhande ſoorten van kleuren / als de Spaenſe die heel byyn is / bleekhe / geblake / byna heel zwarte / en ook daer kindertjes boven upt komen / en meer andere kleuren: deſe worden in de maent van Maert gezaept / en dragen van dat jaer byuchten / maer het gebeurt wel / dat die een jaer oberſtaen / ſy worden by den anderen gezaept / en verplant / als ſy 5 of 6 bladen hebben dooz den Thuyſn / daer men die begeert. Van deſe wind men zaet met droogh weder / om deſ winters ober te houden; daer zijn noch twee ſoorten / die in de velden waſſen / geel / en paerſſe / ſy worden by de Apothekers gebuykt.

Leeuwe-bekken.

Deſe zijn verſchepde van bloemen / doch al te mael bont / den eene root-bont / paerſ-bont / &c. ſy worden gezaept in de maent van April, en hebben van 't ſelbe jaer byuchten / de planten dueren wel 2 of 3 jaeren / ſy geben een ſeer ſzaep gzoen / en beginnen te bloeijen in Auguſtus, men houdt deſelbe langh. Daer is ook een by-ſoort / die in de velden waſt / maer als die in de Thuyſnen komen / is het een ſpecie van onkruyt / na de manier van Vlas.

Sonne-bloemen.

Sy zijn van twee of drie ſoorten / d'eene met kinderen / en de ander ſonder kinderen / welker zaden ſwart zijn / en noch een is 'er niet wit zaet: Dit zaet ſteekt men ſlechtſ in de aerde daer men die wil laten ſtaen: ſy verciere de Thuyſnen niet wepnigh / dooz dien datſe wel 7 of 8 voeten hoogh upt de aerde waſſen / ſoo datſe boven alle andere bloemen upt ſieken. Die ſonder kinderen (dat zynſe die maer een bloem aen de geheele ſtam dragen) zyn de gzooteſte en de beſte; haer naem ſchijnen ſy verkiere te hebben / om dat hare ſchoone geele en lange ſpitſe bladeren / die rontom de middelſte rontheyt (die niet zwarte zaden bezaept is) uptſchieten / de ſonneſtralen afbeelden. Einige ſeggen / dat de Sonne-bloemen, die van den rechten aert zyn / den gantschen dagh / als de ſon helder ſchijnt / haer tegen deſelbe aentwenden / en daer mede draejen / en deſ nachts haer wederom herſtellen / daer ober ſy van de Italianen, *Torne al Sole*, worden genaemt.

Parmica.

Dit is een cierlijk bloemtje / paerſ kleur / men kan het langh houden / het wort gezaept in April: als het eens gezaept is / hoeft men het niet meer te zaen / alſoo het van ſijn ſelven genoegh voozt komt.

Venus-Spiegel.

Dit is een heel schoon purper bloemtje /
 sy worden gezaept in April, 't zy dat men
 die wil laten staen / of verplanten / op de
 hoeken van de bedden.

Tapfus Barbatus, of Wol-kruyt.

Van dese zijn tweederley soozten / d'een
 met geele / en d'ander met witte bloemen /
 sy worden gezaept in April, sy wassen wel
 in de velden / en worden veel by de Apo-
 thekers gebuyt : 't is een krayt dat wel
 boozt wil / alsoo het menighe van klepne
 zaden boozt brenghet ; men verplant die op
 de hoeken van de bedden / om dat het een
 lange stengh maekt.

Amarantus.

Dit zijn vier of vijf soozten / daer zijnder
 die de bladeren gelijk zijn / als de Pape-
 gaey's Veeren, een is'er met purper bloe-
 men / als Katte-staerten, een met noch
 grooter Katte-staerten, die root zijn / en een
 doet 2 of 3 langh / dan is'er noch een / die
 paers-achtigh is / met roode stelen / die de
 Papegaey's Veeren gelijk is ; het zaet wozt
 hier niet gewonnen / alsoo het uyt de Bar-
 bados of Virginjes komt / daerom moet'er
 op heete bergen gezaept worden / als Me-
 loen-bergen.

Lathyris.

Hier van zijn twee soozten / klepne en groot-
 te : de groote worden gezaept / en 't blijft
 een plant 10 of 12 jaer / men set'er staken
 of hoepen by / daer deselve aen vast raken ;
 sy geven heel cietlyke mope bloemen / en
 bloeyen heel langh / van 't begin van July,
 tot het laetste van 't jaer. Daer is noch een
 klepnder soozt / die alle jaren moeten gezaept
 worden / die hebben paers en witachtige
 bloemtjes / de Oude-wijven gelijk / sy wor-
 den gezaept in 't begin van April, in goede
 sabelachtige aerde.

Ridder-sporen.

Hier van zijn vier of vijfderhande soozten /
 als witte / paersse / bleekie / lijf-berwe /
 geblaemde / dubbelde en Engelse ; noch zijn-
 der veel soozten van enkelde / die geblaemt
 zijn / dese worden gezaept in de maent van
 April, en zaeyen daer na van seiven boozt /
 sy geven aengename cietlykheyt in gzoote
 Chuppen.

Nardus.

Dese heeft purpere bloemen / en 't zaet
 dat swart is / is heel wel rupkende / van
 dese zijn mede soozten die in 't hayz staen
 gelijk het lof van Vinkel, ook zijnder dub-
 belde / die niet in lof staen ; sy worden alle
 jaren gezaept in 't laetste van April, doch
 komen te niet ook wel boozt / van 't zaet dat
 afgevallen is.

Marionette.

Van dese zijn veelderhande soozten / sy
 hebben bloemen als Belvideres, of gzoote
 Klokken, sy verscheien veel in kleuren / als
 purper / wit / paers / met lange spitse kilok-
 ken / en ronde kilokken. Dese worden ge-
 zaept in Maert, maer staen een jaer ober-
 eer die dzagen / en dan het zaet vallende ko-
 men van selve wel boozt / de gemeene sooz-
 ten zijn onkruyt in de Chuppen / als het
 Ranunculus, dat mede een van dese bysooz-
 ten is.

Prince-bloemen.

Dit is een blaekte bloemtje / wozt geset
 op de Apothekers bensters / dan zijnder noch
 twee soozten / purper en wit / sy worden in
 de Chuppen gezaept / en men laet die tegen
 een stok op loopen / het zijn bloemen gelijk
 duyvels Naey-garen, dat in 't wilde wast /
 het wozt alle jaren gezaept in April, en men
 verplant die waer men wil.

Linaria.

Linaria, Lusitanica, Americana, geeft
 een groot blinkent zaet / als 't gemeene Vlas :
 Daer

Daer is noch een kleyn plantje / met witachtige bloemtjes / en witachtigh lof / het draeght rontsom witte bloemtjes / die worden gezaept in 't laetste van Maert, by den anderen / op een hoelje van een bedde / of rabat.

Wonder-boom, of Ricynus.

Deze zaden zijn spikkelachtigh / de Herfft Spinne-koppen gelijk : sy wassen in korte tijden heel hoogh / geven groote bladeren / en hebben blaauwachtige stelen : daer deselve bloeyen / komt het zaet niet voort / maer wel aen de stelen : tusschen de bladeren komt een stengh / daer het zaet in wast / het is stekelachtigh / sy worden alle jaren gesteken in heete plaetsen.

Lupinen.

Daer van zijn 4 of 5 soorten / als de groote blaauwe / kleyne blaauwe / witte en geele / die de bloemen heel wel rupken : als de Flamboyse-bonte : dese worden van de zaden / die in de peultjens voort wassen / gesteken in de aerde / in de maent van April, en worden alle jaren geset / daer men die wil laten staen.

Mervelje de Peru.

Deze zijn van veel kleuren / als paerffebonte / geele-bonte / root-bonte / en heele witte ; dese zaden werden gesteken in een Meloen-berg, om die van 't selve jaer te doen dragen / en rijpe zaden daer van te mogen krijgen : maer de wortels worden in den Herfft-tijt upt der aerde genomen / en geleyt in gekapt stroo / of wit zant. Die in de Voor-tijt geplant worden / geven grooter planten / als die gezaept zijn / en zijn beter om zaet van te winnen.

Datura.

Hier van zijn dubbelde en enkelde / sy geven groote strupken ; de bloemen zijn wit / en heel wel rupkende / maer de bladeren daer van hebben geen goede reuk : De dubbelde hint men hier heel weynigh / 't en ware

het zaet van Tabago quam : de bloemen zijn langhachtigh / de zaet-bollen die der aenkomen / gelijken seer wel de Karstanes, sy willen wel staen op groote plaetsen / alsoo het een groote plant geeft / die alle jaer vergaet.

Boomachtige Violetten.

Deze zijn van vier of vijf soorten / die van zaet voort komen ; maer het zaet wort gewonnen upt enkelde bloemen / en afgeplukt in 't wassen van de Maen, daer wert voort de beste gehouden het zaet dat gewonnen wort van een boom die jarigh is ; het zaet wert gezaept by den anderen / om veel dubbelde te krijgen / in het wassen van de Maen, men neemt (om de beste te hebben) het zaet dat achter in de peultjens leyt / of dicht aen de stelen is / deselve worden als dan geset door den Thym / om te sien wat het voort brenghet. Deze planten moeten niet geset worden daer veel Mis is / overmits het selve een witte wortel heeft / en geen Mis kan verdragen / maer het moet staen in santachtige aerde. Die van zaet werden gewonnen zijn dese / witte / roode / paers-bonte / root-bonte / witte met lof van paerse / sy worden gezaept in het begin van April.

Mamordica.

Dit is een plant die de kleyne Klitte-bladeren gelijk is / sy heeft een wit bloemtje / en wast gelijk een Ep / met swart purpere stippeltjens / sy moeten gezaept worden op een Meloen-bergh ; het zaet daer van / komt upt de Virginjes.

Balsen-Appel.

Hier van zijn twee soorten / als een Mannerje en Wijfje, 't Mannerje is een plant / die men tegen een staek of Priel laet opklimmen / het heeft een blad als de wilde Wijngaert, het heeft witachtige bloemen / en daer na kleyne Appeltjens, het is een gewas dat hier niet veel aengehouden wert / maer in Duytslant hebbense die veel : het
Wijfje

Wijſje heeft roode ſtelen / gelijck Porceleyn , het draeght paerſachtige bloemen / gelijck als Sots-kapjens , het wozt veel geſet op Apothekers venſters , het komt alle jaer boozt van zaet / en wil wel ſtaen in goede bette aerde.

Stok-roſen.

Deſe worden aengeteelt van zaet / maer bloeyen eerſt het tweede jaer / ſp zijn verſchepden van kleuren / als root / purper / wit / heel bym en geel / van alle deſe ſoortzen zijn dubbelde en enkelde / maer het zaet dat van dubbelde gewonnen is / bzenght beter dubbelde boozt / ſp worden geſet door de Chynen daer men wil / het zp aen heggen of kanten van wateren / ſp ſtaen eckerlyck / en bloeyen in den Herſſt / en willen wel boozt in ſantachtige aerde / 't gebeurt wel dat men deſe planten ſcheurt / maer ſp komen ſoo wel niet boozt / als die van zaet.

Cardus.

Cardus Marix , heeft heel ſchoon groen / en wit geſtreepde bladeren / 't is de verbaſchte Safferaen , en heeft een Oranje-achtige bloem / ſp waſt veel in Duytſlant. De Roomsche Cardus , waſt boven gelijck een netje / de bloem van de Uyen gelijck. Cardus Benedictus , worden gebryukt in den Alſem-Wijn. Daer zijn noch veel ſoortzen van Cardus of Diſtelen , die in het veldt waſſen / en hier niet werden geſtelt / om dat men die niet veel in de Hoben gebryukt. Deſe worden gezaept in 't begin van Maert : maer de Roomsche ſtaet een jaer ober eer die bloemen draeght / en wozt gezaept in goede aerde / en daer na verplant / als die 4 of 5 bladen heeft. De Cardus Benedictus wozt op een bedde gezaept / en die laet men daer ſtaen totſe bequaem is om upt te trekken.

Medica.

Deſe geven klepne bloemtjens / als de geelle Klaveren gelijck ; de bzuchten dieder aen waſſen / zijn de Riſpen gelijck / en

moeten alle jaer gezaept worden in de maent April.

Slakken-huysjes.

Deſe zijnder met dorenjes / en ſonder dorenjes / ſp worden gezaept als hier boven van de Riſpen geſept is.

Blattaria.

Deſe komen van zaet boozt / en zijn van kleur geel / wit en paerſ : als die krupt eens gezaept is / komt als dan van ſijn ſelven boozt / daer is noch een / dat een plant blijft / en wozt van den anderen afgeſcheurt.

Vinger-hoeden.

Hier van zijn drie of vier ſoortzen / als de geelle die upt de Virginjes komt / een klepne paerſſe / deſe gelijck een groote witte / een paerſ-achtige met ſpikſtelen van binnen : Deſe worden gezaept in April , en ſtaen een jaer ober / eer die bloeyen : de andere twee groote ſoortzen / komen van zaet boozt / dat van ſelber geballen is / en geven groote lange ſtengen met bzede bladeren / ſp willen wel ſtaen in groote Chynen.

Maen-koppen.

Sp zijn verſchepde ſoortzen in kleur / als de groote paerſſe / bonte / witte / en andere meer / die van zaet worden gezaept / onder Dzeven of groote Chynen / willen van verre wel beſien zijn / alſoo deſelbe ſeer ſchoon ſtaen : daer zijn noch 3 of 4 ſoortzen / die Papaver theador , of Klap-roſen genoemt werden ; ſp hebben ſchoone inkarnate / of purpere kleur : Daer is noch een Gehorende Papaver , noch eene met geelle en roode bloemen / en hebben witachtigh lof : noch is'er een Papaver ſpinofa , die heeft geelachtige bloemtjes / daer aen zaet-bollen komen / met doozen : deſe zaet-plantjes willen wel booztkomen / met verplant te worden / om dat'er maer eene zaet-woztel aen is / daerom moetſe gezaept worden / daerſe ſullen blijven ſtaen / en

en eens gezaept zijnde / vallen wel van sel-
ber wjt het zaet voort.

Thlaspi van Candia.

Dit zijn twee soorten / paerffe en witte / sy
geven fraeje bloemtjes / en worden gezaept
in April; men kan die verplanten waer men
wil / sy staen cierlijk in klepne Thuyntjes/
daer is noch een met witte bloemtjes / het is
een plant die overblijft / men set die voort
met scheuten.

Condrilla.

Dese zijn van 2 of 3 soorten / den eene
met paerffe / en d'andere met witachtige
bloemtjes / sy geven cierlijke bladert-
jes / en werden alle jaer in de voortijt
gezaept.

Devatium Barbatum.

Dit wort gezaept by malkanderen / in
een pot / of op bedden / in de maent van
April, het geeft heel mope Citroen-kleure
bloemtjes / die van binnen swart zijn / sy
geven rare bloemtjes / om in een bloem-
pot te setten / en om Boeketjes van te
maken.

Oyevaers bekken.

Dese worden gezaept / en moeten een
jaer ober staen / eerste bloeyen / sy maken
een groote plant / en daerom zijn die goet
in groote Thuynen; daer zijnder met ge-
blainde bloemen / die Mervelje de Peru ge-
lijkt zijn / en meer andere / als bonte / wit-
te / paerffe / heel bypne / en andere kleuren /
sy worden gezaept in April: die eens ge-
zaept zijn / komen genoegh van haer sel-
ven voort.

Parel-zaet.

Dese worden gezaept / en staen een jaer
ober eer sy bloeyen / als dan bloeyen sy met
geelachtige bloemtjes / en groeyen de bla-
dertjes tusschen de zaden in: de planten blij-
ven voort des winters ober / en willen wel
staen in sabelachtige aerde.

Bruynerjes.

Dese worden gezaept op Bedden / en
verplant / sy geven schoone roode bloe-
metjes: het lof is de Venkel gelijk / sy wer-
den gezaept in April: het zaet bewaert zijn-
de / kan men die zaesen in het laetste van
Mey, en hebben als dan de heele somer bloe-
metjes.

Pennink-kruydt, of Bolbonac.

Dese worden gezaept / maer staen een
jaer ober eer die bloeyen / de bloemen zijn
de enkelde Violetten gelijk / daer het zaet
in komt / en rijp wordende / zijn het als
dubbeltjes / sy worden op de kassen geset
voor Silverfchoon.

Aquilegia.

Dese zijn veelderhande soorten en kleu-
ren / als bonte / paerffe / blaerwe / witte
en meer andere kleuren / en noch zijnder met
Star-bloemen; dese gezaept wordende / dra-
gen het tweede jaer bloemen / die het fynste
lof hebben / zijn dubbelde / en als men wil
weten of die geblant zijn / kan men het sien
aen de sielen / alsoo de ribbens van de stelen
mede geblant zijn.

Cistus.

Dese worden gezaept / en als die drie of
vier bladeren hebben / wordense geset in
potten / sy maken een kleyn boomtje; en
kijgen bloemen als enkelde Aerd-rosen,
dese zijn 3 of 4 soorten / als met het Salie-
blad, Lavendel-blad, Mannetje en Wijsje,
en meer soorten: dese zaden komen wjt de
Virginjes, of Portugael, maer deselve een
jaer ober gehouden wesende / geven cierlijke
planten / om op Apothekers benstres te set-
ten / maer sy moeten in hups of karchel geset
worden.

Gouts-bloemen.

Dese worden gezaept in het begin van
Maert, en daer zijnder van verscheyde soor-
ten / als groote dubbelde met kinderen /
heele

heele geele / bonte enkelde / die de Boeren
gebruiken / om de boter te verwen; deselve
kan zaet gevallen / blijvendes winters over
staen.

Herba viva, of levendigh Kruydt.

Dit is een zaet dat upt Guinea komt / het
heeft een heel cierlijk blaetje / byna de Tam-
me Raket gelijck; als men aen deselve raekt/
soo stuyten die toe / en vallen ter neder: die
moet gezaept worden op een heete Meloen-
bergh, om 't selve te beter te doen voortko-
men / maer hier te lande kan men daer geen
zaet van winnen.

Noli me tangere, of Kruydtje roert
my niet.

Dit wort gezaept in de voortijt, en
maekt een plantje / daer aen geele bloemen
komen / gelijck als Munniks-kapjes, het zaet
daer van rijp wordende / en men raekt dat
aen / soo springht het upt sijn hupsjes. Dit
eens gezaept zijnde / komt als dan van sijn
selven genseghsaem boozt.

Nasturcium Indicum.

Dit is Indiaens-kars, heeft ronde blade-
ren / en maekt sijn selven vast aen stachjes/
die voortkomende / set men die in potten /
om op Apothekers vensters te setten / sy ge-
ven vele moese bloemtjes / als Sotskappen;
maer het zaet daer van gewonnen zijnde /
moet men dzoogh leggen / om dat het selve het
schimmelen onderworpen is: Het wort ge-
zaept in 't begin van April, op een warme
plaets.

Paerts-yfers.

Dit geeft een cierlijk plantje / het heeft
peultjes of zaden / die komen aen inalkan-
deren / als Hoef-yfers van paerden / dit zaet
komt veel upt warme landen / alsoo het hier
niet wel rijp wort / het moet geset worden
op warme plaetsen.

Spaense Klaveren.

Dit heeft zaet als Geerst, en de bladeren

die daer van voortkomen / zijn gelijck de bla-
deren als Klaveren, sy geven een cierlijk
root bloemtje / en willen wel op een hoopje/
by den anderen gezaept worden / en dat in de
maent van Maert.

Brasle Peper.

Dese zijn verscheyde soozten van vruch-
ten / als lange / heele smalle / ronde als Des-
ren / sy zijn al te mael root van schoofse /
en is een ronde niet geele vruchten: dese moe-
ten gezaept wesen op een Meloenbergh, om
de vruchten vzoegh boozt te doen komen / sy
worden geset in potten / deselve rijp wordende /
geven seer schoone vruchten / die heel
cierlijk staen / op Baluysters, of Apothe-
kers vensters.

Appel der Liefde.

Dese zijn van tweederlep soozten / d'eene
geeles / en d'andere incarnat / het zijn ronde
bespen / soo groot als een matelijck Oranje
Appeltje, sy willen wel staen in potten / of
ergens anders tegen aen / daer die sich selven
kormen vast maken / of aenbinden: De
vruchten staen seer cierlijk / waer over datse
de naem hebben / van Appel der Liefde.

Boks-baert.

Sy worden gezaept in Maert, en staen een
jaer over / eerse bloeyen / sy hebben geele
bloemen: de wortelen daer van / worden ges-
geten tot Sala, als die opgekooft zijn: sy
willen wel staen in goede bette aerde; men
druetse gelijck als de Peen.

Schorzonera.

Dese zijn gelijck als de Boksbaerden, sy
hebben paers-achtige bloemen / en worden
op deselve maniere gebruikt als boozsept is /
sy worden in Hollant soo veel niet aenge-
quecht / als wel in Brabant, want die daer
veel gegeten werden.

Basilicum.

Dese zijn van drie of vier soozten: de
Roomse werden gehouden booz de beste; het

het is een kuypt dat ongemeen wel kuypt/
het wort gezaept in de maent April, op
warne plaetsen.

Yfop.

Dit zijn twee soorten / sy worden ge-
zaept in de voortijt, en werden gekuypt
tot Stryf-kruyt, sy geven een aangename
geur.

Scharley.

Dese staen een jaer over eer men die ge-
kuypt / daer zijn drie of vier soorten; sy
willen wel staen op warne plaetsen / onder
de schaduwe.

Venkel.

Dese zijn van tweederley aerdt / den eenen
is soetachtigh / en d'andere bitterachtigh;
de soete Venkel wort in Brabant aenge-
aerdt / als de Selderie, maer in Hollant
wort die niet gegeten / men gekuyptse met
Peper en Sout, het zaet moet twee jaren in
de aerde leggen / eer dat het wil dragen.

Anijs.

Dit wert op deselve maniere gewonnen
als de Venkel, het is sterck van reuk / en
wert in goede aerde gezaept / op schaduw-
achtige / en warne plaetsen / in de maent
van Maert, en bloeyt in July, en draeght
in 't selve jaer zaet.

Carui en Dil.

Dese wort mede gezaept in de maent
van Maert, als ook de Dil, die op een en
deselve maniere wert gewonnen / als de
Anijs.

Pietercelie.

Dit wort gezaept in het laetste van Fe-
bruary, om datse gemeenlyk 6 weken on-
der de aerde leyt / maer om die eerder op
te doen komen / sal men het zaet een nacht
laten weken / als dan koutse wel 14 dagen
eerder op. Die men niet in zaet wil laten

schieten / die zaept men na St. Jan, om des
winters te gekuyken: daer zijn drieder-
hande soorten; Gekrulde en Ongekrulde,
en Rooms Pietercelie, dese heeft heel groote
bladeren. 't Zaet van dese voorsz. Pieter-
celie, is beter te gekuyken van twee jaer/
als van een jaer / alsoo het selve menighvul-
diger op kout.

Endivic.

Dese wort gezaept in Juny, en ver-
plant / als die 5 of 6 bladeren heeft / on-
trent anderhalve voet van den anderen / en
dus bequaem zijnde / moet men die binden
met dzoogh weder / om dat die van binten
niet souden rotten. Als men die des winters
wil bewaren / moet mense affnyden booz
de voest / en in de kelder leggen / in dzoogh
zant.

Selderie.

Dese wort gezaept in Mey of April,
en 7 of 8 bladeren hebbende / sal men
Gzebden maken / van een voet diepte / en
deselve daer in / een voet van den anderen
setten / als die bequame groote heeft / moet
mense met aerde aenbullen / om te beter
geel te werden. De mannen als dan / on-
der het drinken van een glaesje wijn / de-
selve etende / doet het de vromtjes daer na/
mede goet.

Spinagie.

Dese wort gezaept in den Dierst / daer
de Peen upt gehact zijn / dit is dan oude/
die in de voortijt wert gegeten / maer de
jonge zaept men in 't begin van Maert.

Radijs.

Dese zaept men in Maert, gemeenlyk op
Asperges-bedden, daer onder menght men
geele Krop-salade.

Ramelassen.

Dese werden gezaept in het laetste van
Mey, om datse niet in zaet souden schieten/
sy willen wel staen in savelachtige aerde.

Krop-salaet.

Van dese zijn drie of vier soorten / als de bruyne, kleyne, Krop-sla, die vzoegh gezaept wort / en Prince-kroppen: alle dese soorten / worden onder de geele-Peen of Ajuyn gezaept: men diint die wel een halve voet van den anderen / om die te beter te doen kizoppen / maer de Prince-kroppen, zaept men eerst in het laetste van April, op bedden of lant / daer men die wil hebben / als mede de Chavonse salade, die men van boben bindt / op dat deselve van binnen beter sou geel worden.

Geele Peen.

Dese worden gezaept in het begin van Maert, om die vzoegh te hebben / en men diint die / datse ontrent een hant hzeet van den anderen staen / maer de winter-peen, werden gezaept in Mey, om des winters te bewaren / die als dan het lof boben af snijdende / vooz het uptschieten; sy willen wel gezaept werden in savelachtige aerde.

Biet-wortelen.

Sy worden gezaept in April, en gedint gelijk als de Peen, sy willen wel wassen in goede sterke aerde / en des winters mede bewaert zijn als de geele Peen.

Witte Peen, of Pinster-nakelen.

Sy willen wel gezaept werden in klepachtige aerde / in Maert of April: men bewaertse des winters, gelijk als de geele Peen.

Cichorey-wortelen.

Dese worden gezaept in Maert, in goede sterke aerde / sy worden gebuyt / gchookt zijnde tot sala / en de uptspruytels daer van kan men des winters ook gebuyt tot sala / en hebben deselve smaek als de Paerdebloemen salade, die men upt het veldt haelt. Als men daer van zaet wil winnen / moeten sy een jaer ober staen.

Suyker-peen of wortelen.

Dese worden gezaept in Maert; in savelachtige aerde / het lof daer van / is heel buerigh / als men des morgens / als daer dauw op lept / met bloote benen daer dooz loopt. Men kan die ook wel aenboeden van de spruyten / die des winters upt de krippen spruyten / want als men die maer in d'aerde set / bzingen sy weder wortelen voozt: het is een heel voedtsaem en gesont eten.

Beete.

Sy zijn twee soorten / sijne en smalle, sy wort gezaept in Mey, om niet in 't zaet te schieten / die curieus zijn / steken de zaden van de groote Bieten / een voet van den anderen / sy maken als dan groote planten / en vele bzeede bladeren.

Kervel.

Dese wert gezaept in September, om des winters te gebuyten / en die vooz de voortijt, wert gezaept in April, men kan die ook zaen in July, en die men naer Sr. Jan zaept / schiet niet in 't zaet. Daer is noch Duyve-kervel, die wert by de Apothekers gebuyt / als men die eens heeft gezaept / komt sy van selber genoegh voozt.

Veld-salaet, of Vette kors.

Dese is tweederhande / d'rene met lange / en d'ander met ronde bladeren / sy werden wel gestikt in Koren-landen / en ook gezaept in de Chuyuen / in het laetste van Augustus, of in het eerste van September, op plaetsen die ledigh leggen / om des winters te gebuyten.

Latouw.

Dese wert dicht by den anderen gezaept / in het begin van Maert, op een Meloenbergh, of warme plaets / om die vzoegh voozt te doen komen / het is niet quaet / dat men die eerst weekt in een pot / met wit natachtigh sant.

Ster-kers.

Sp woxt mede eerst een weynigh ge-
weekt / als boven geseyt is / en dicht by den
anderen gezaept / en komt binnen een dagh
3 of 4 te voorschijn.

Porceleyn.

Hier van zijn twee soorten / als de klepne
die in 't wilde wast / en de groote die men
zaept in de Hoben / in het begin van April,
op verlore plaatsen : dese eens gezaept we-
sende / komt van selber genoegh voort.

Parey.

Sp woxt gezaept in April ; men zaept
Krop-slaet daer door heen / sp staet een jaer
over / eer datse zaet draecht / en wil wel
staen in goede aerde.

Ajuyn.

Dese is tweederley / als roode en witte :
maer de roode is wel de soetste : de witte
woxt gezaept onder de geele Peen , en de
roode wert bysonder geset / het geen in Zee-
lant gedaen wert / alwaer de beste zijn. Van
die genen daer men zaet of wil winnen /
steekt men van de overblyffels / in Maert
wederom in d'aerde.

Erweten.

Dese worden gezaept op een ey / segens
een hegge / schuttingh of heynigh / om die
broggh te hebben / waer by men steekt sta-
ken of takken / op dat sy haer selve daer aen
vast maken / en by opklimmen / niet leght
de Erweten , ontrent een duym of ander-
half diep in de aerde / op dat de bogelen
die niet souden wech nemen. Daer zijn
noch Erweten met schillen , en Graeuw-
Erweten , die werden gezaept in de Lande-
ryen , en van de Boeren ter markt gebzacht.
Daer zijn ook Kroon-Erweten , die men
in de Chypren steekt in het laetst van
Maert.

Boonen.

Hier van zijn verschepte soorten / als

Roomse Boonen , dese werden geset in
Maert , op rpen / een halve voet van mal-
kanderen / en een weynigh aenge-aert / in
het laetste van Mey , om dat die niet ont-
verre souden warijen. Turke Boonen zijn
verschepten / als Krombekken , Swarte-
pier-heyns-Boonen , dese dzagen roode / of
incarnate bloemen. Princeffe Boonen , dese
zijn klepnder als de andere / en worden in
April in de aerde geset : by alle dese Turke
Boonen , worden staken geset / om daer
tegen op te loopen. Daer wast noch een
soort in Zeelant , die men zaept met heele
Wikers vol / alwaer geen stakken by geset
worden.

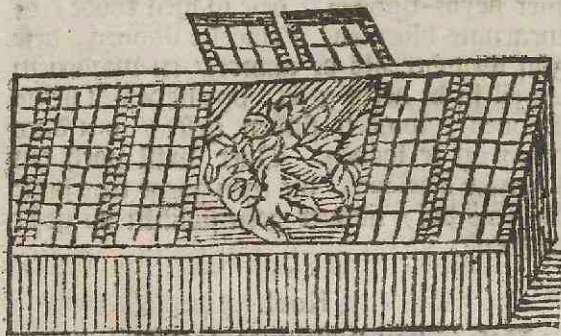
Kool.

Dese is van verschepte soorten / de een
soort als Buys-kool , woxt in den Herst ge-
zaept / en moeten des winters bewaert wo-
den / om niet upt te gaen / en als dan twee
of derdehalf voet van malkanderen geset /
om broegh kool te hebben. De Savoyen ,
Roode kool , en kappers , worden gezaept
in het begin van Maert , en verplaetst in het
laetste van April , sp willen wel staen op
moerachtige aerde : men kan de roode wel
planten / tot in het begin van Juny , op lant /
dat in de voortijt ongedolven is / om de
moerachtigheit van het lant wech te nemen.
De Bloem-kool woxt gezaept in het wassen
van de maen , in de maent Mey , om dat
die niet in zaet soude schieten : sp willen niet
staen op moerachtige aerde / om dat an-
ders aen de wortel knobbelen souden ko-
men / die de wortels souden verteeren / maer
sy moet staen in sabelachtige aerde. Het
zaet dat uit Italien komt / woxt voor het
beste gehouden.

Meloenen.

Dese worden voortgeset in warme plaes-
sen / in maniere als volghet : Men moet eerst
een diepe put graven / waer in gedaen woxt
lange Paerde-mis / daer op gesmeten een
emmer water 2 of 3 om het selve te heter
te doen broeijen ; daer op geleyt een halve
voet

voet goede-aerde / waer in men het zaet
steekt; het zaet wort sountijts wel ge-
weekt in Soete-melk; om het te eerder
niet te doen kornen / waer ober men leyt
een glase Raem of Dak / om die warm te

houden / volgens de bovenstaende afbeeldingh: de Dak is sonder bodem / en het dekfel is van glase vensters / die men by schoon warm weer kan open setten / dat'er de lucht en sonne-stralen kornen in kornen: De glasen kornen schynus voor neder / en deselve wort tegen de son of het Zuiden aengeset / gelijk de aerde ook soodanigh / Berghs-gewyse wort opgeweypen / en daerom een Meloen-bergh genaemt. Het

zaet dan opgekornen zijnde / en hebbende 4 of 5 bladeren / sal men de harten nipt trecken / op datse te beter de zy-scheuten kornen bekornen / en als dan weder verplant / op een warme plaets daer toe bereypt met Paerde-mis / waer ober men wederom de voorszeyde glase Raem set / om van de wint niet beschadicht te werden / daer na snoeyt men een weynigh van de langhsie takken / in het begin van July, om te beter de vzychten te doen vooztkornen.

Konkonniers.

Deze worden mede gesieken op warme Meloen-bergen, om die vzoegh te mogen hebben / of anders plant mense op Rabatten / daer men die wil hebben / sy zijn van twee soorten / witte en groene / maer de witte worden voozde beste gehouden / en zijn vzooger.

Pompoenen.

Van dese zijn veelderhande soorten / als Kalbassen, Cauwoerden, Citrullen: alle dese soorten zijn van een natuer / sy willen mede wel geset worden op warme plaetsen / en daer na verplant aen Pijelen of stikken / daer toe bequaem gemaekt.

Eynde van de Zaden.

Twee hondert

MODELLEN,

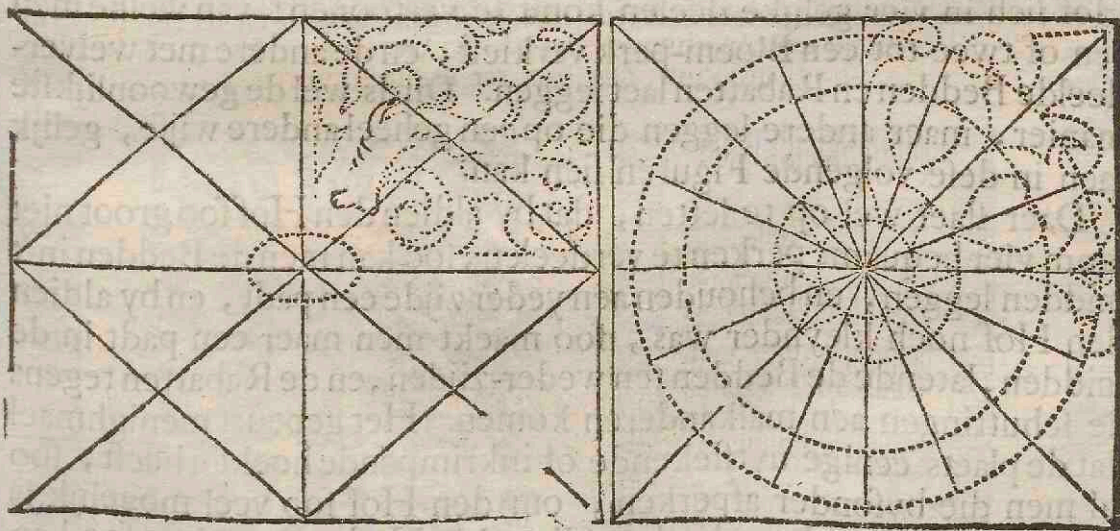
Voor de Liefhebbers van

HOVEN en THUYNEN,

Seer dienstigh om alderley

BLOEM-PERKEN, PARTERRES of LOOF-WERKEN te leggen: noch eenige Modellen om *Priëlen*, *Latwerken* en *Doothoven* na de konst op te stellen, als ook verscheyde *Sonne-wysers*.

Dienende tot onderrechtinge voor alle Liefhebbers en Hoveniers / om Hof-steden en Lust-hoven konstelyk te versieren.

AMSTERDAM,

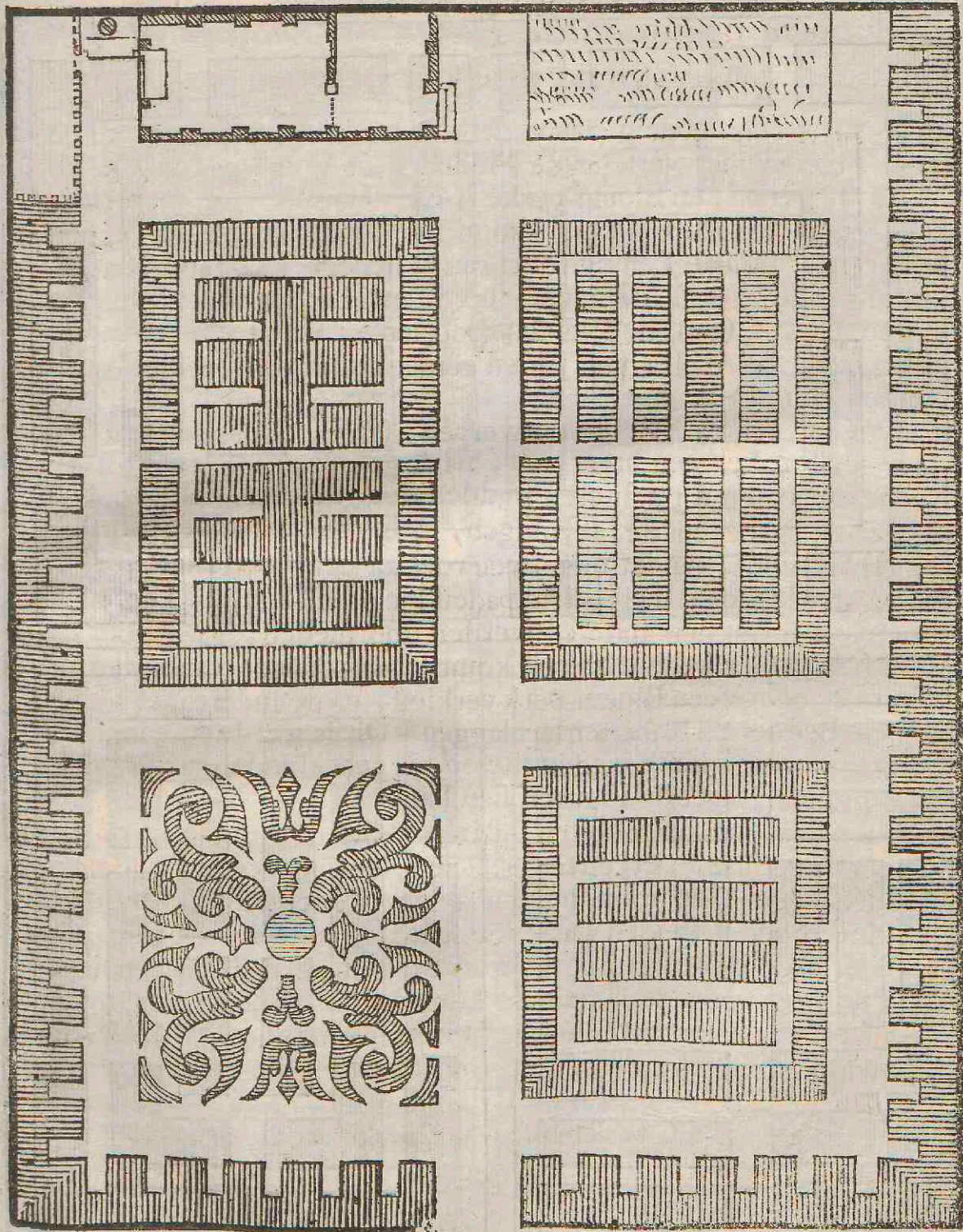
By de Wed: van *Gysbert de Groot*, op de Nieuwendijk, tusschen de twee Haerlemmer Sluysen in de groote Bybel, met Privilegie voor 15. Jaren. 1721.

Maniere hoe men de *Hoven* of *Thuynen* op de bequaemste wijze kan verdeelen.

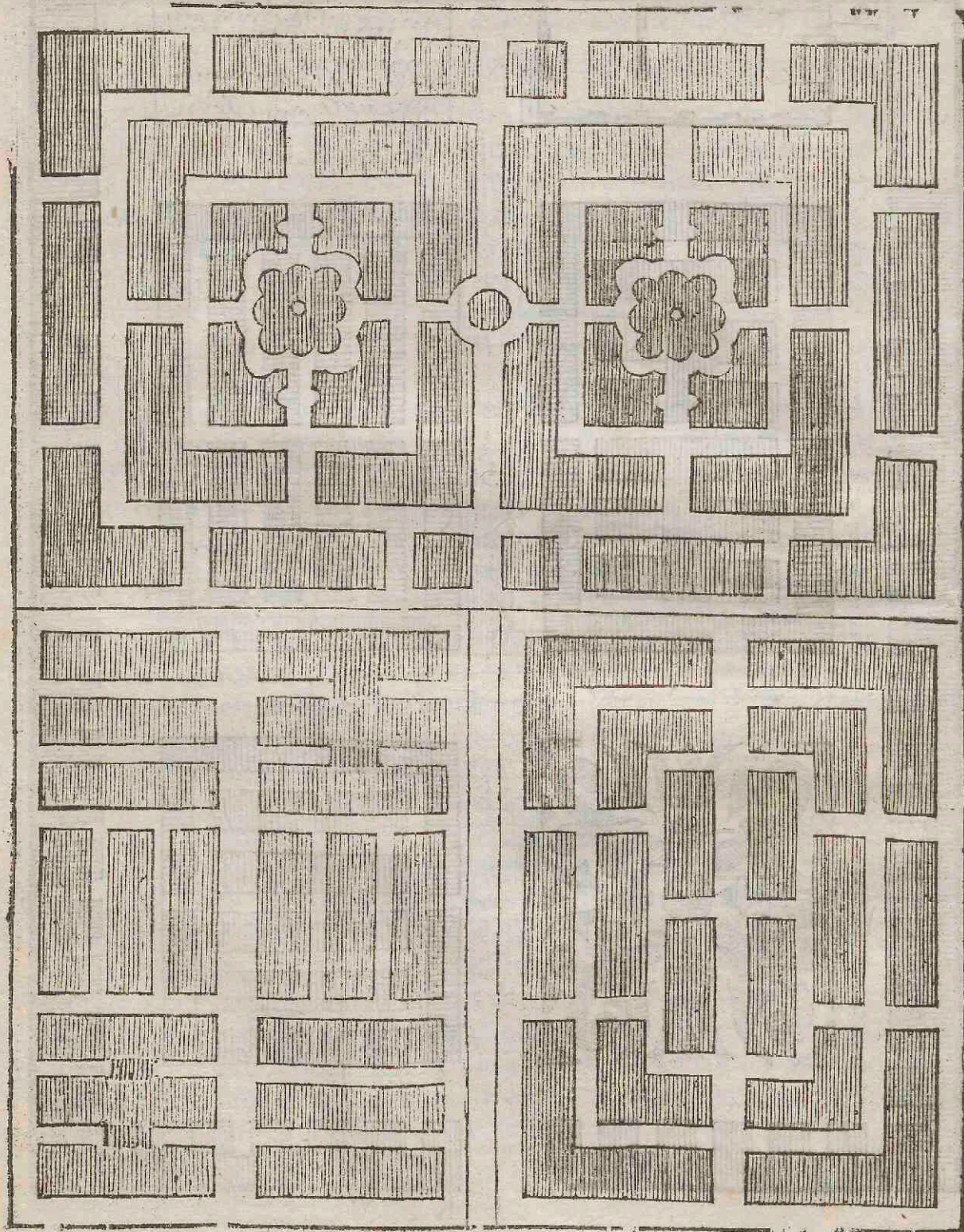
HEEft ons goet gedacht den Nederlantsen Hovenier te verciieren met vericheyde Modellen of Voorbeelden van *Hoven*, *Thuynen*, en *Bloem-perken*, &c. eensdeels om dat men niet wel een *Hof* of *Bloem-perk* kan maken sonder te voren een nette wel-verdeelde afteekeningh daer van te hebben. Ten anderen, dat de onkunde by vele Hoveniers soo de meester speelt, dat het haer onmogelijk is, om die selfs te verdeelen en af te teekenen: waer door het gebeurt dat men selden eenige goede voorbeelden by haer vinden kan.

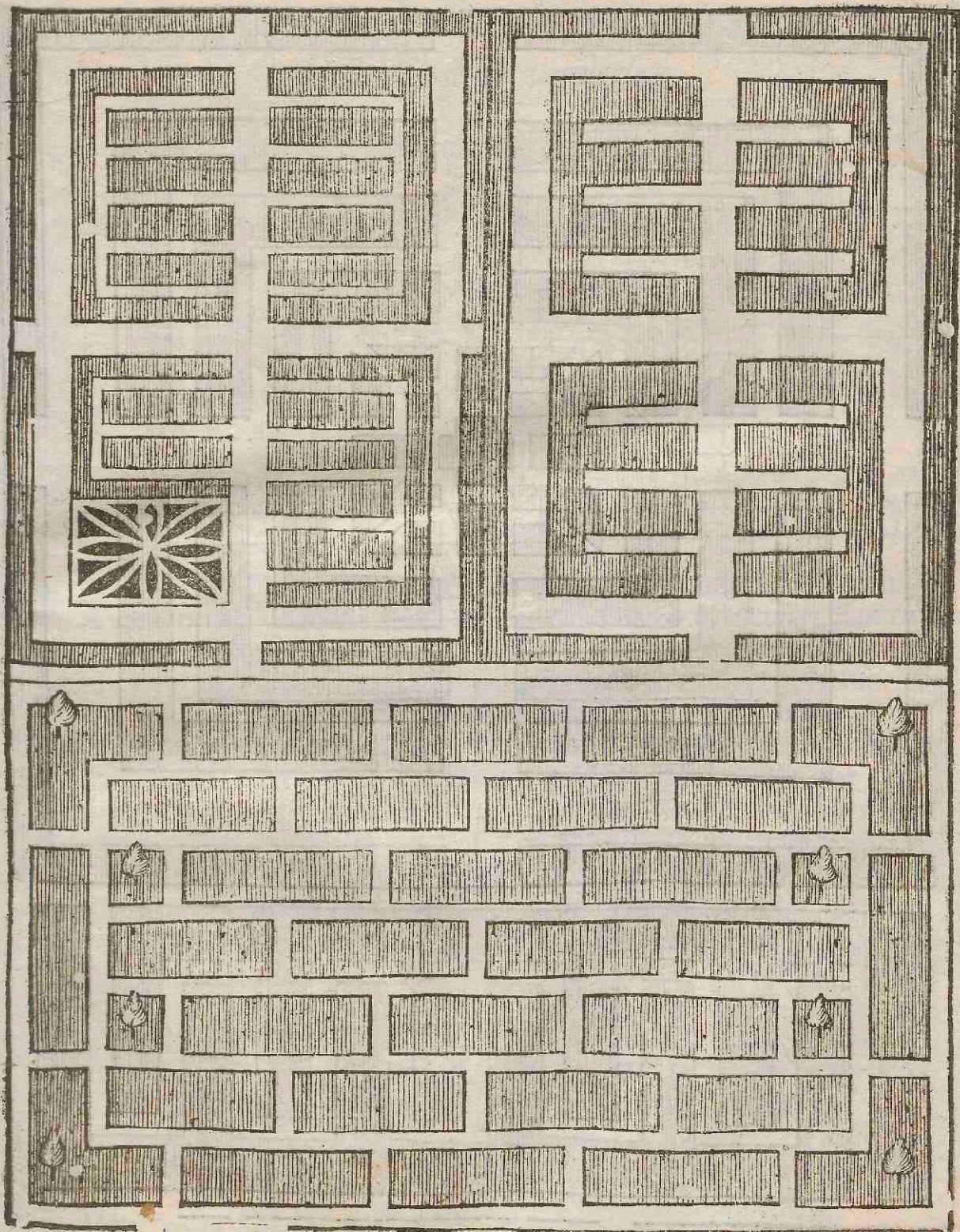
Om dan een *Hof* wel te ontwerpen, sal den Nederlantsen Hovenier eerst maken een breet padt, na de groote van de plaets toelaet, recht van voren tot achteren midden door den *Hof*: alsoo ook aen weder-zijden nevens de *Heyningen*, gelijk mede aen het voorste en achterste eyndt, na dat men twee voet tot een *Rabat* langhs deselve heeft laten leggen; welke drie paden met een kruys- of dwers-padt in 't midden van den anderen werden doorsneden, waer door den *Hof* sich in vier gelijke deelen komt te vertoonen: van welke men een of twee tot een *Bloem-perk* verkiest, en de andere met welverdeelde *Bedden* en *Rabatten* laet leggen. Dit is wel de gewoonlijkste manier, maer andere leggen die op een geheel andere wijze, gelijk men in dese volgende *Figuren* sien kan.

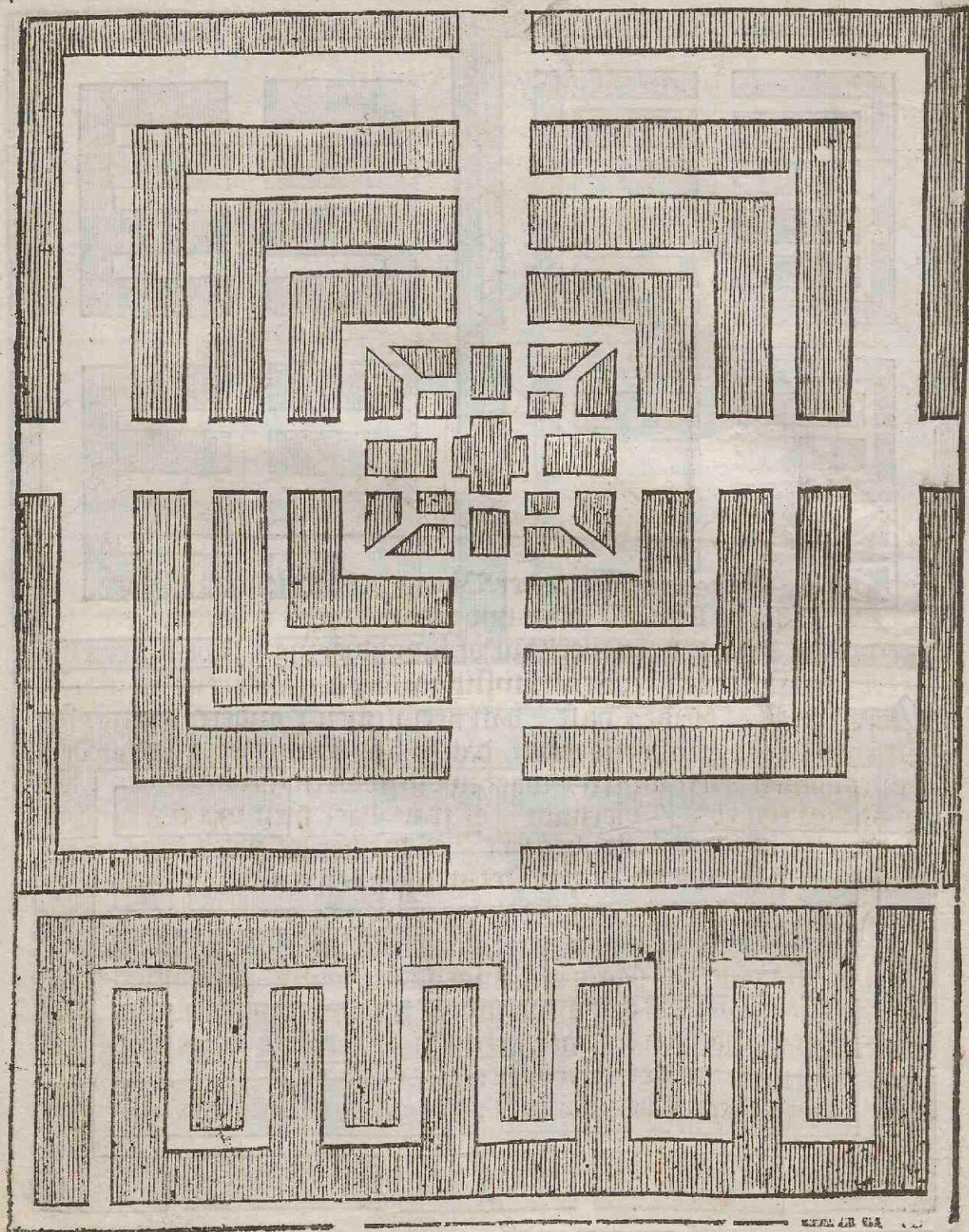
Daer staet wel op te letten, dat by aldien den *Hof* soo groot niet is om vier bequame perken te verdeelen, soo kan men de *Bedden* in 't midden leggen, en behouden aen yeder zijde een padt, en by aldien den *Hof* noch kleynder was, soo maect men maer een padt in de midden, latende de *Bedden* ten weder-zijden, en de *Rabatten* tegens de schuttingen aen malkanderen komen. Het gebeurt menighmael dat de plaets eenige uytstekende of inkrimpande hoeken heeft, soo sal men die bysonder asperken, om den *Hof* soo veel mogelijk is vierkant te behouden. En by aldien den *Hof* grooter is, soo kan men de *Bedden* in ses, acht of twaelf perken verdeelen, een yeder na sijn welgevallen, gelijk dese volgende *Figuren* vertoonen.

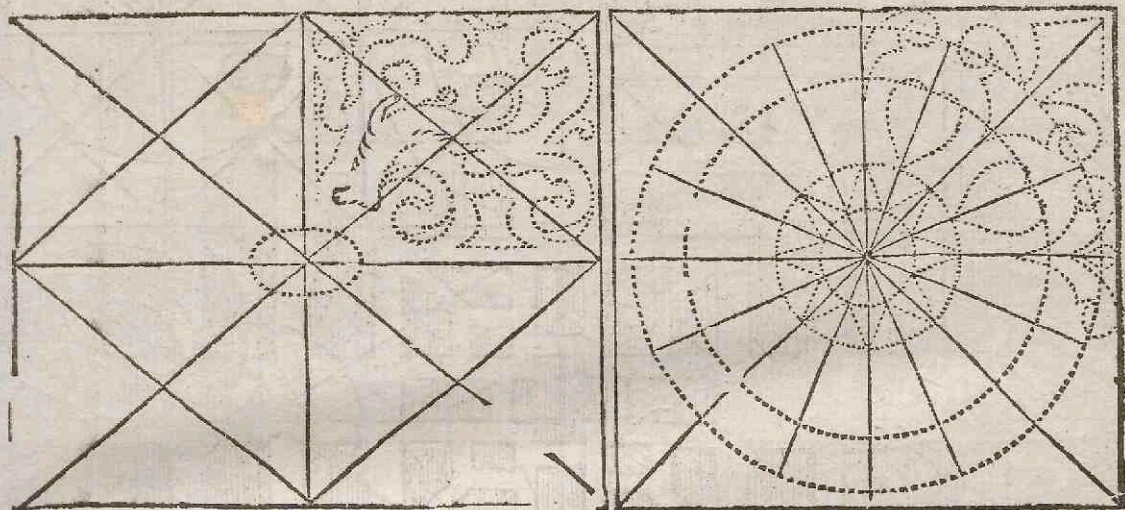
K

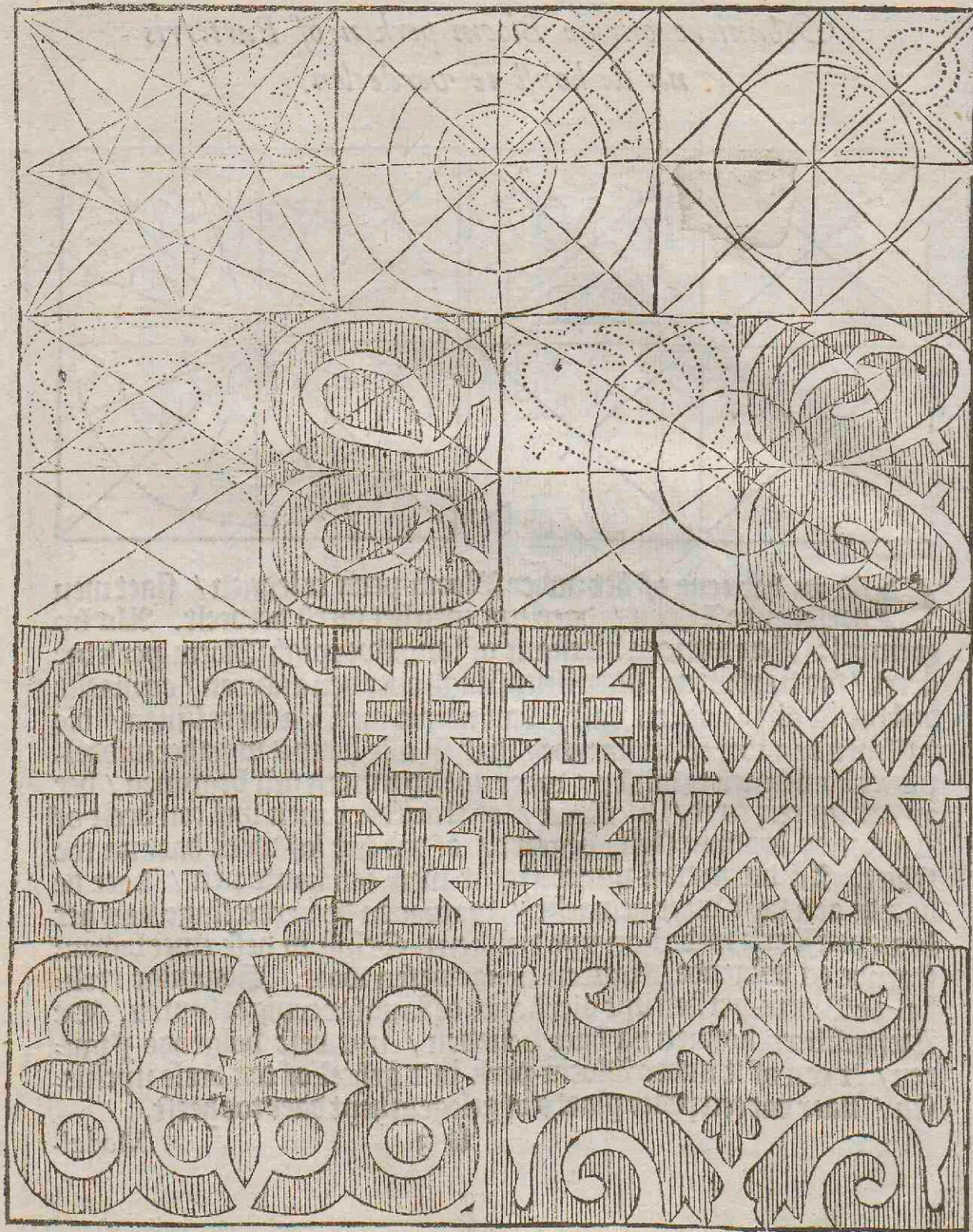

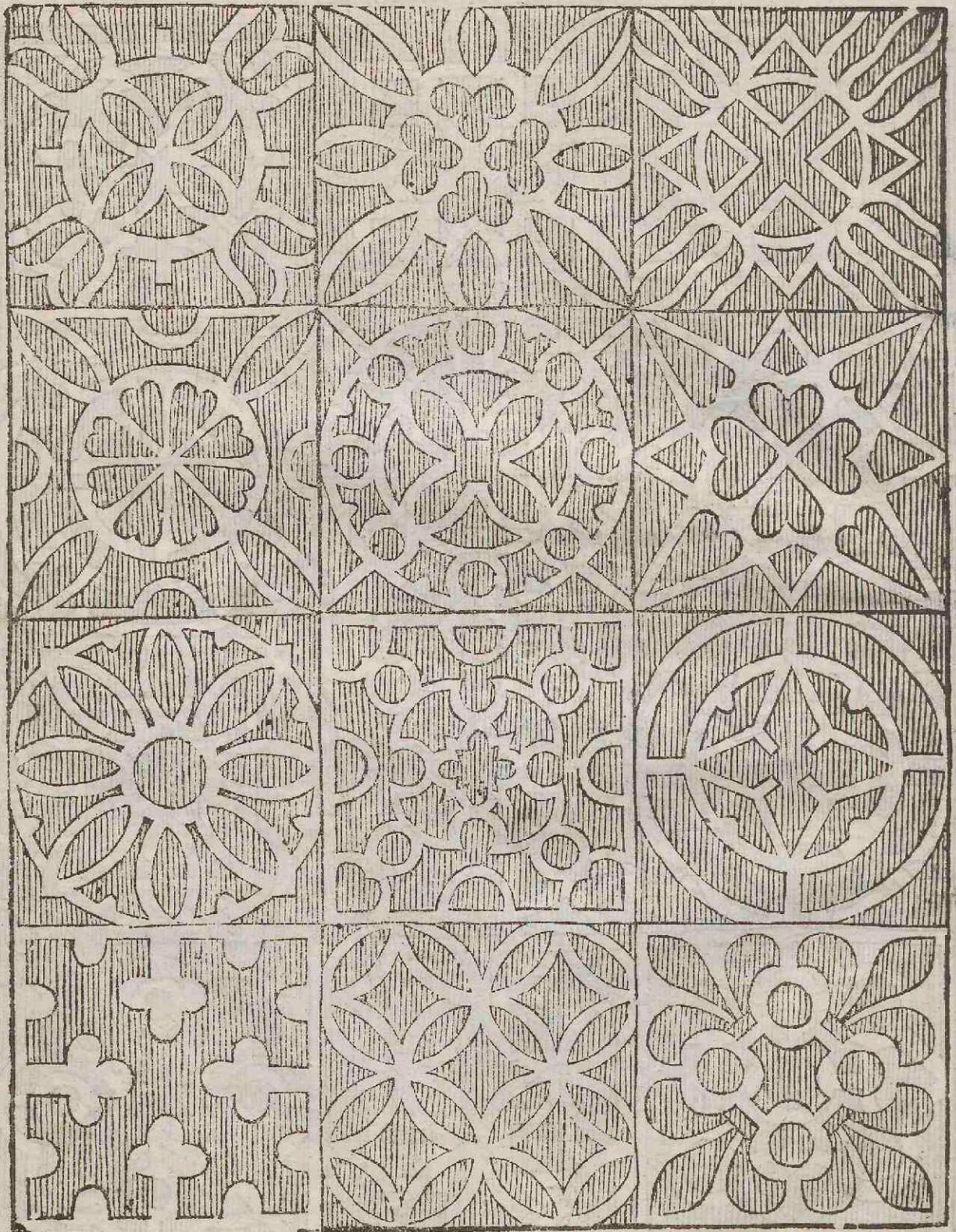
*Maniere om de Bloem-perken of Parterris
na de konst te verdeelen.*

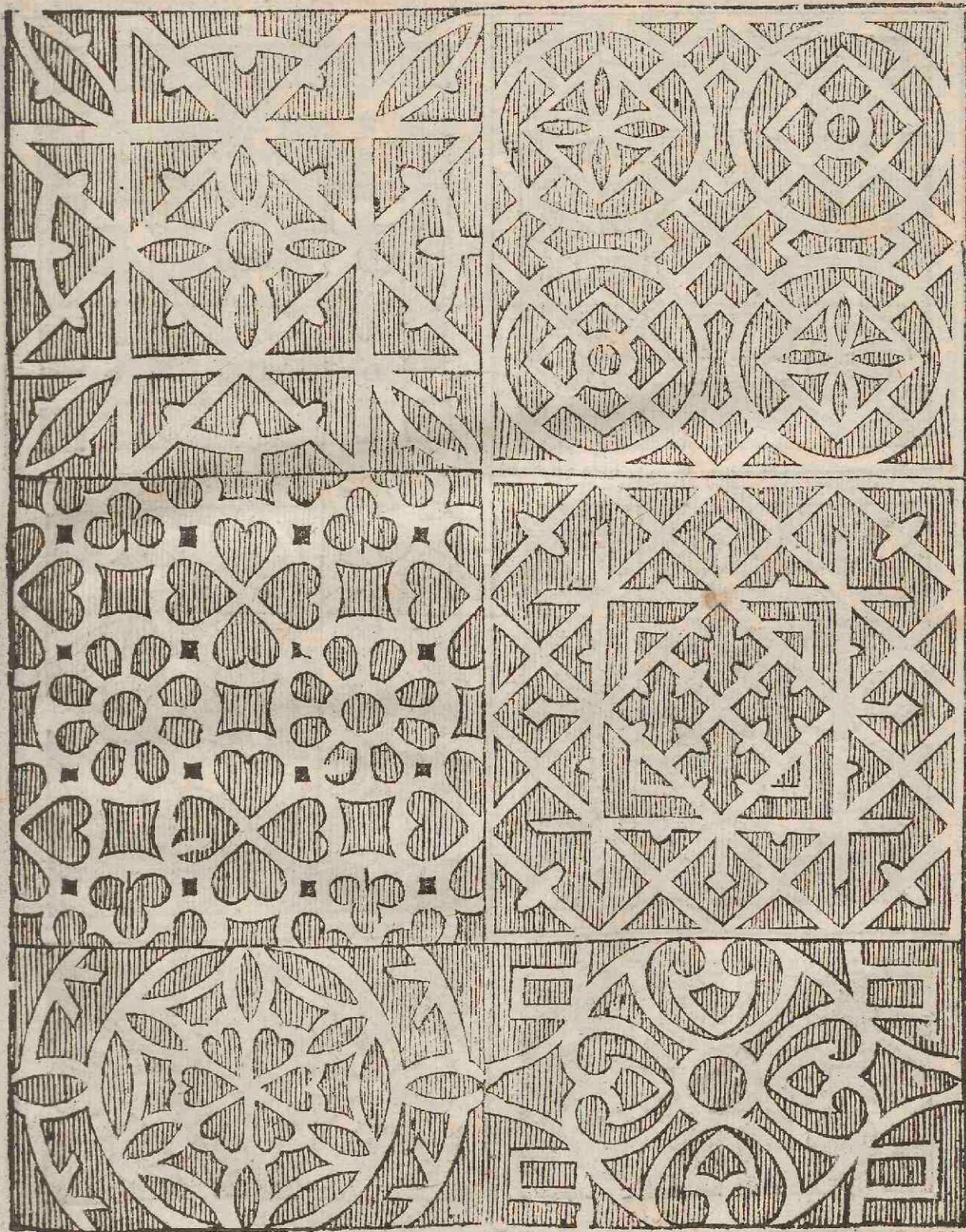

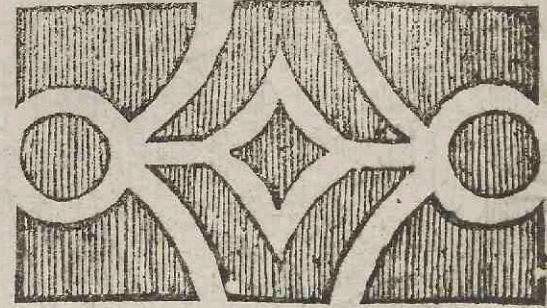
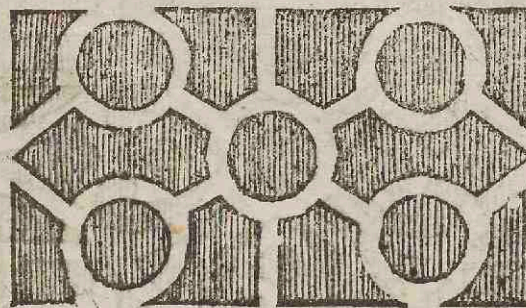
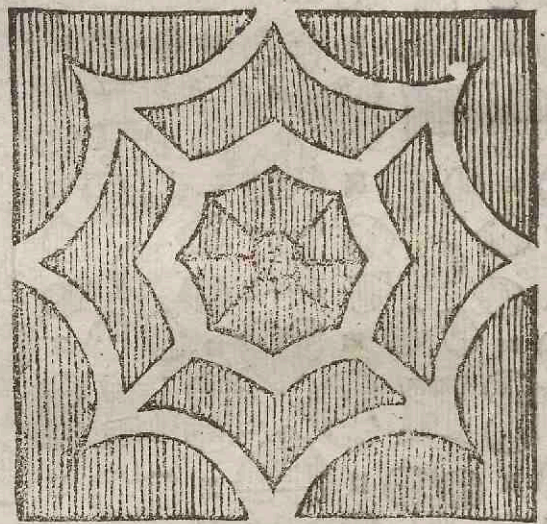
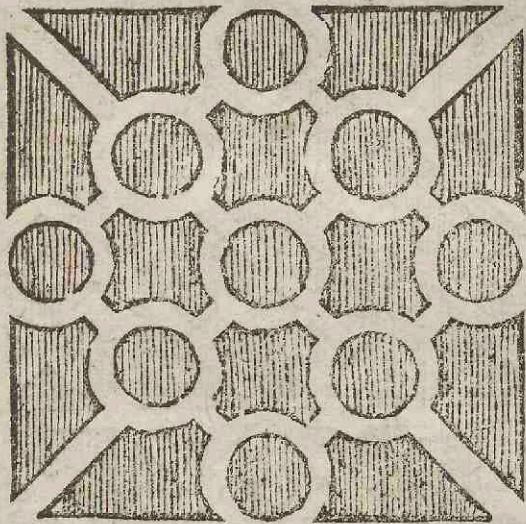
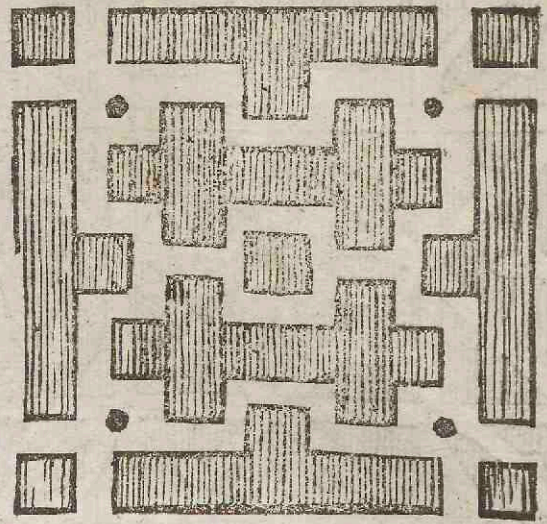
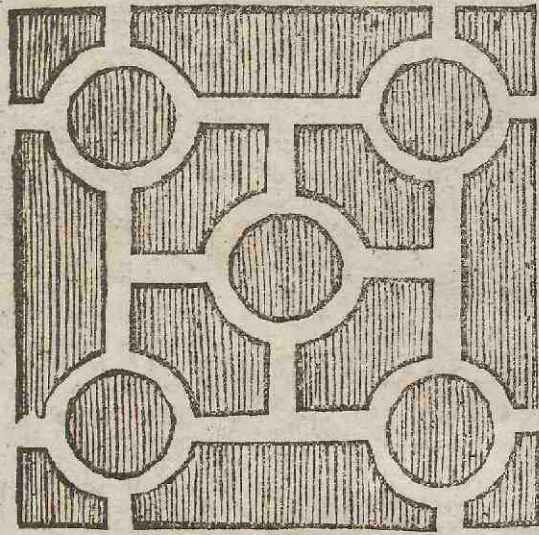
Om nu het eene of het ander Bloem-perk te leggen / slaet men overschepde Lijnen / daer upt men het werk verdeelt. Als by exempel: Soo men een vierkant of langhwerpighe Bloem-perk begeert / soo slaet men 2 lijnen kryslingh over den anderen / en maekt deselve in alle 4 hoeken vast / dan neemt men 2 andere lijnen / die tusschen de andere overslaende / dat sy alle krys-wijs het middel-punct komen aen te wijzen / waer upt gy u werk sult beginnen / het zy dat gy een ront / vierkant / of star (daer men wel een beelt of Laurrier-boom in stelt) begeert / of dat het lof-werk daer na toe schiet. In dit middel-punct steekt men een houte pen / daer de koorde aen vast wert gemaekt / waer men de verdeeling van het begrepen Perk mede kan upt trekken: Gelyk in dese twee bovenstaende en volgende Figuren aengewesen wort. Sommige trekken de Bloem-perken upt vierkante of langhwerpige Ruyten. De Liefhebbers kunnen na haer believen / upt dese volgende Figuren / 't een of 't ander Bloem-perk in 't geheel of ten deele uytkiesē / naer dat een peder plaets of gelegentheyt daer toe heeft.

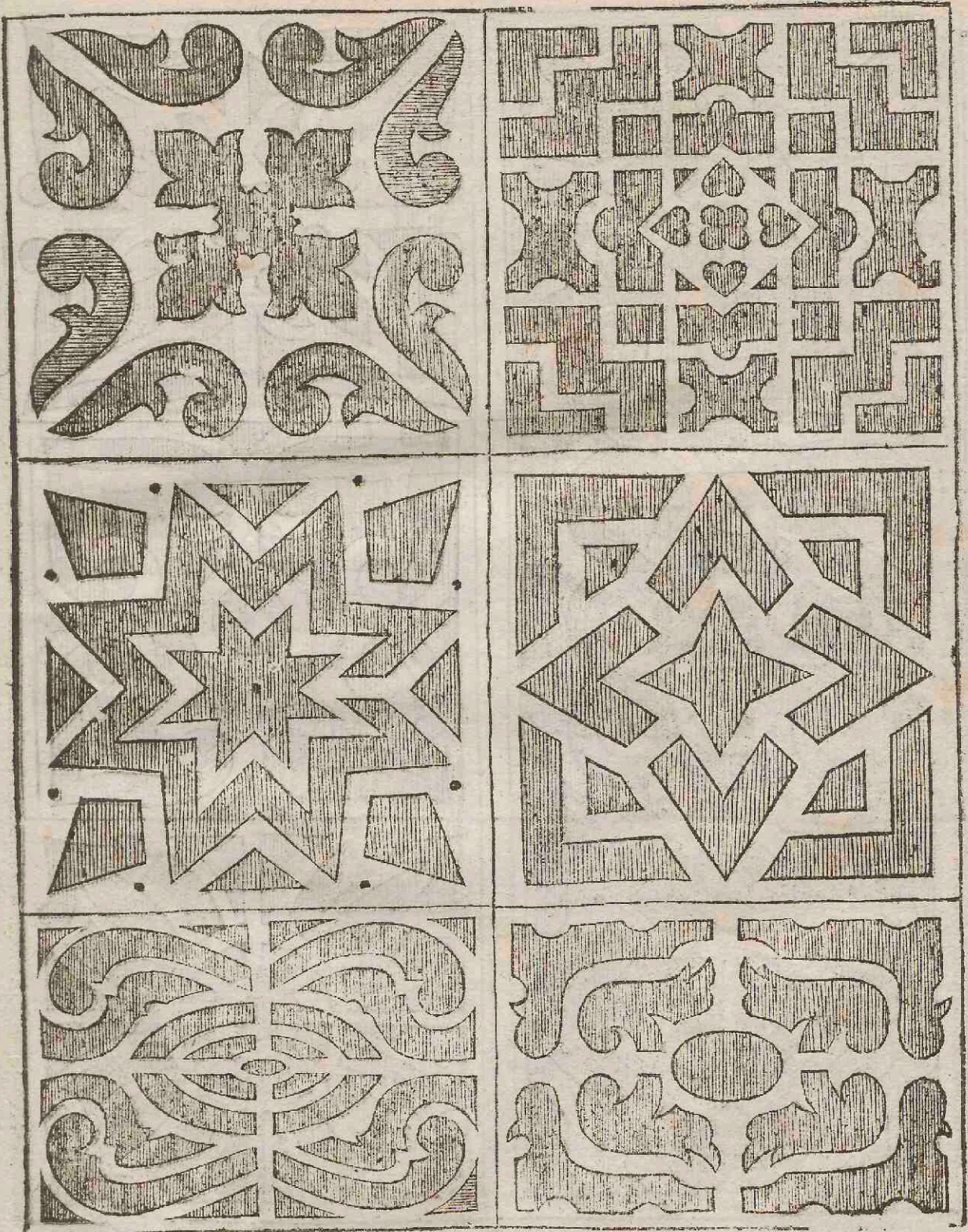

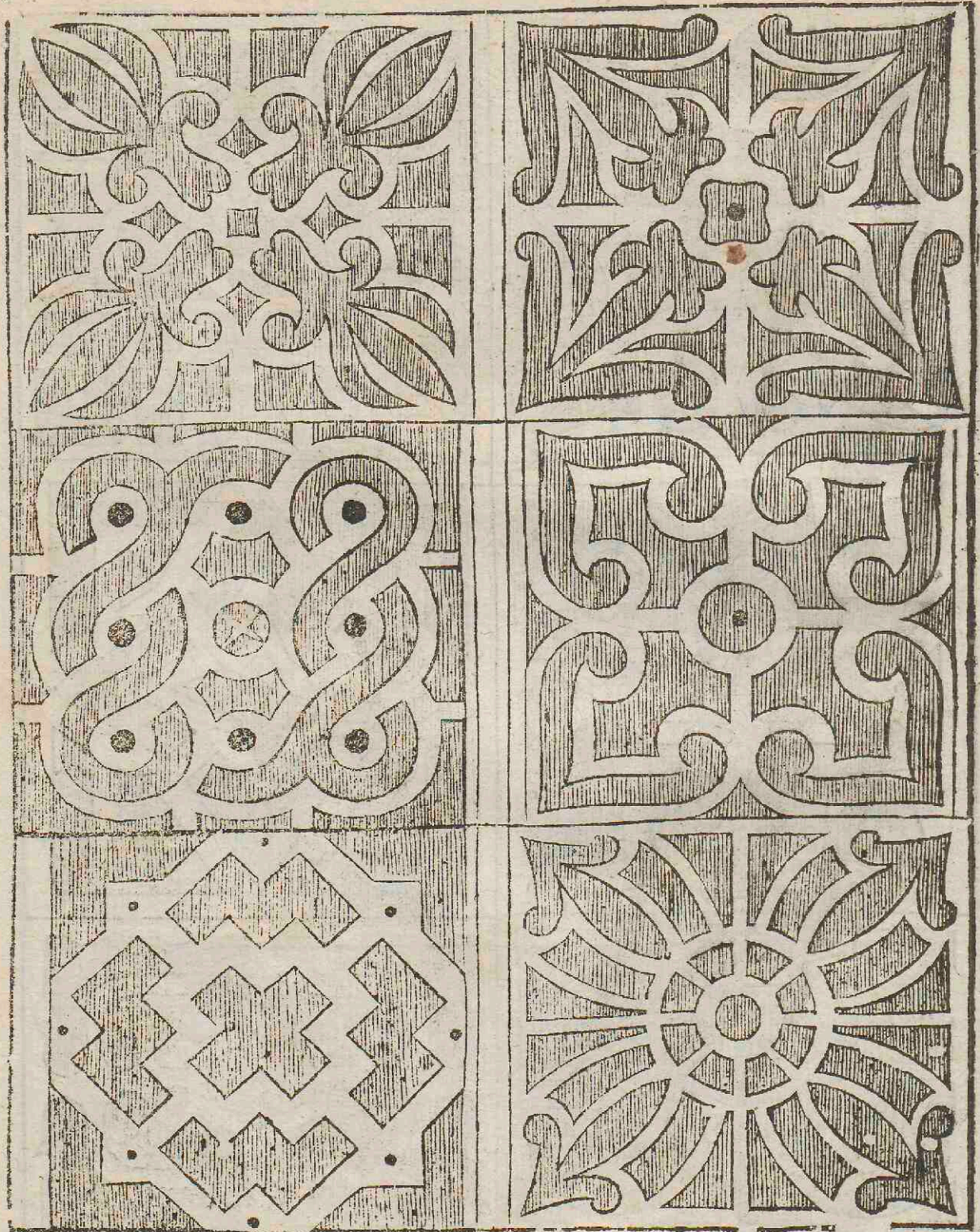

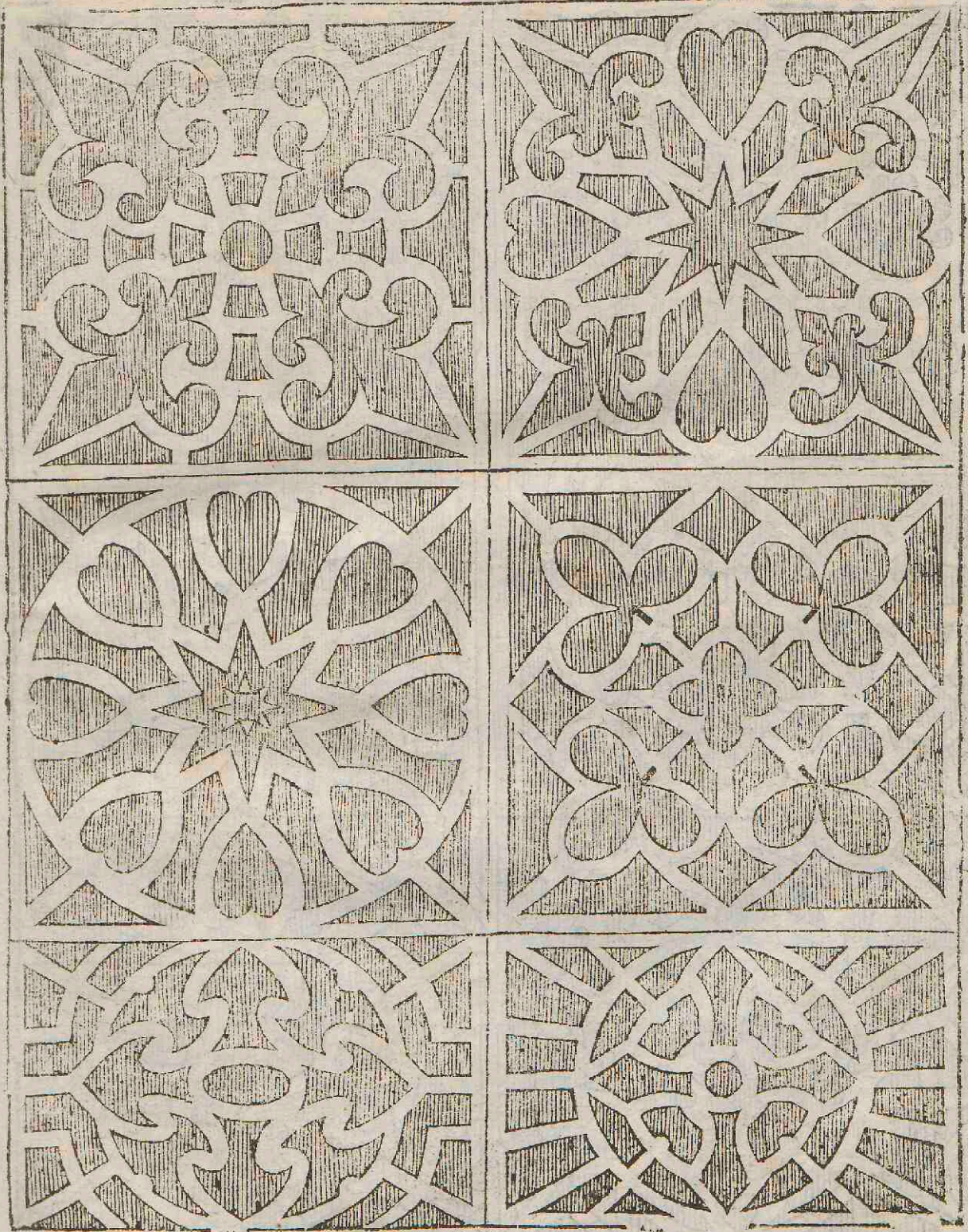

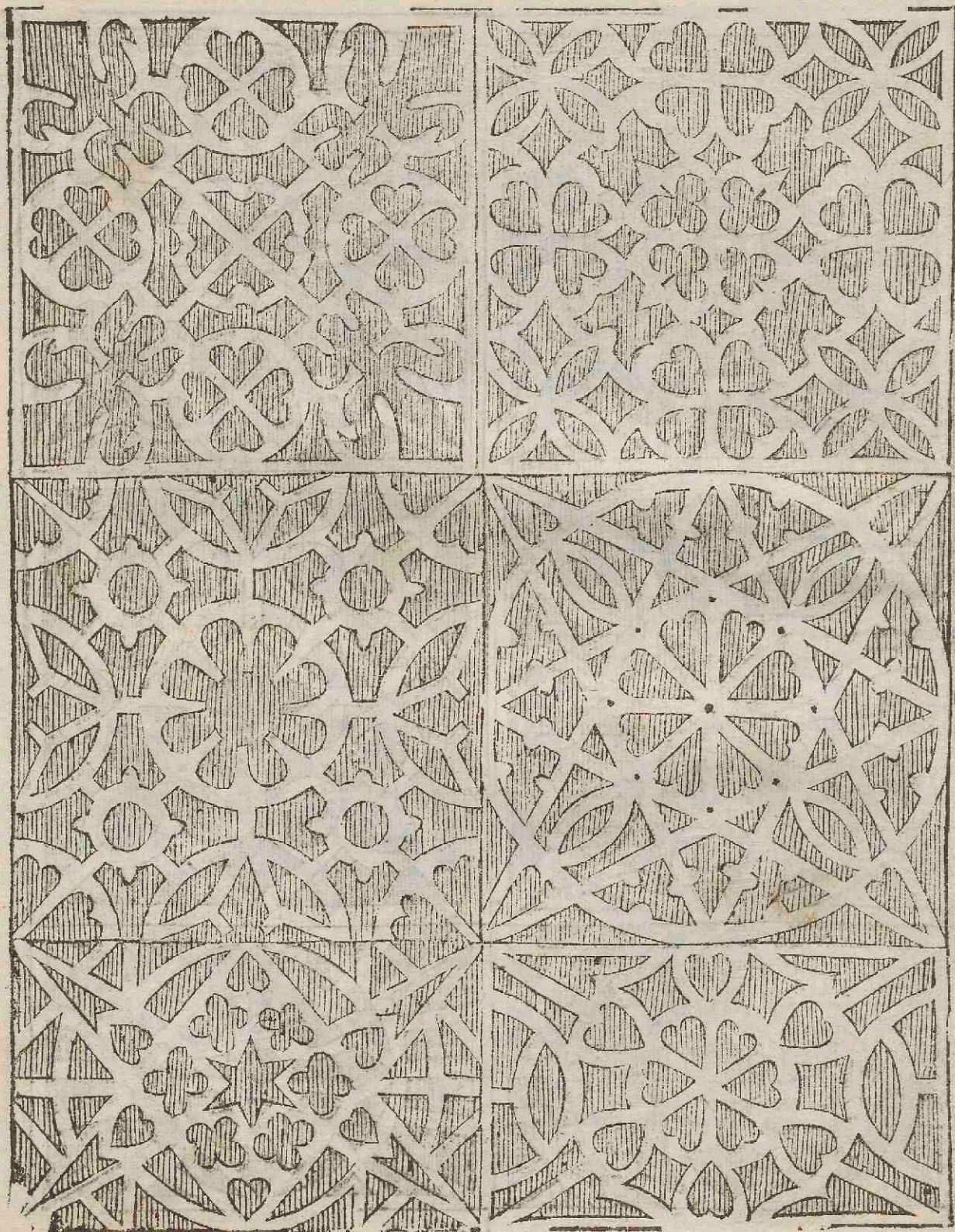

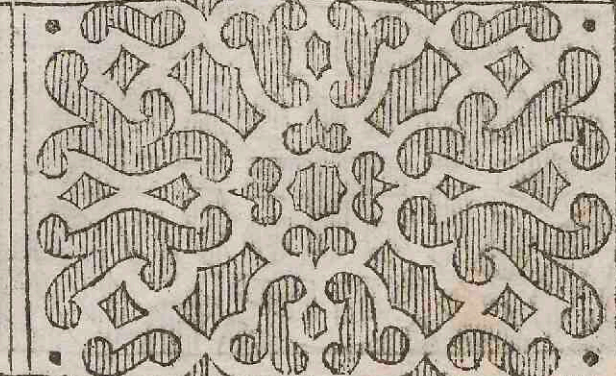
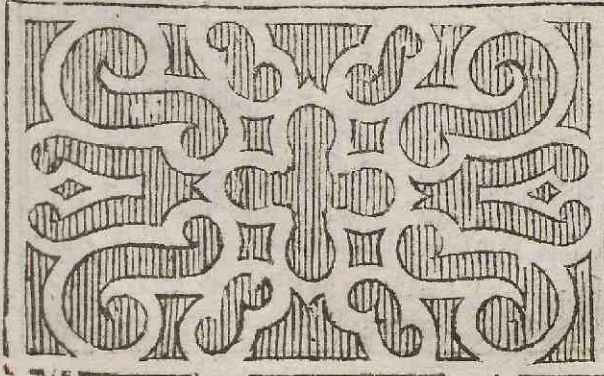
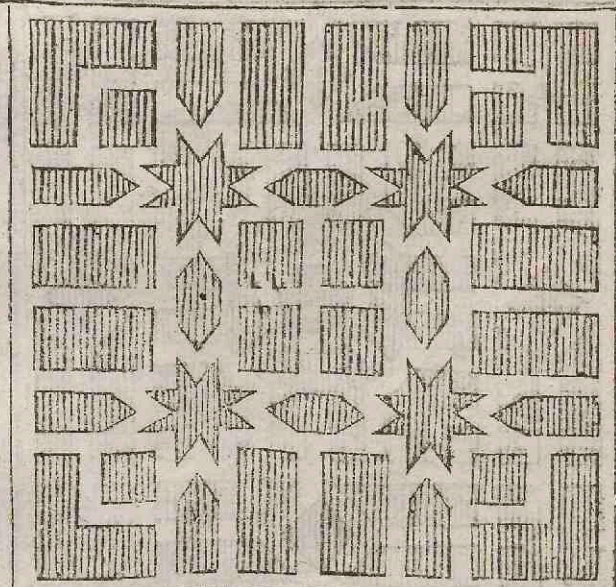
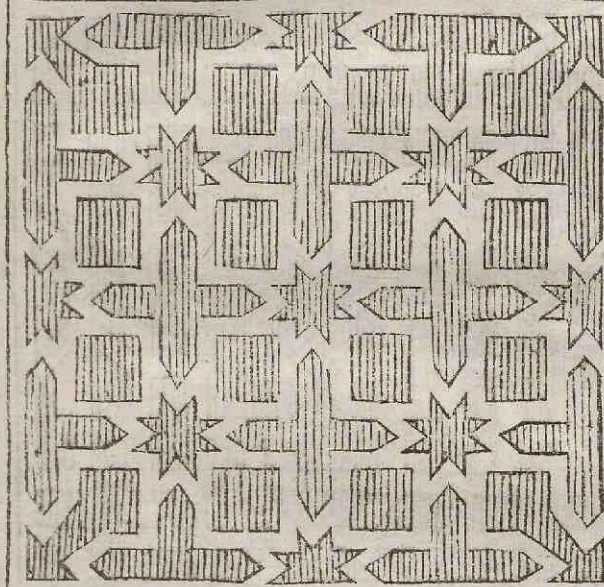
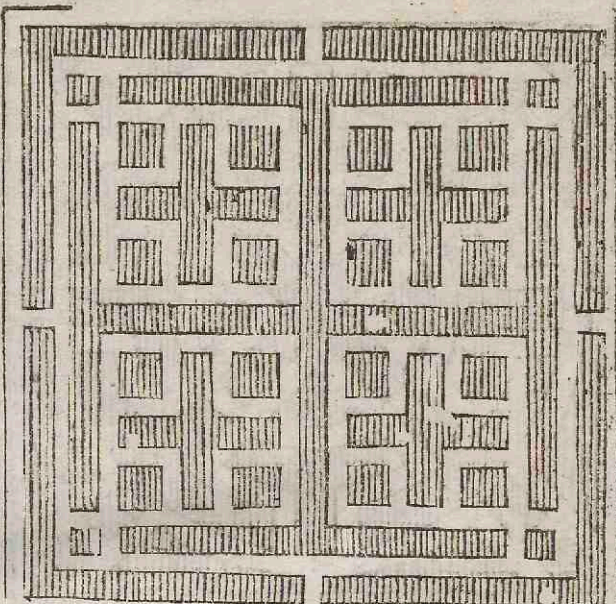
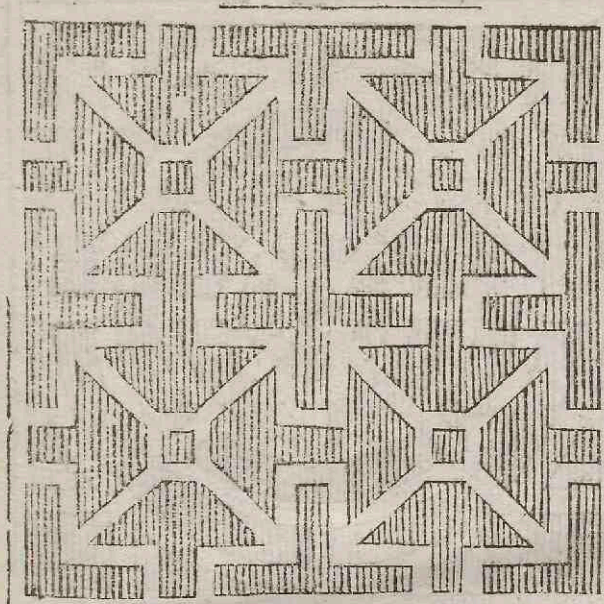

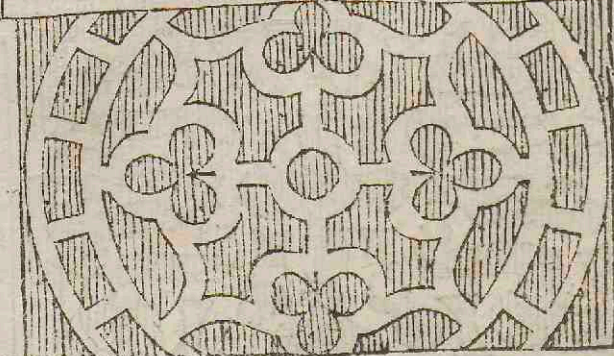
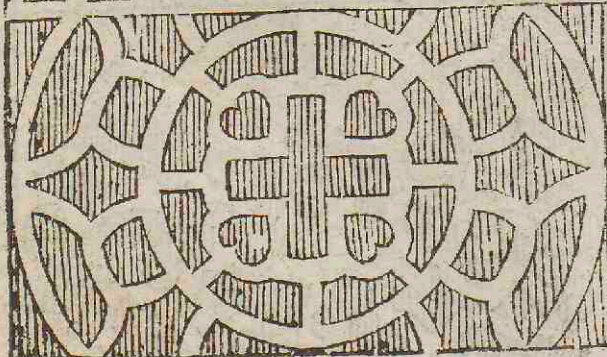
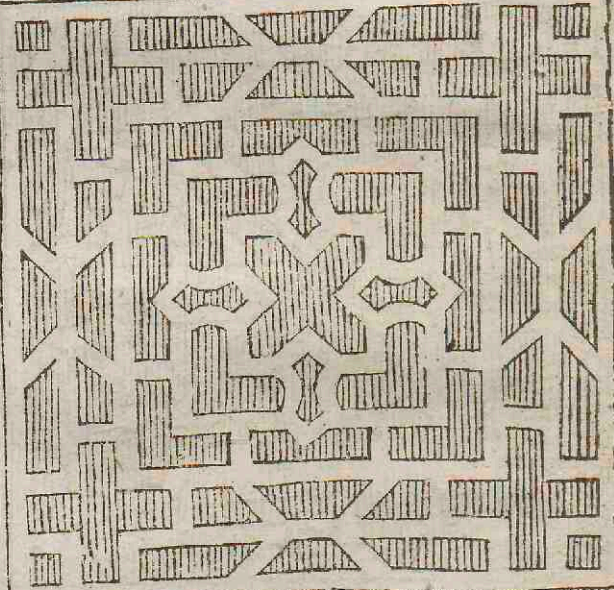
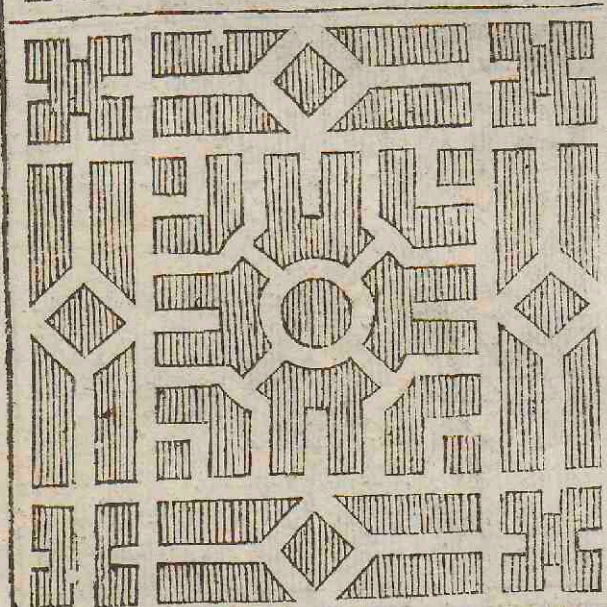
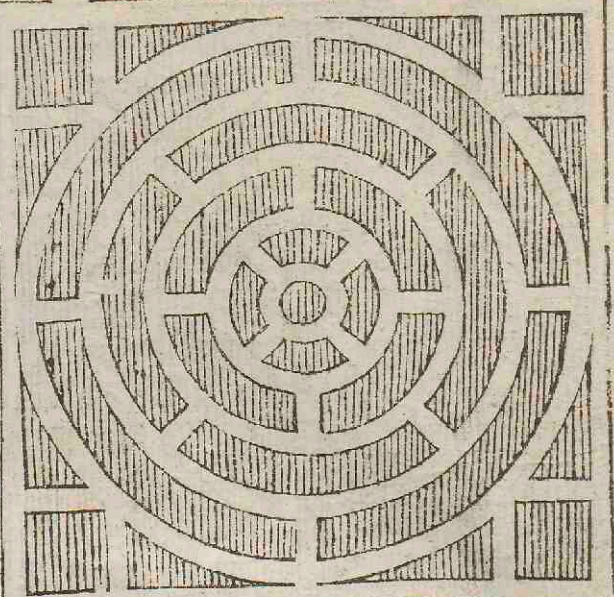
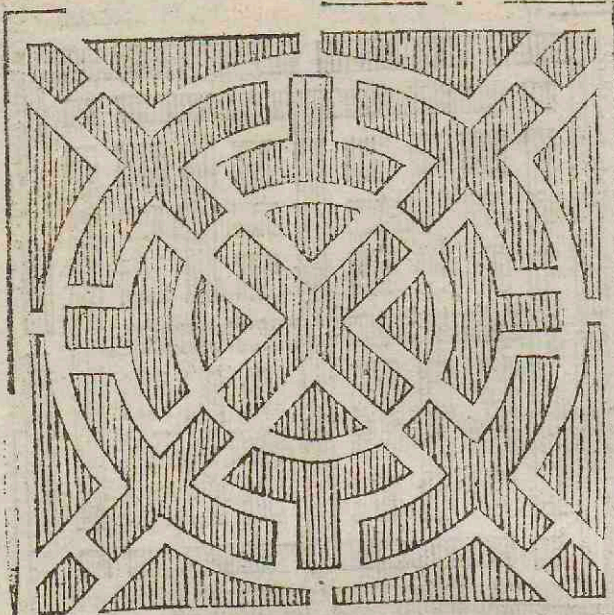

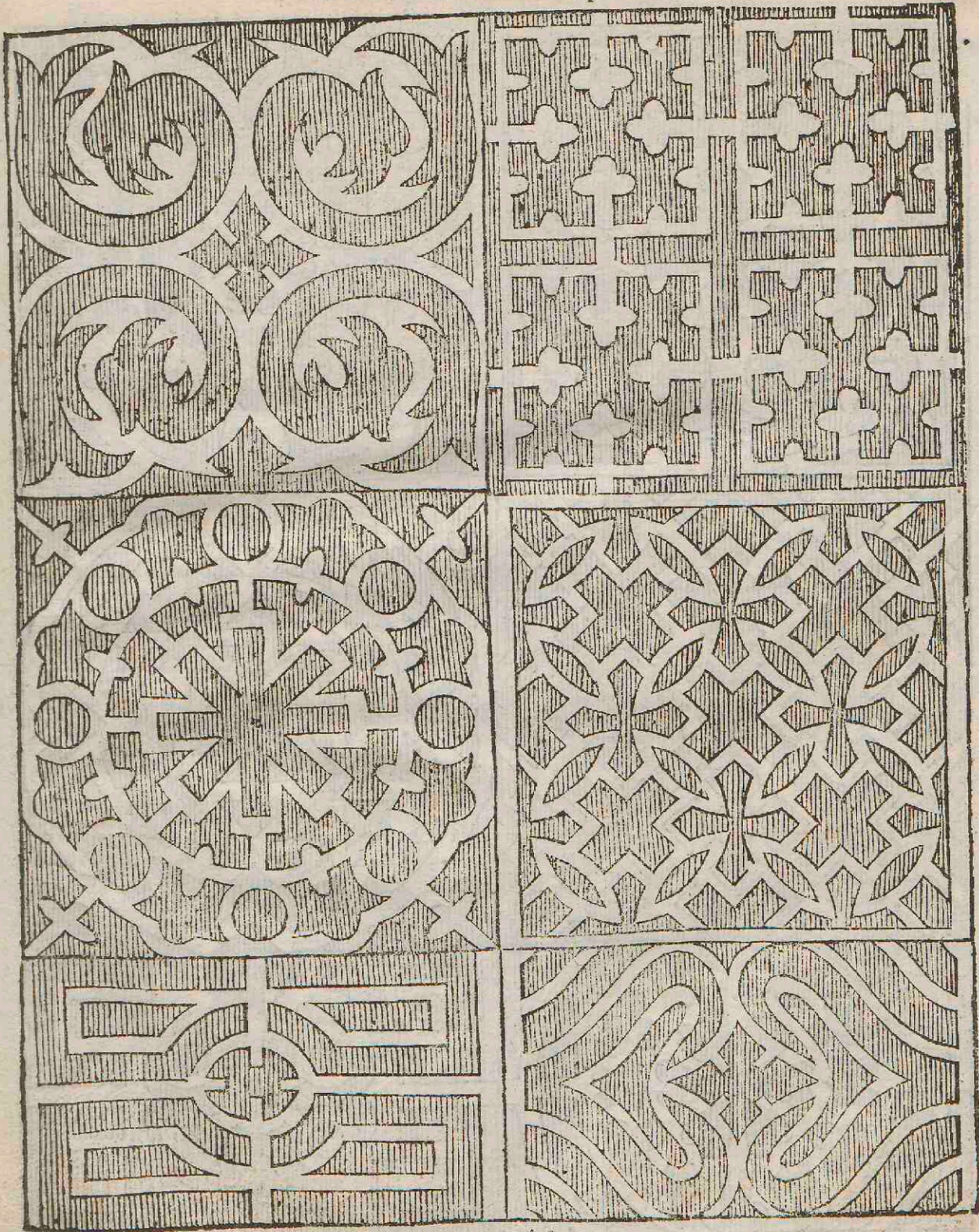

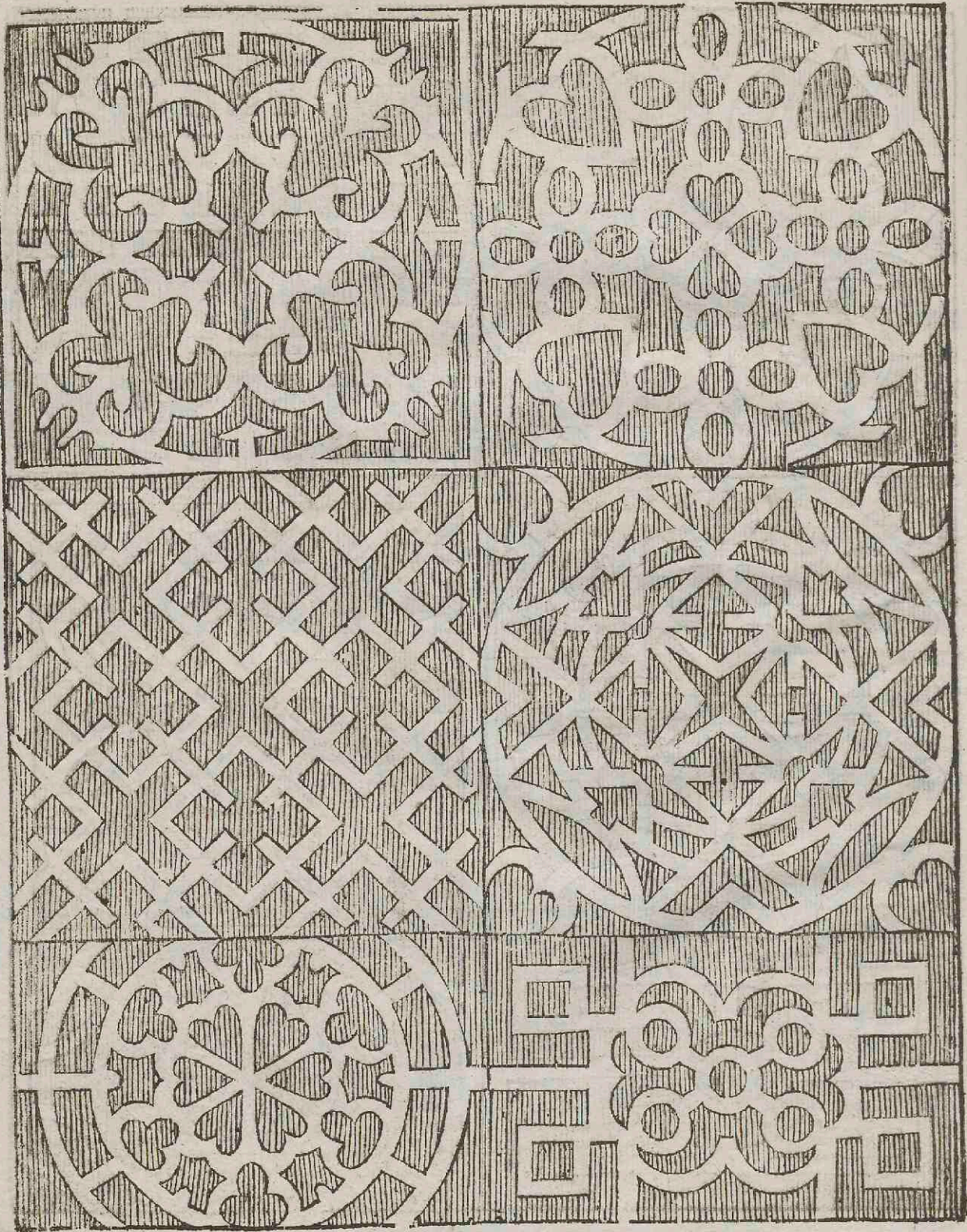

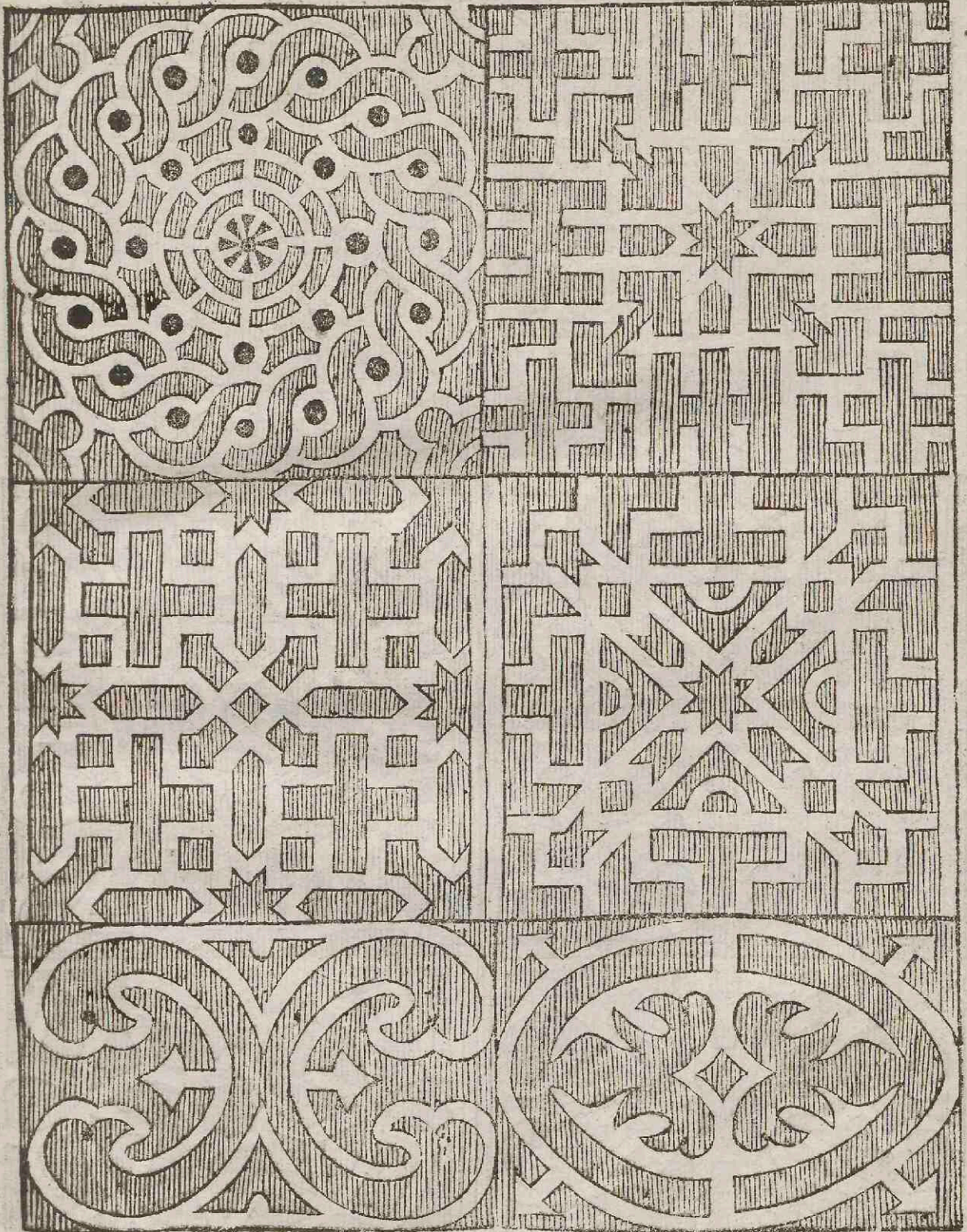

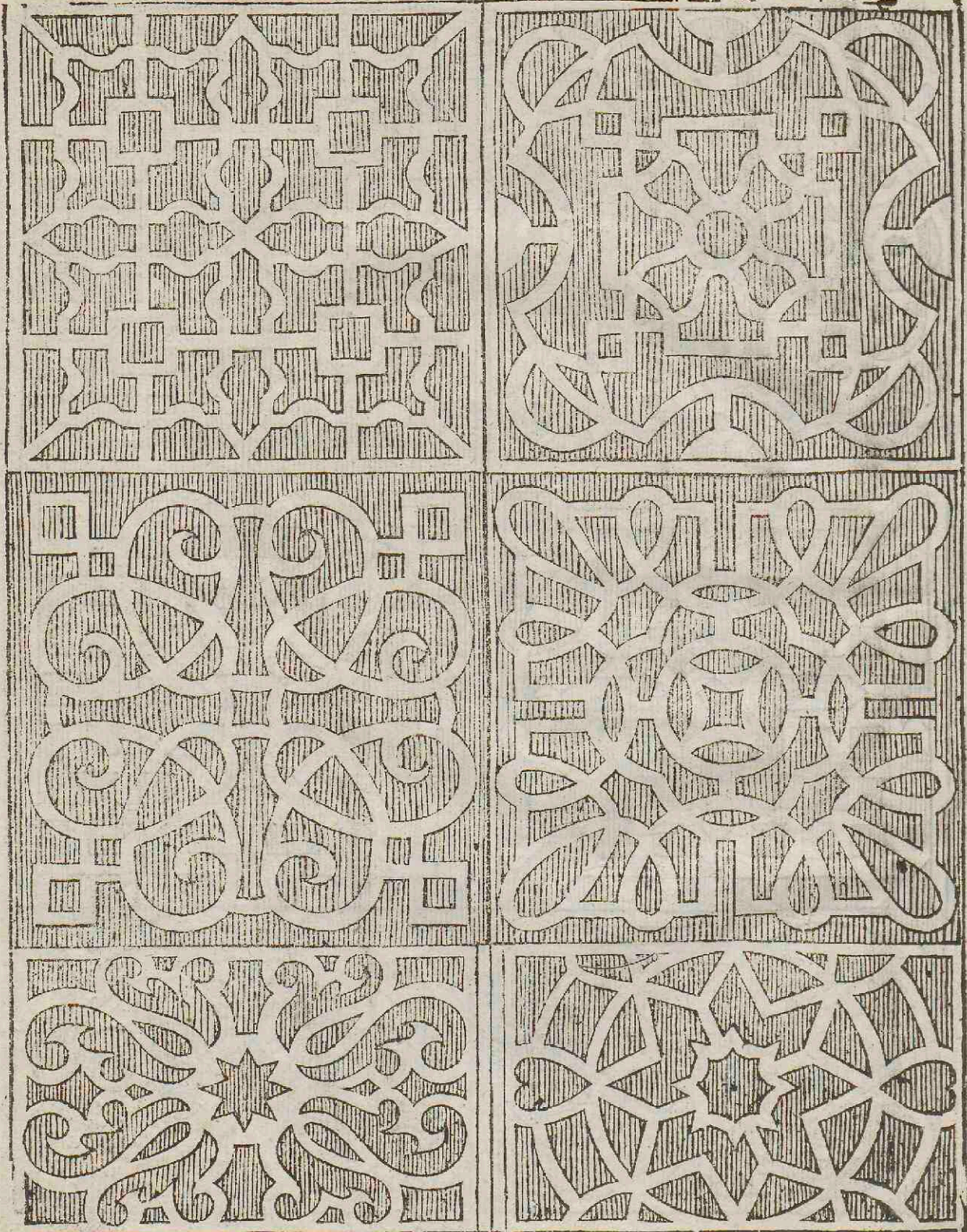

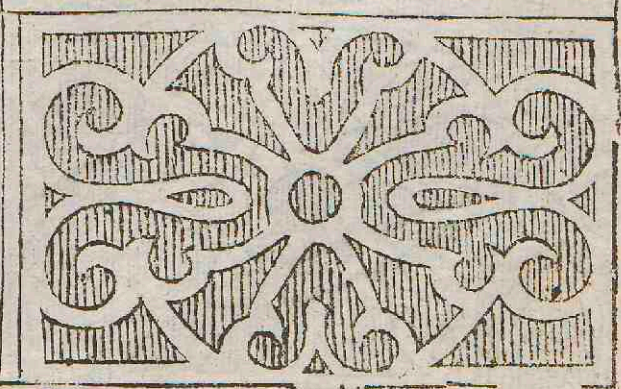
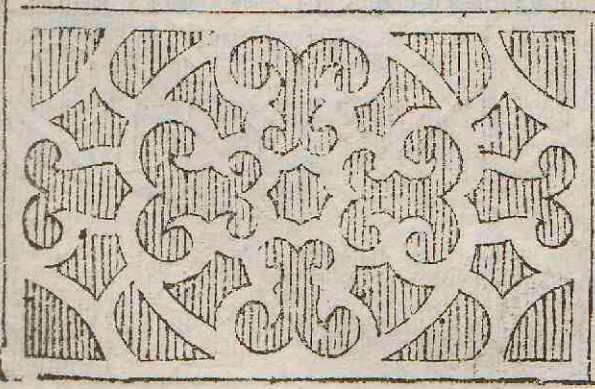
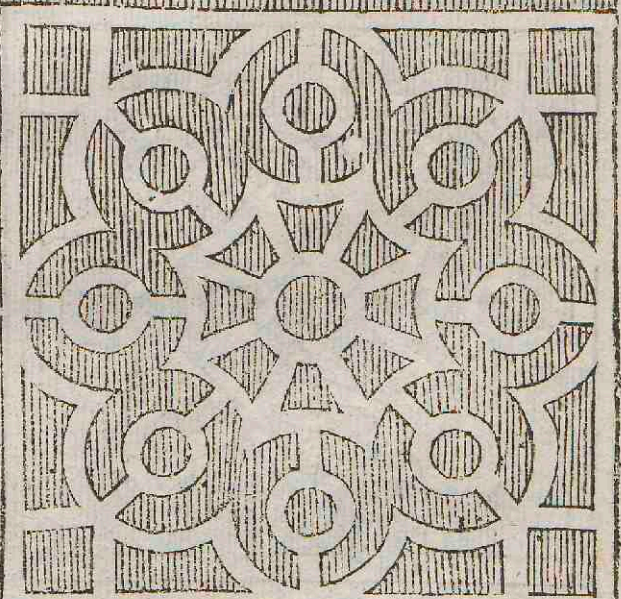
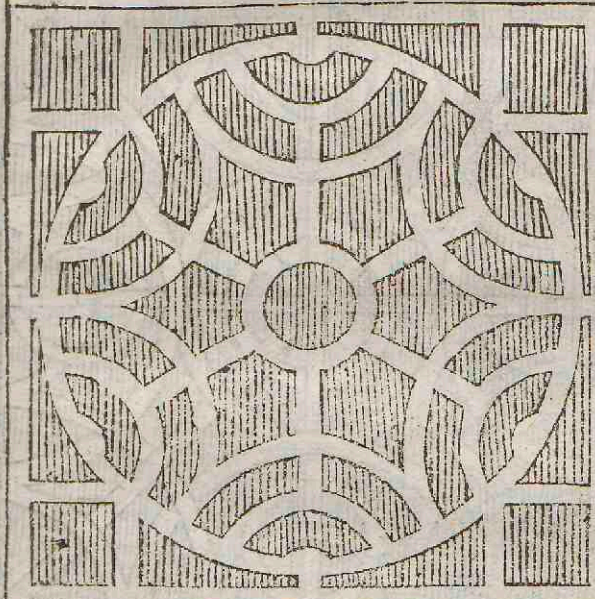
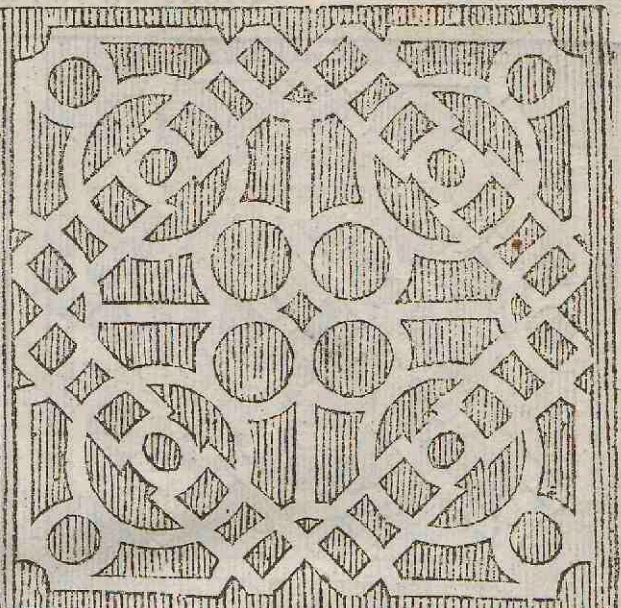
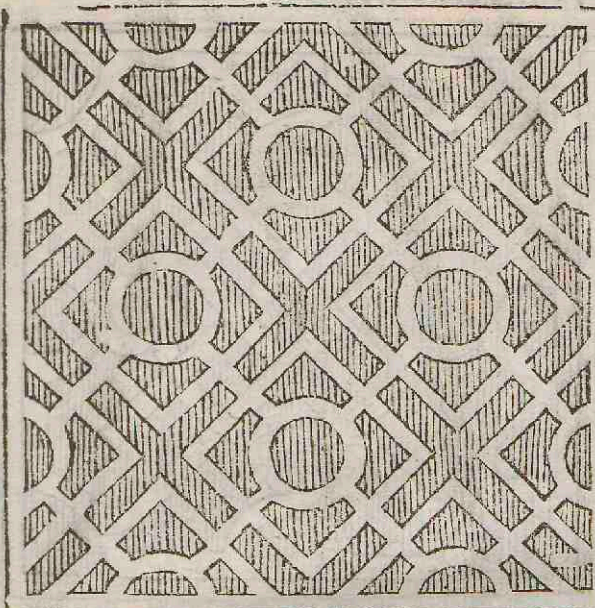

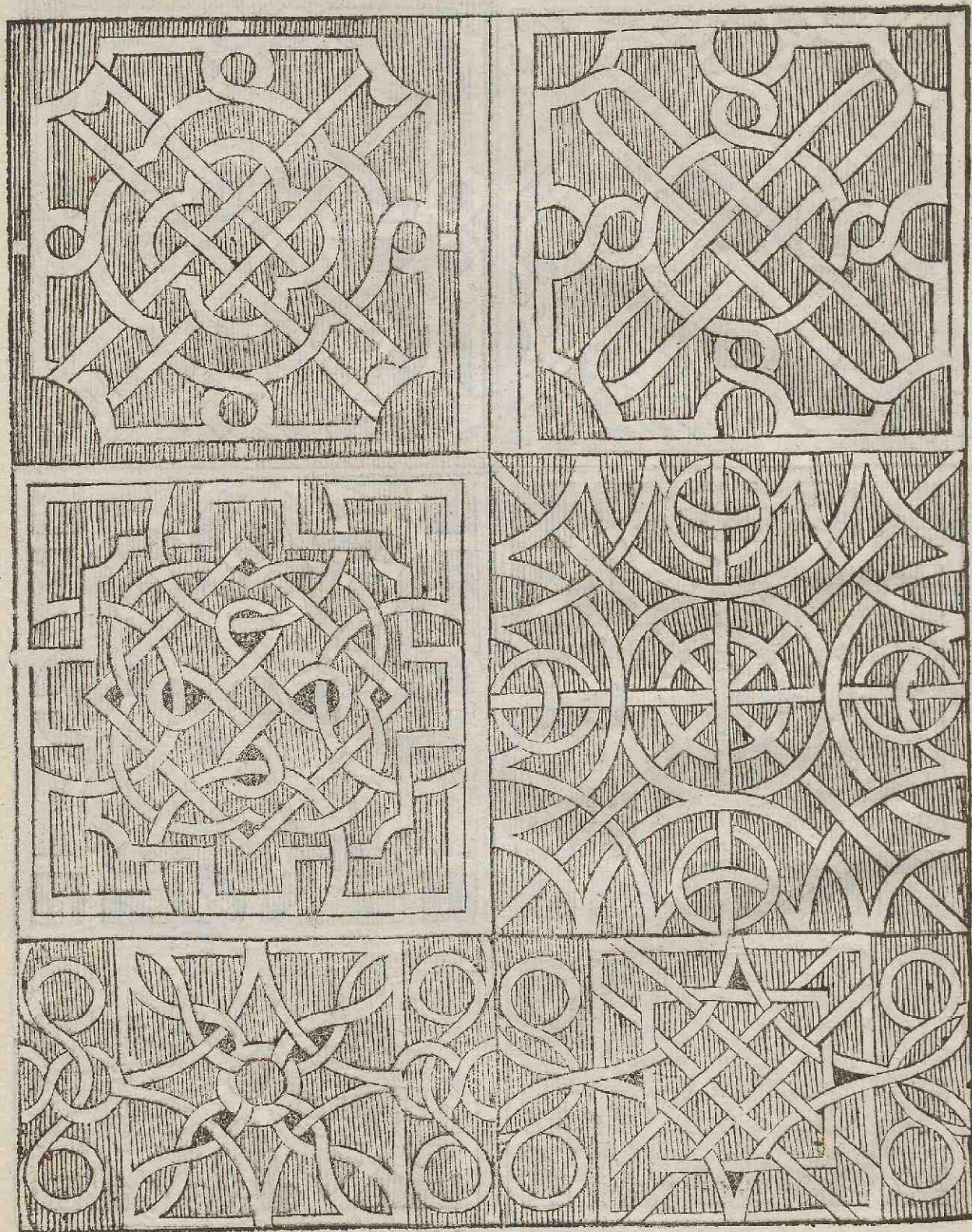

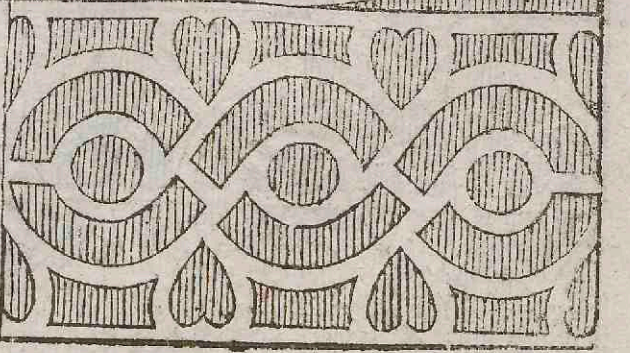
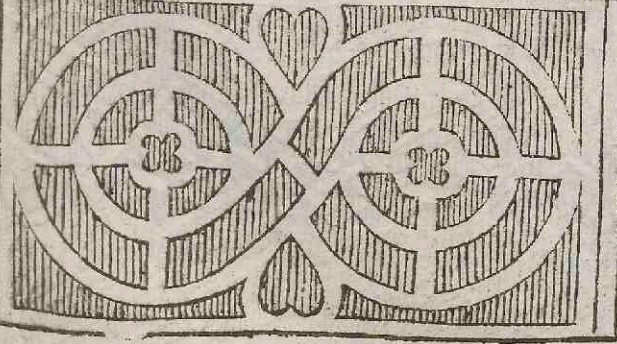
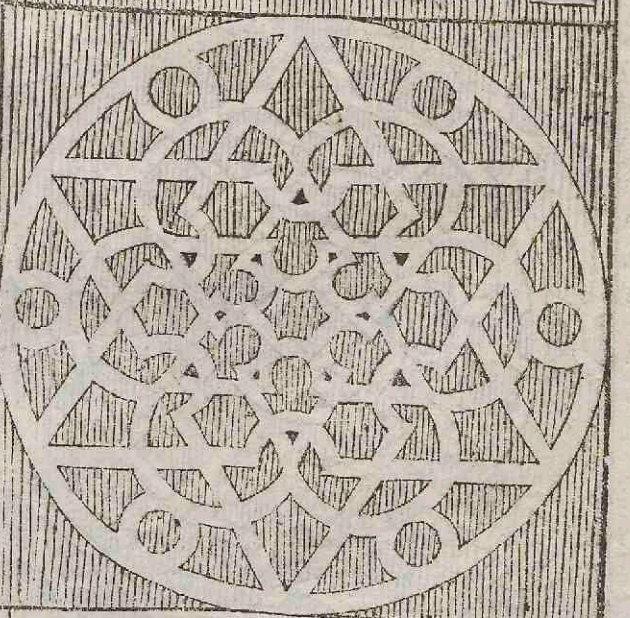
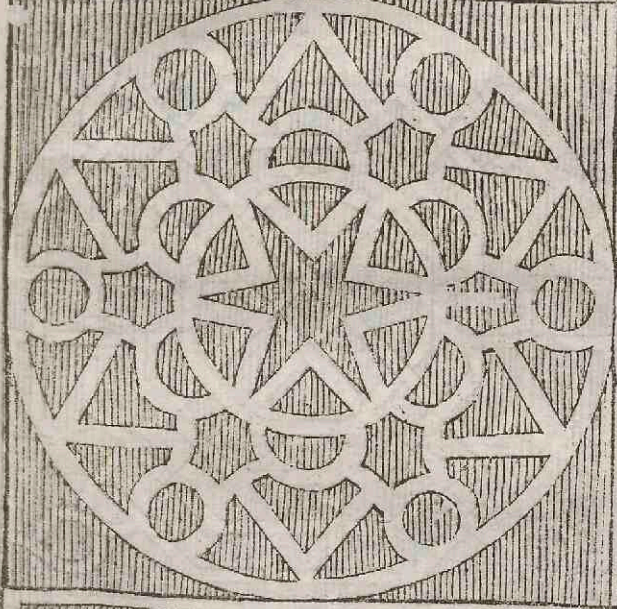
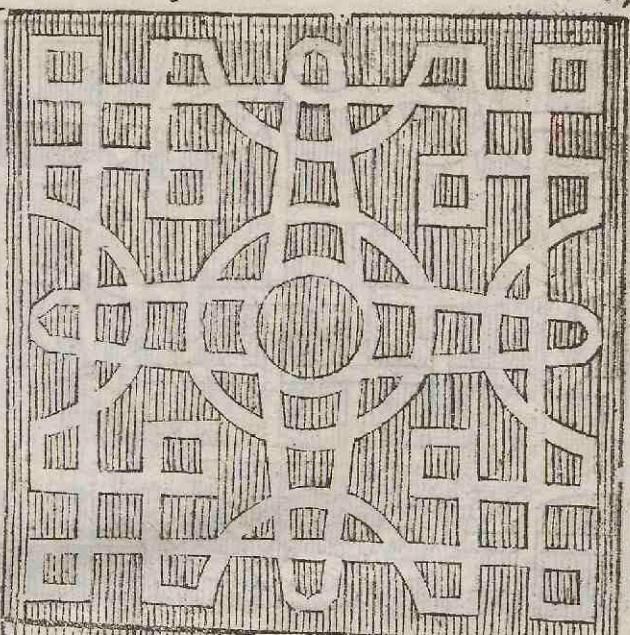
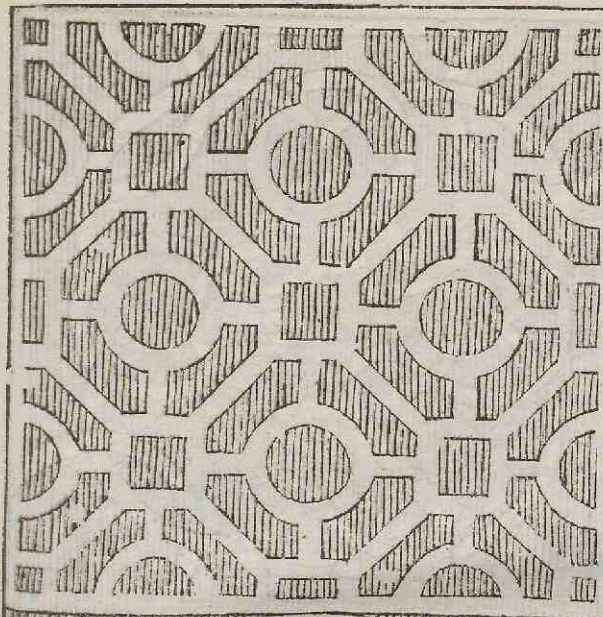

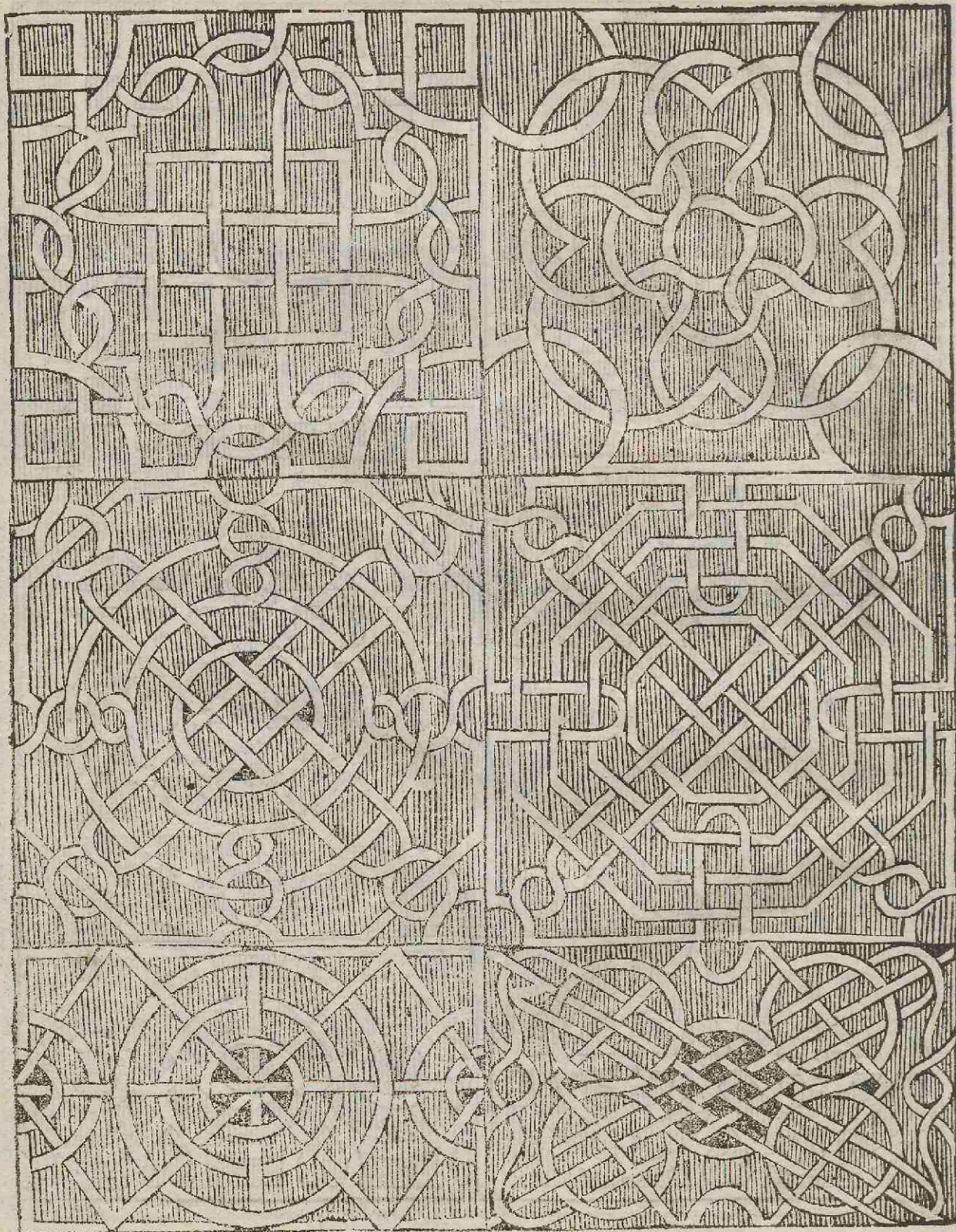

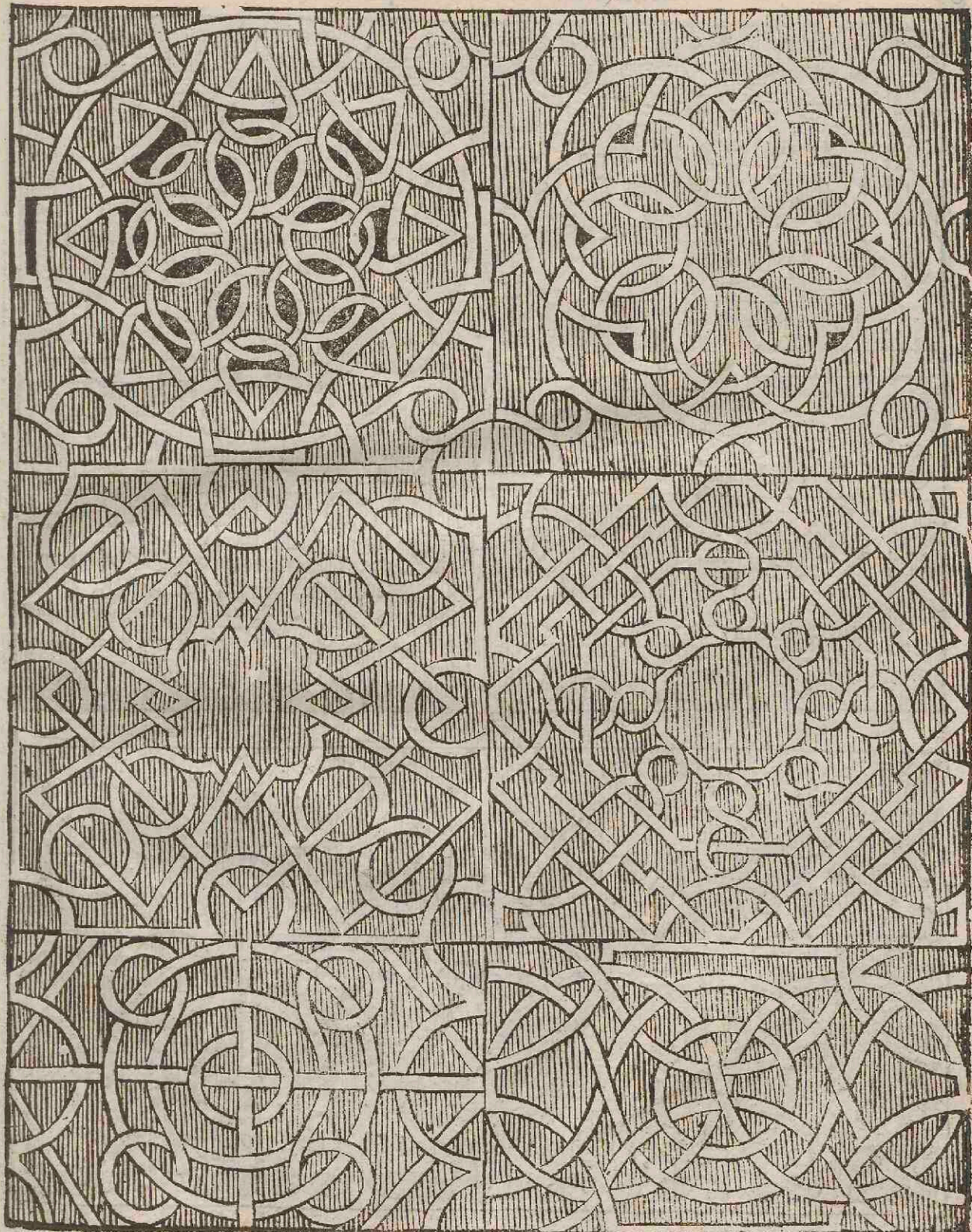

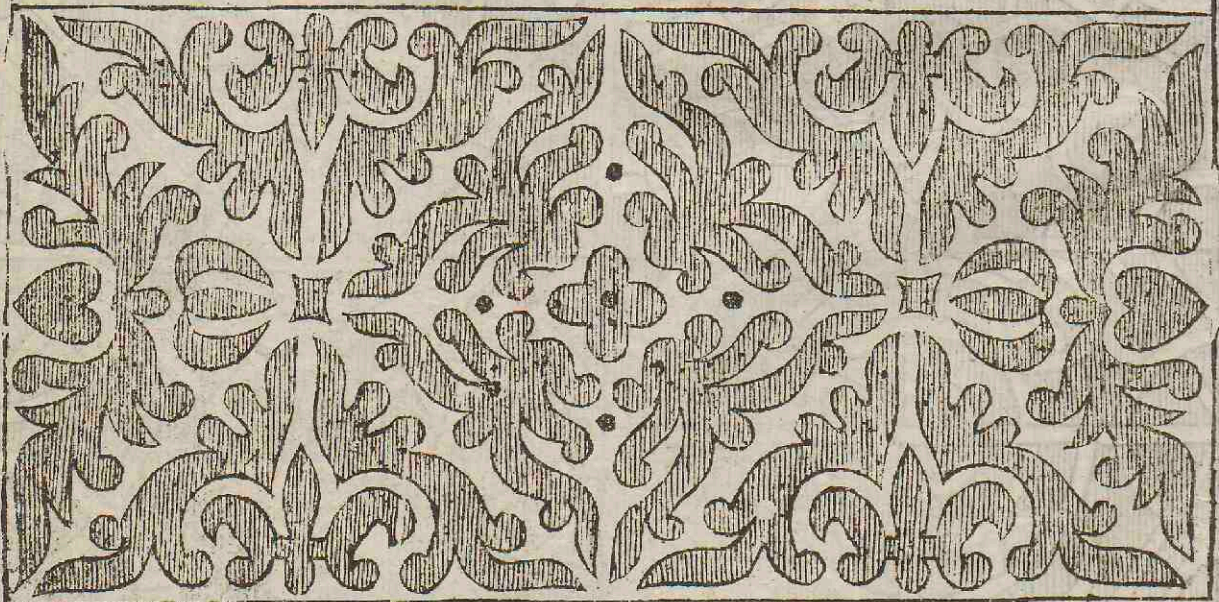
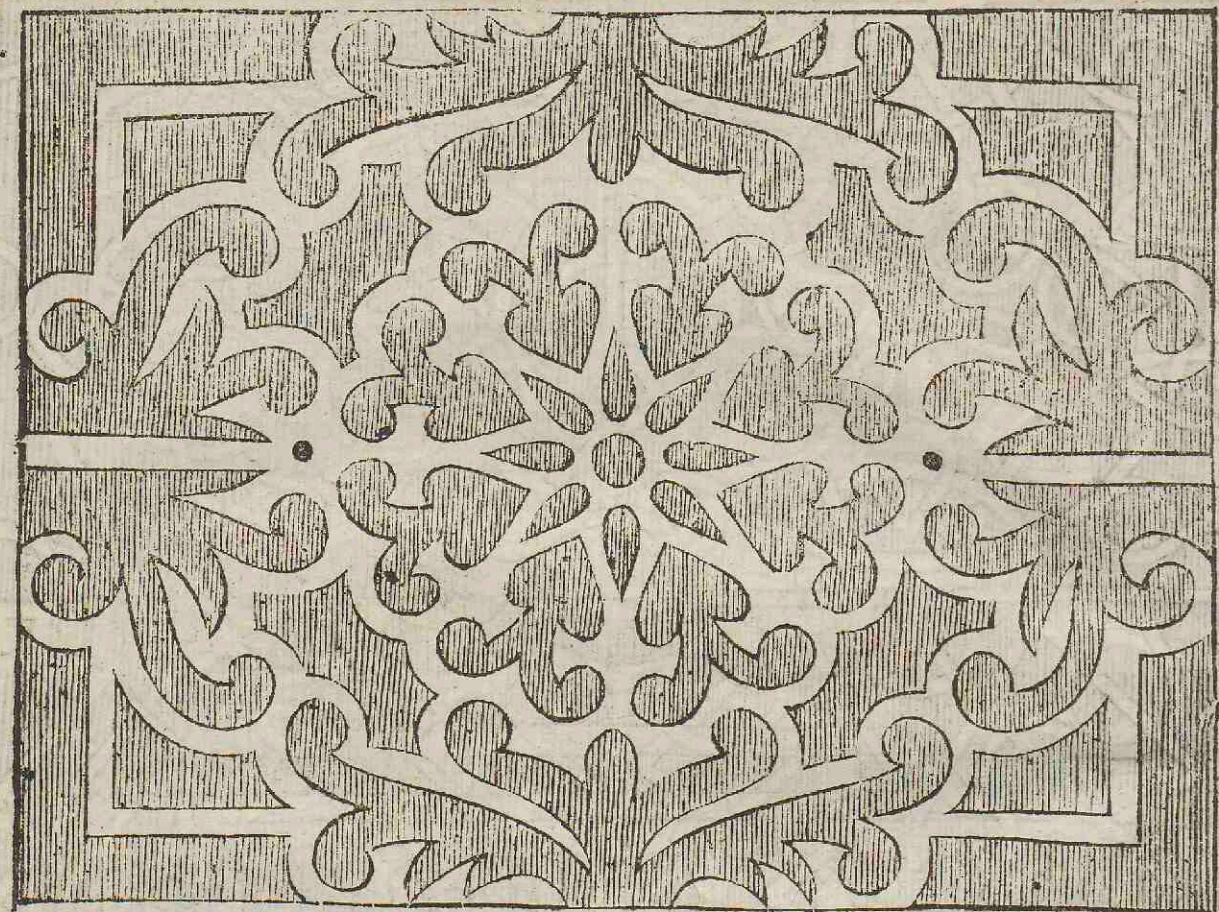

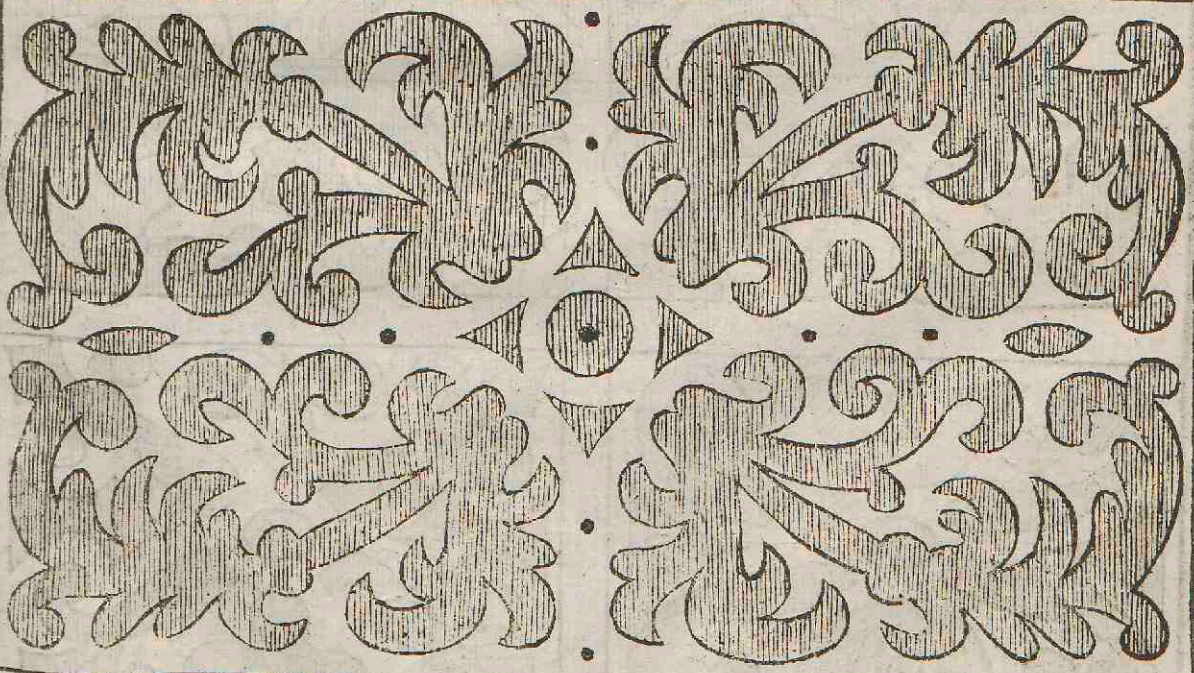
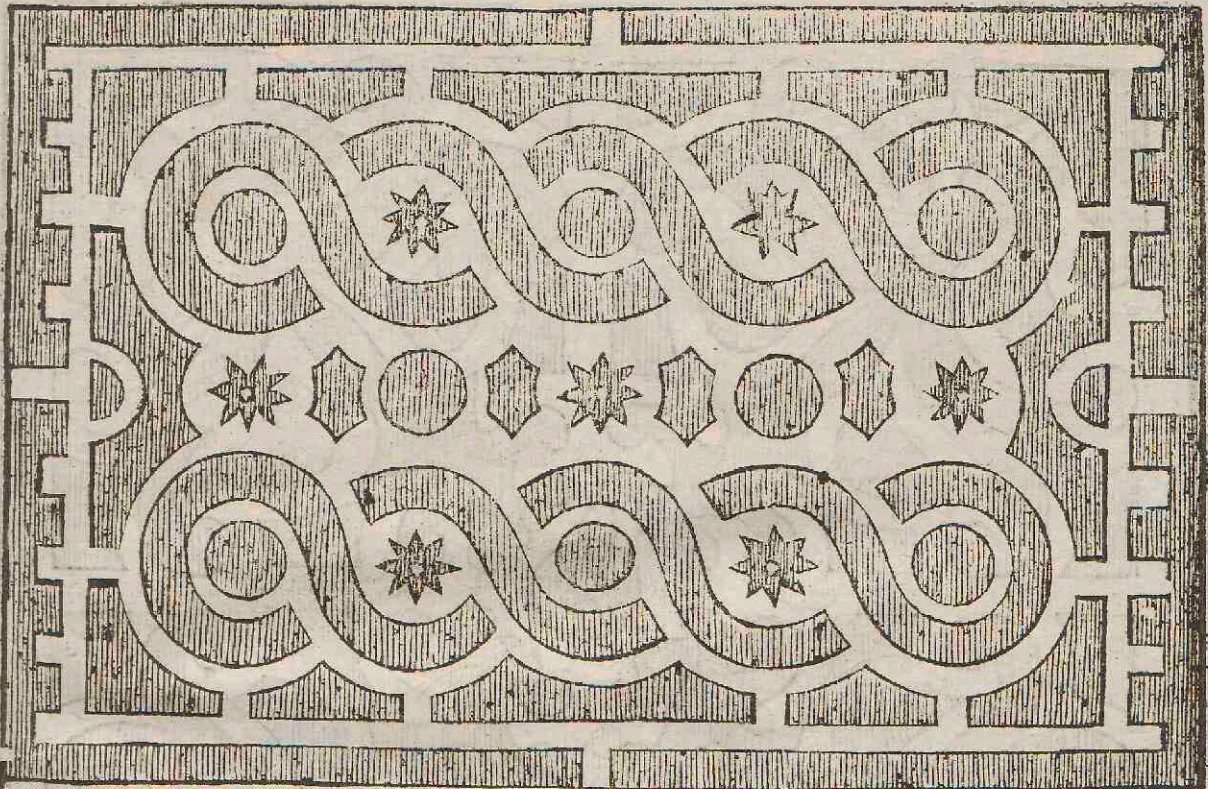

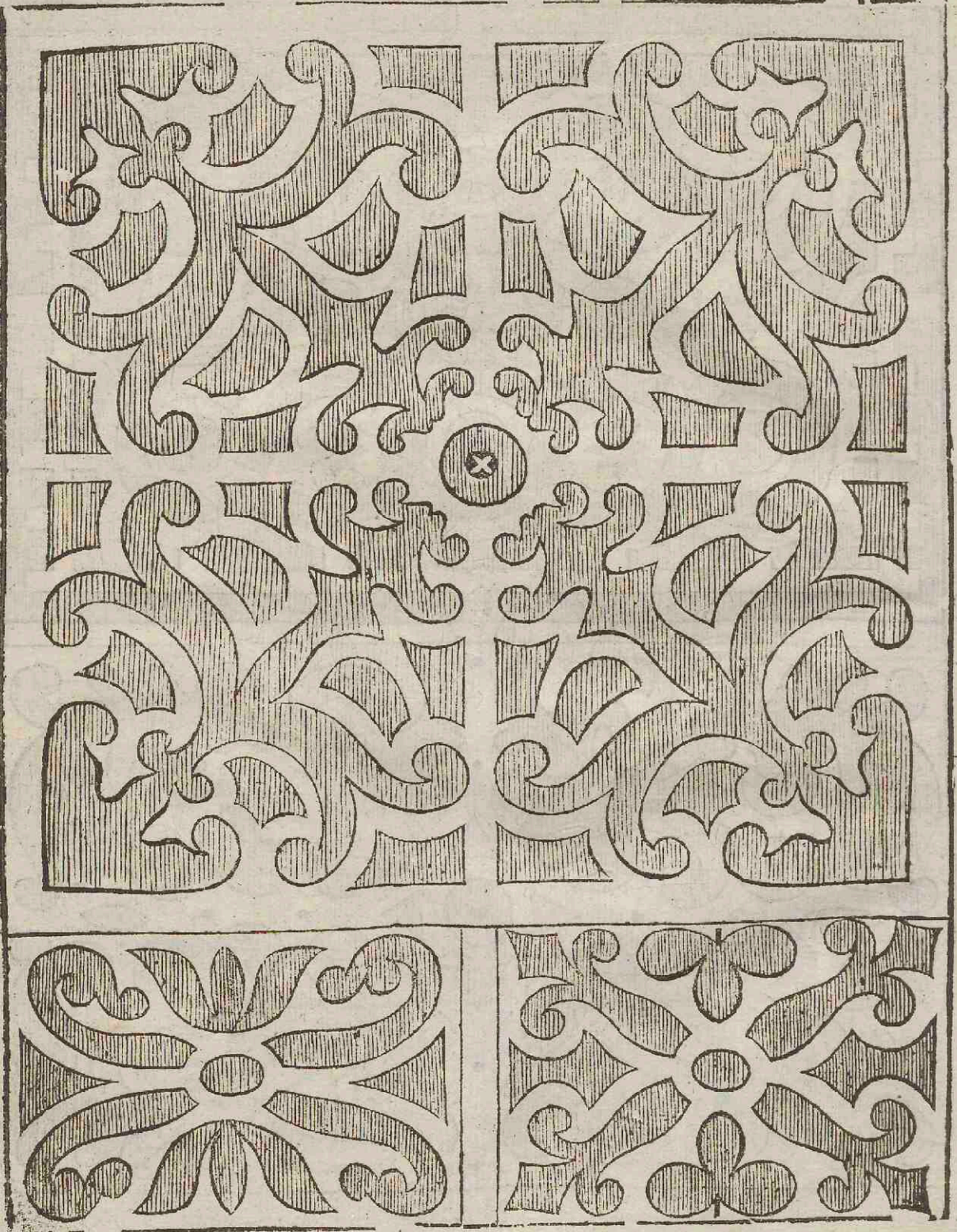

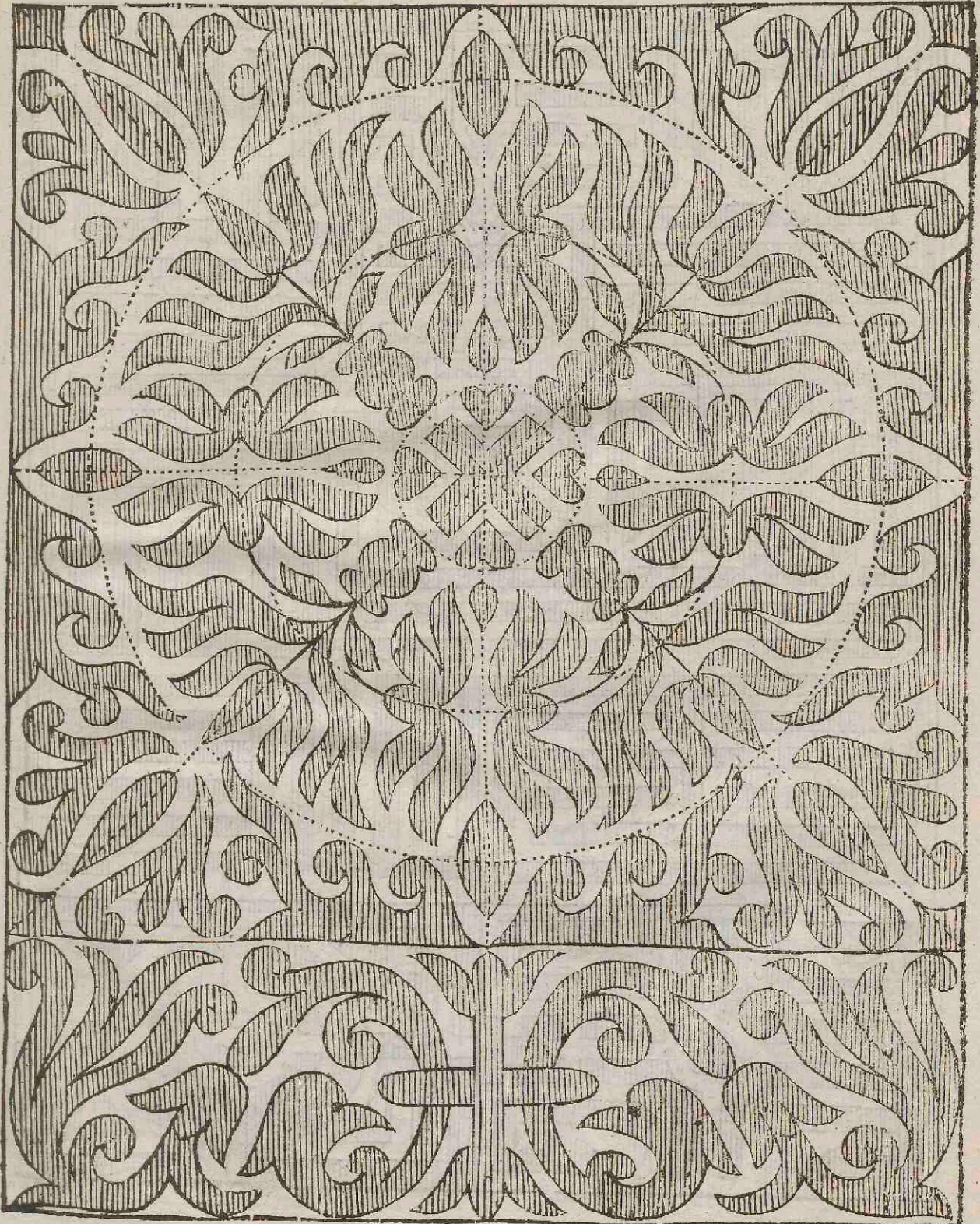

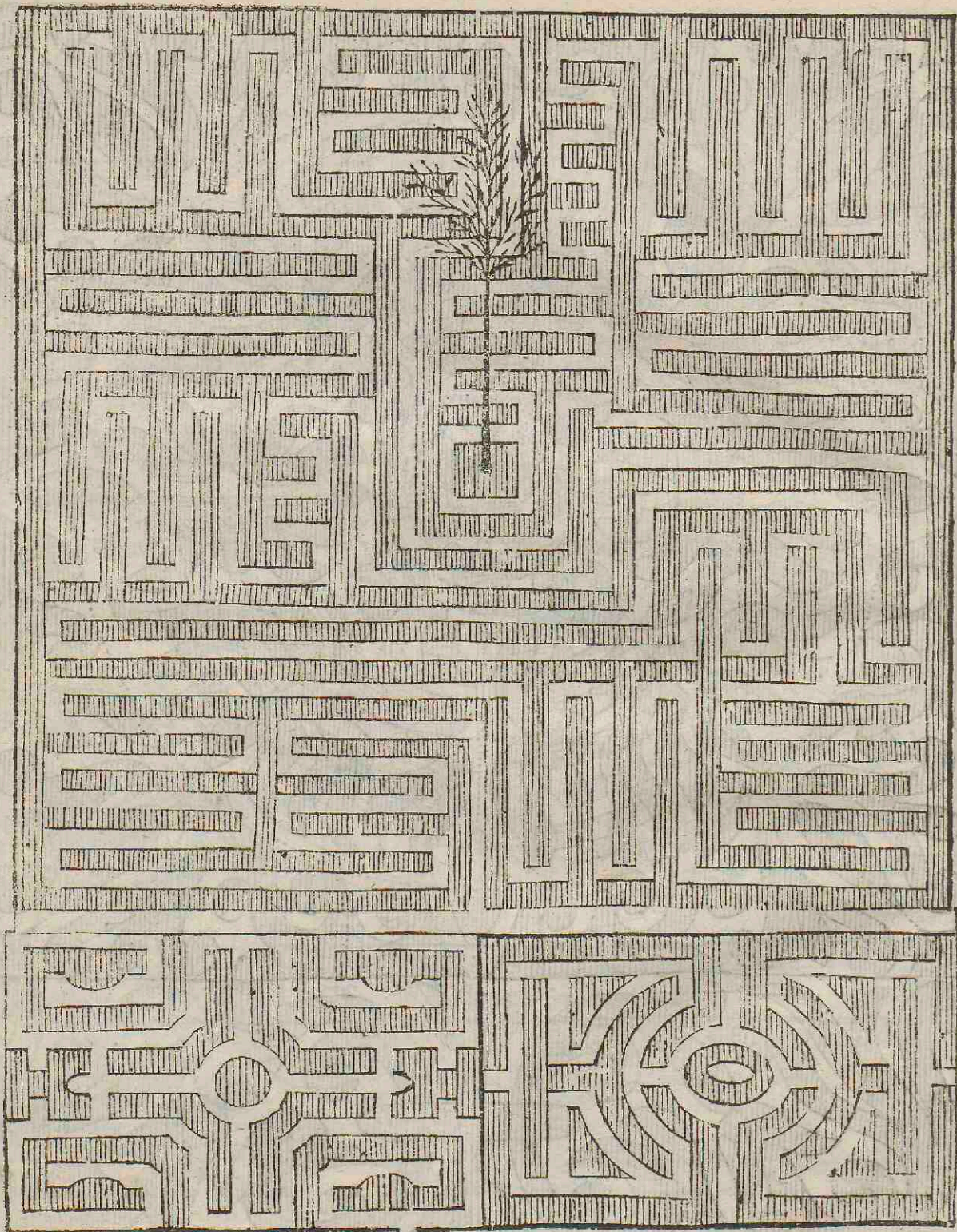

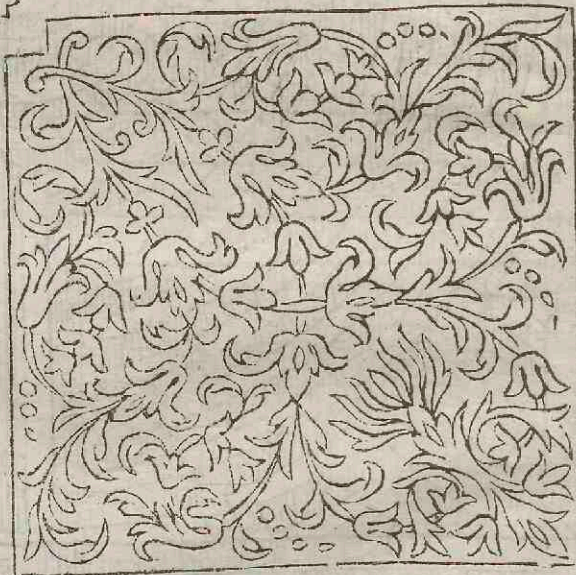
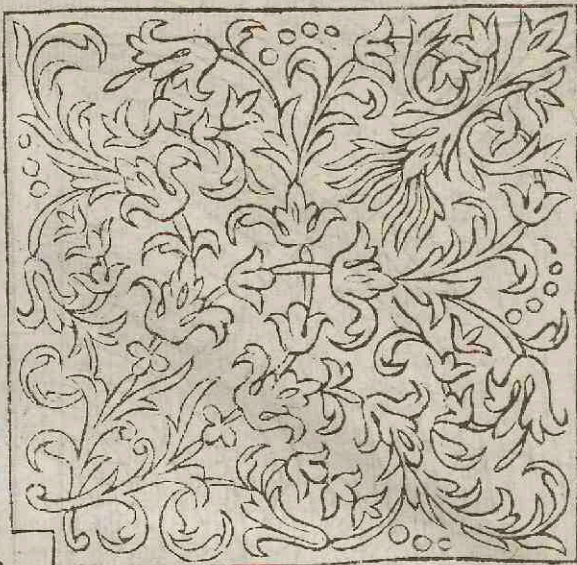
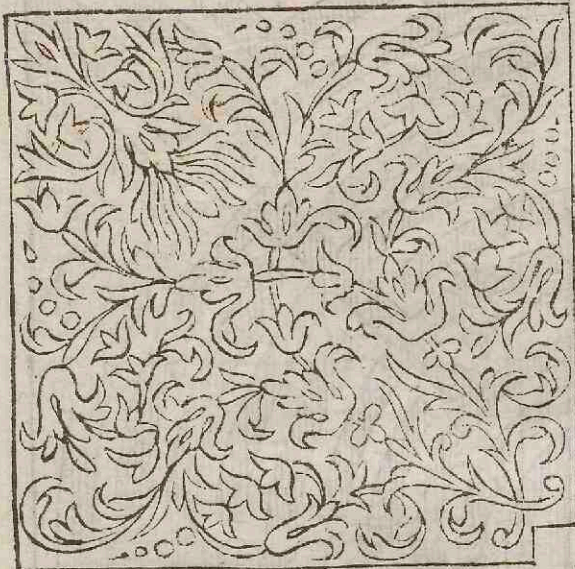

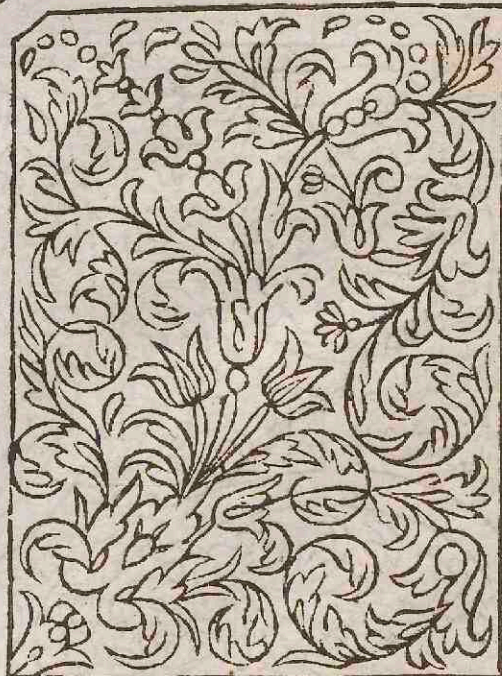
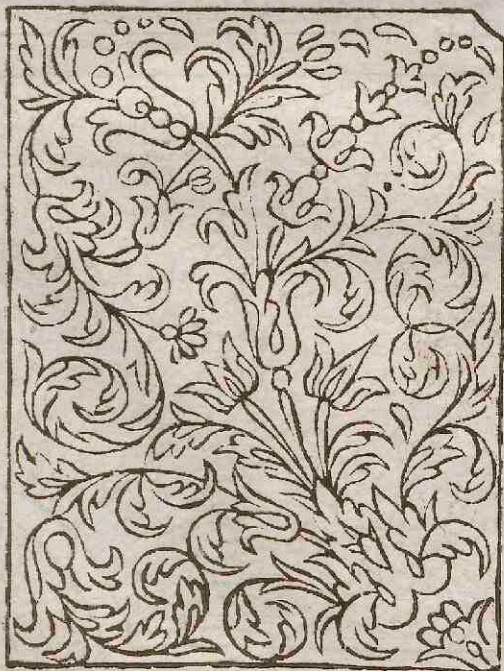
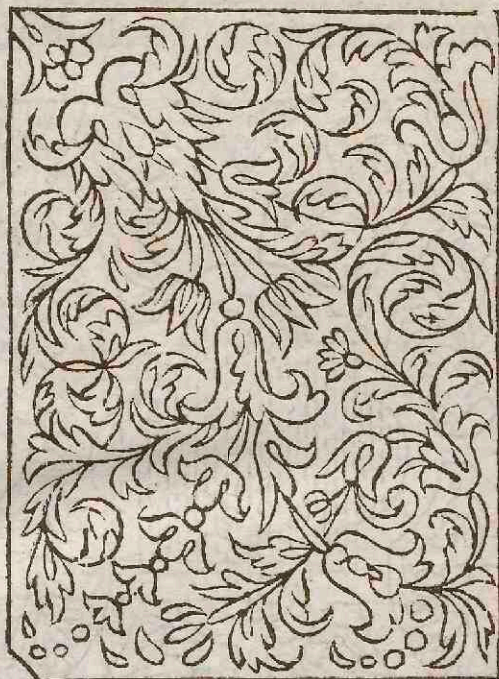
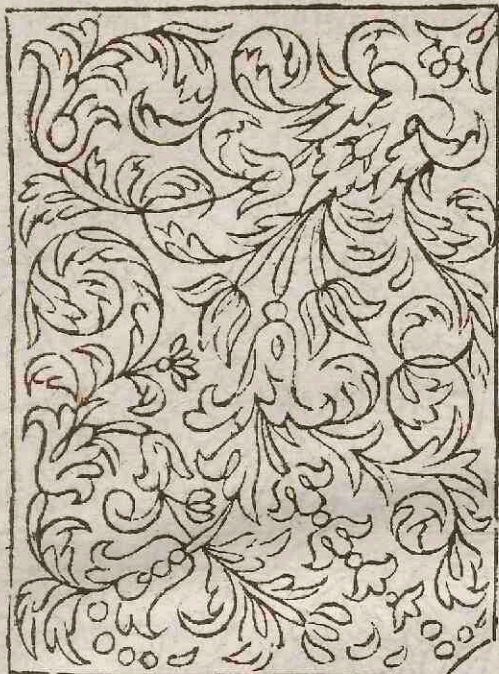

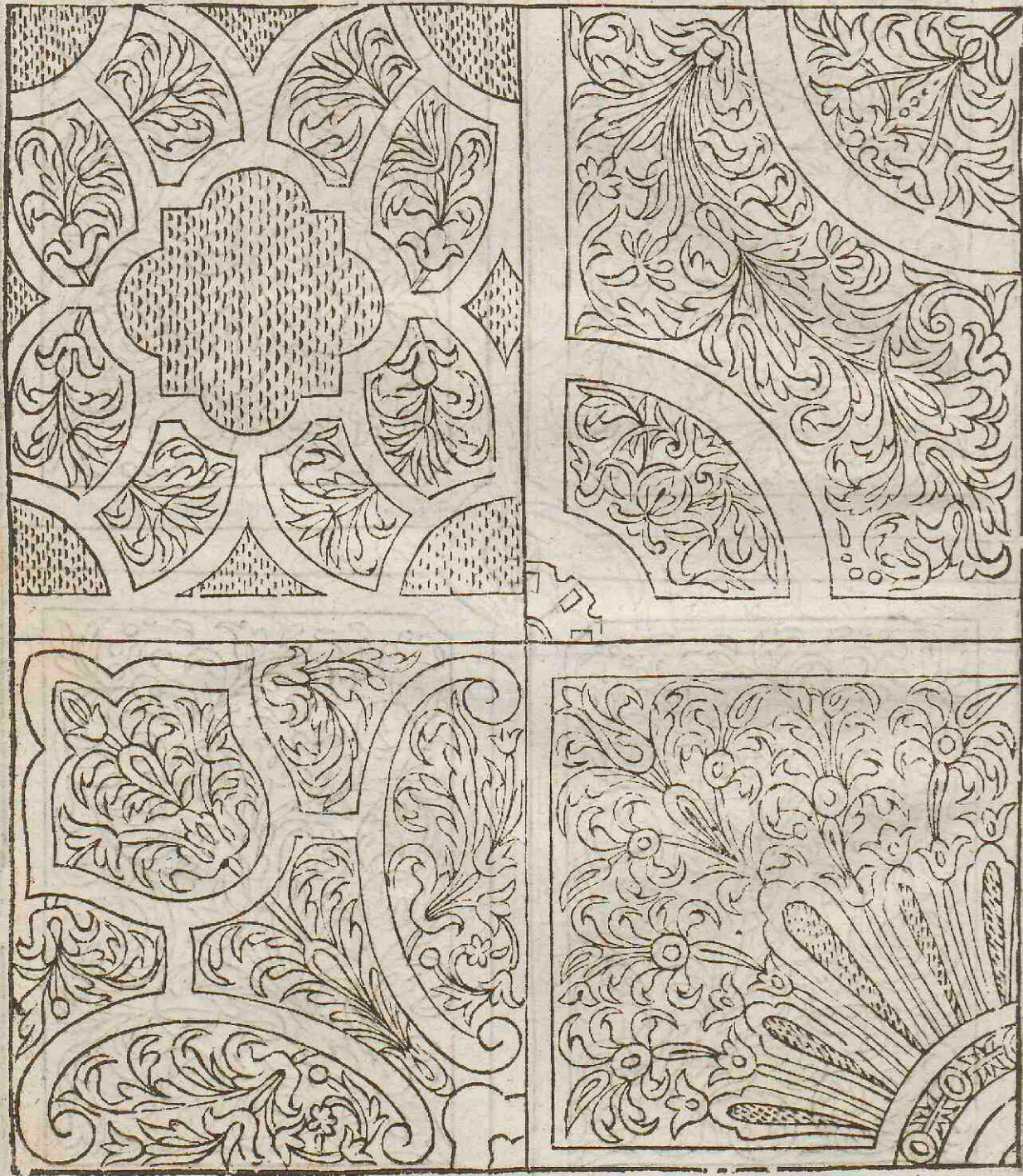

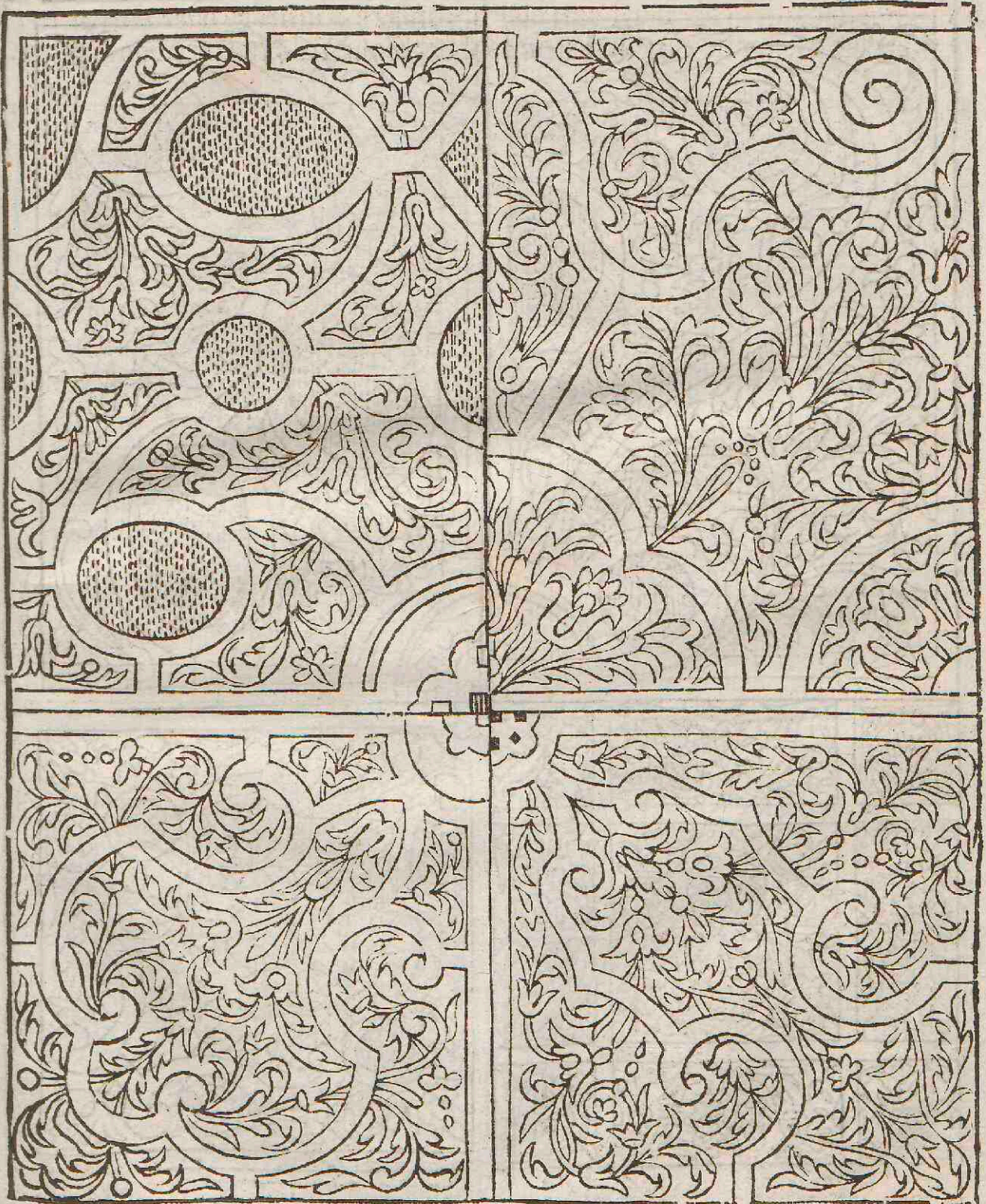

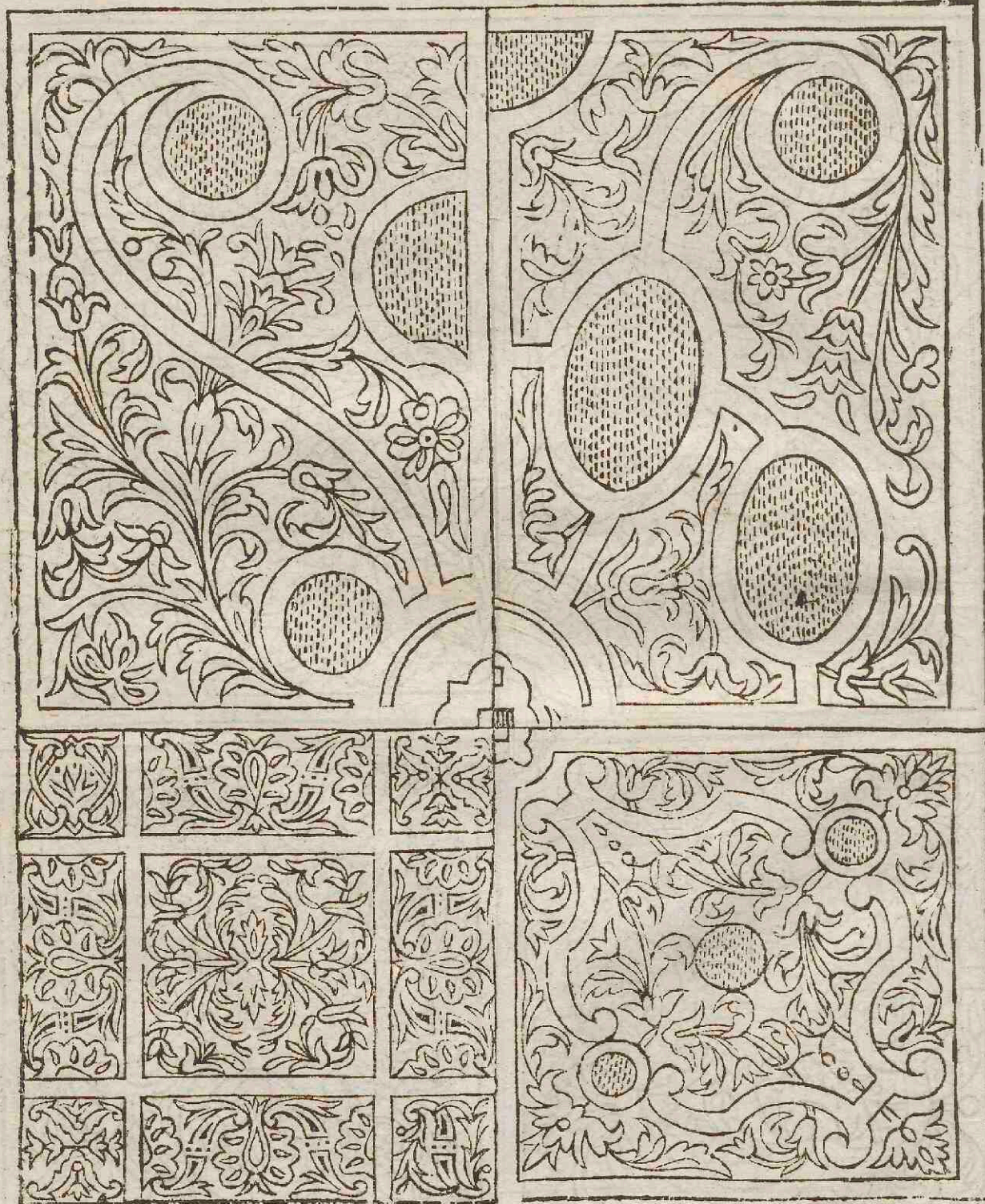

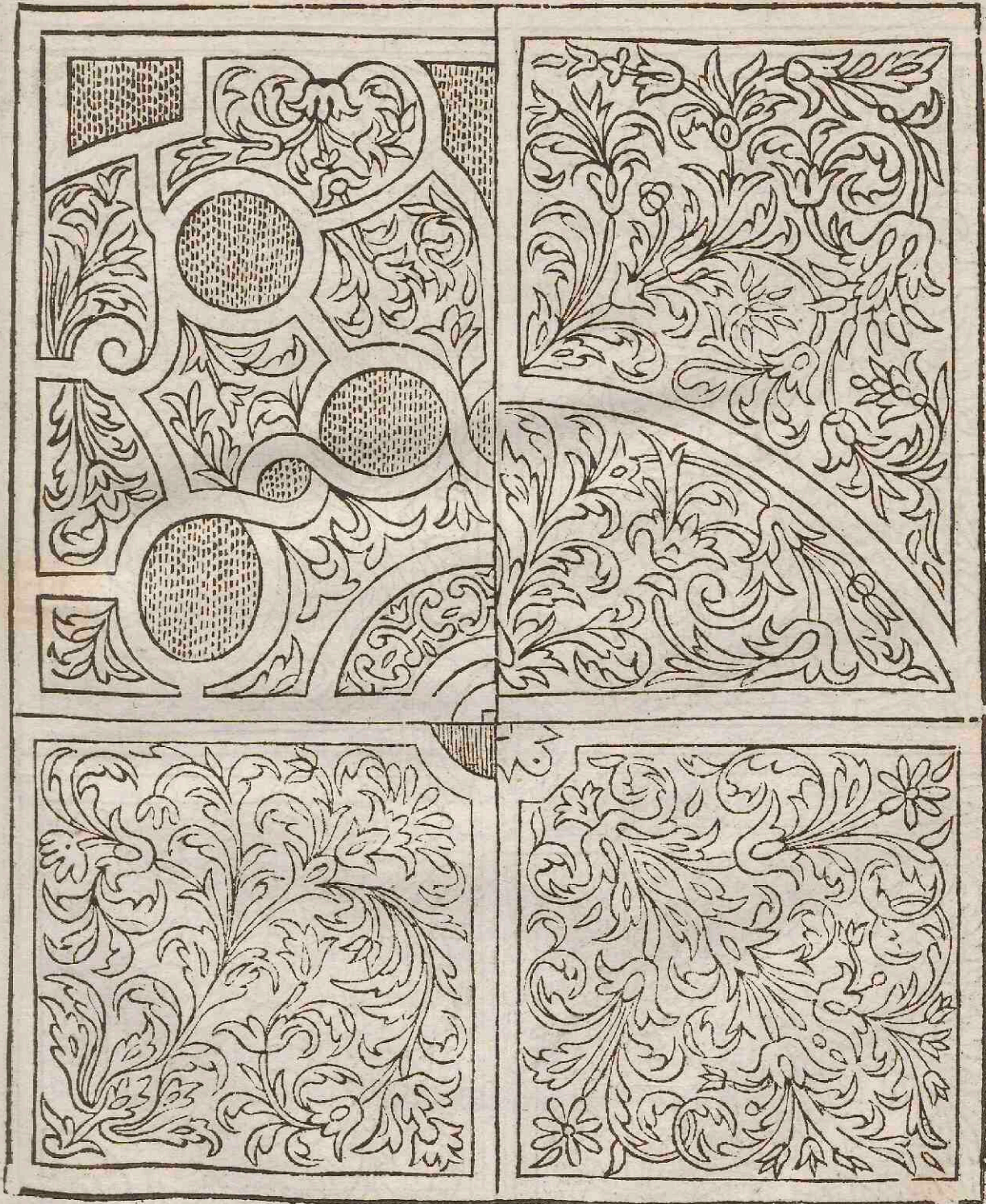

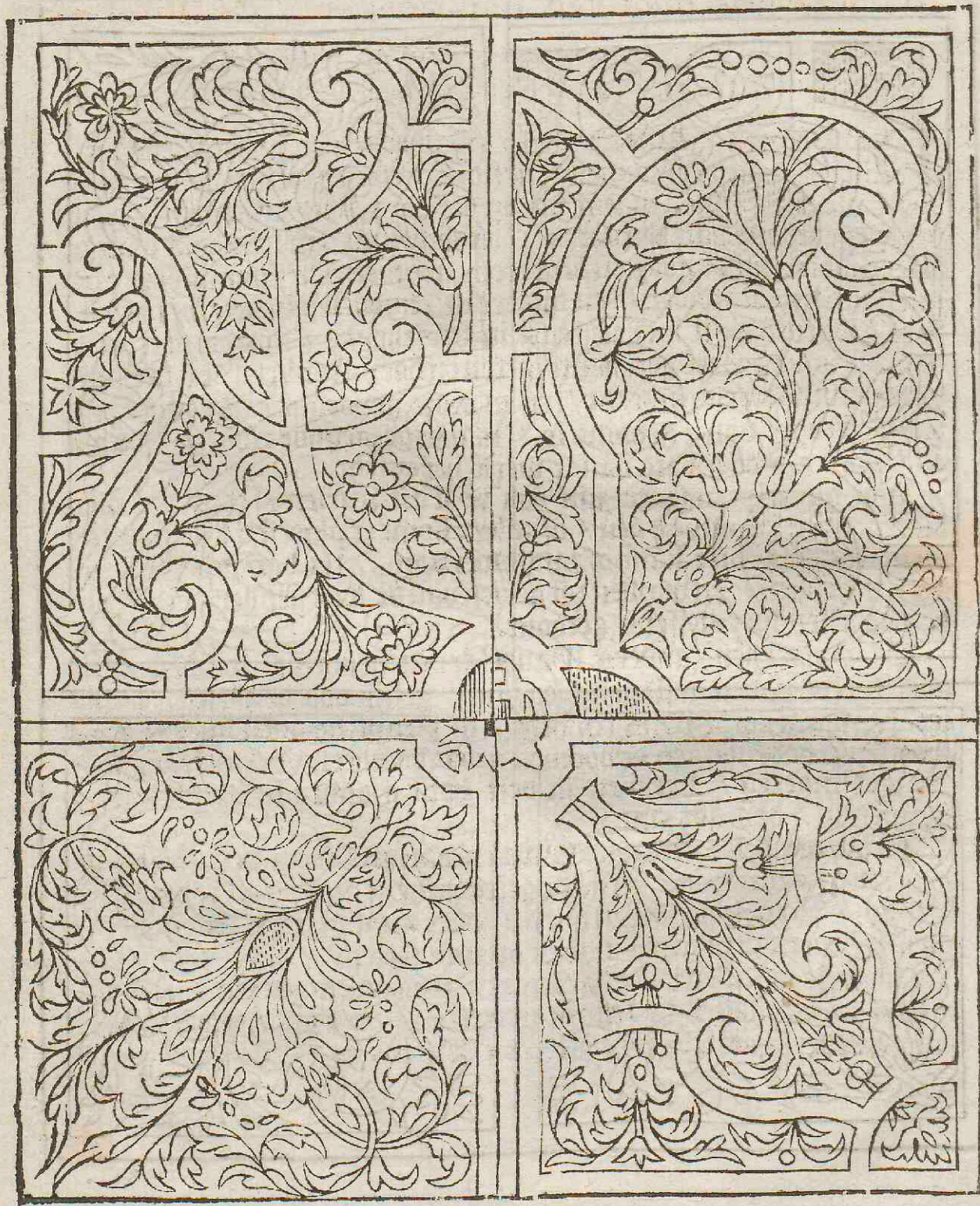
Deſe twee voorgaende Modellen vertoonen alle vier perken eden alleens/
deſe volgende zijn weder perki van vier byſondere ſfiguren/ daer van men een
viermael kan leggen/ 't welk ſich dan ſal vertoonen als de twee voorgaende.

Maniere hoe men van Lat-werken, de Piramiden, Poorten, Galderyen, Lust-prielen, &c op 't çierlijkste sal toemaken en aen malkander setten.

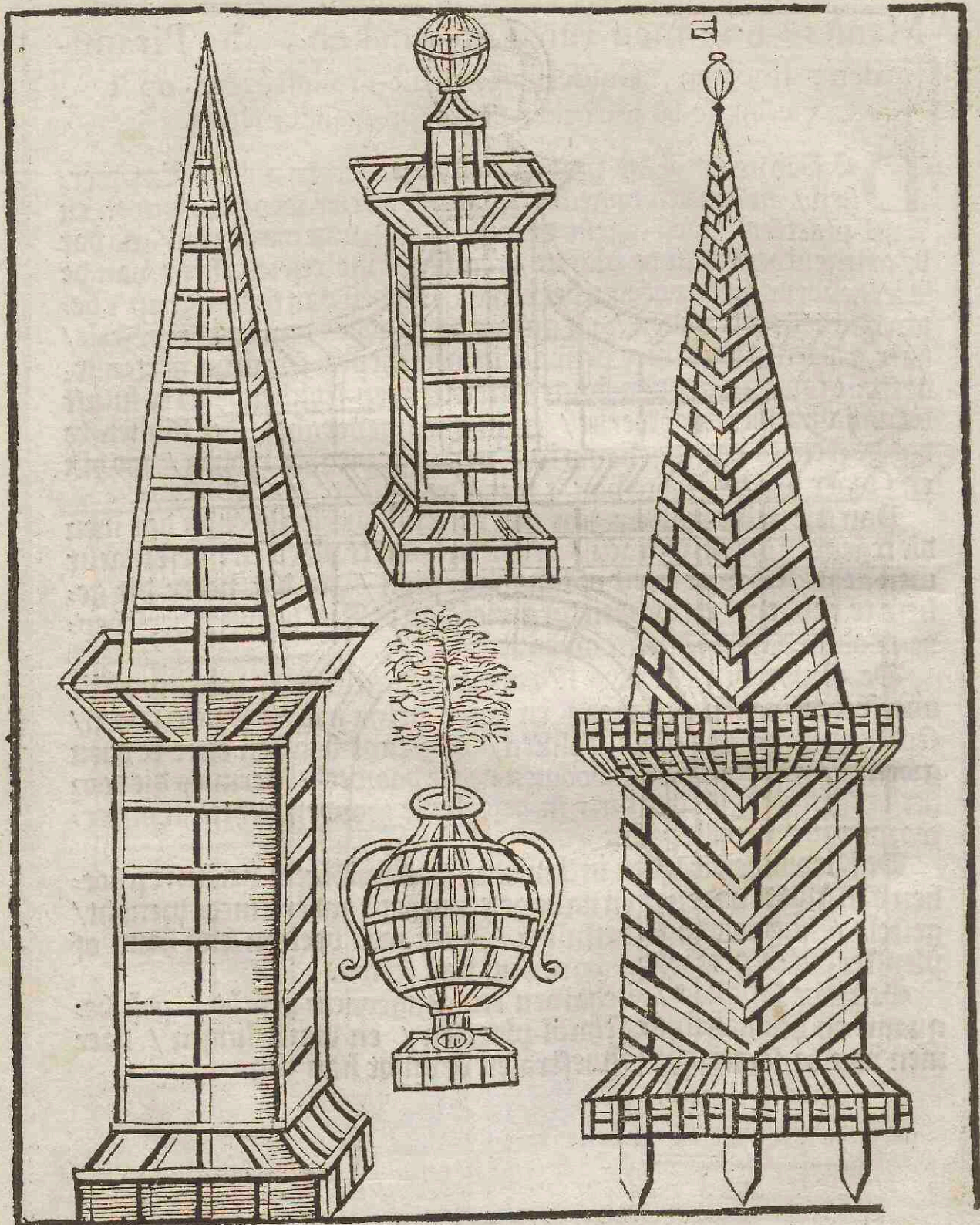
DE Poozten / Lust-prielen / Galderpen en andere Lat-werken / geven een ongemeene luster en cieraet aen de Hoven en Lust-plaetsen / men maekt die op veelverhande manieren / na dat de gelegentheyt van de plaets / en sindelijke curieusheyt van de Liefhebbers die de poozten begeeren; worden van sommige op 't begin van de groote paden / en andere in 't midden van de selve gestelt / haer gedaente wort hier neffens in verschepde Figuren vertoont; de stoffe is van Geynen-houte latten en hoep-stokken / na de kunst door malkanderen gewerkt / en in ordre geboecht; het binnenste dat de sterkte van 't gebouw is / is van gezaeghde ribben / soo dik en swaer als de groote van 't werk vereyscht.

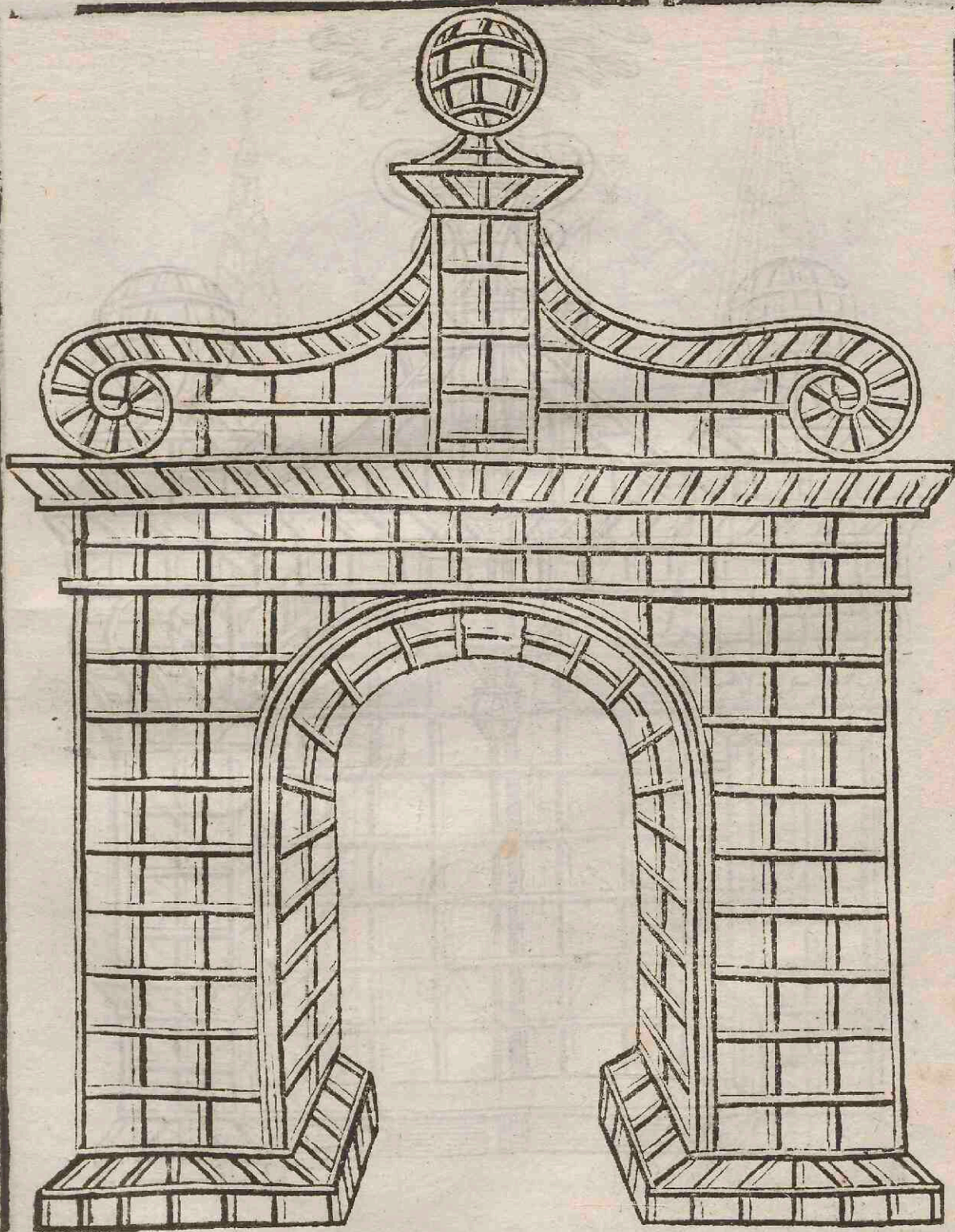
Van die selve natuer zijn ook de Lust-prielen / 't zy dat men die tegen een Hepingh aen / of alleen komt te plaetsen: dese maekt men acht- ses- vier-kant of langhwerpigh / na dat yeder die gelieft te hebben / en worden tot gerief van de Liefhebbers verschepde Modellen hier neffens getoont.

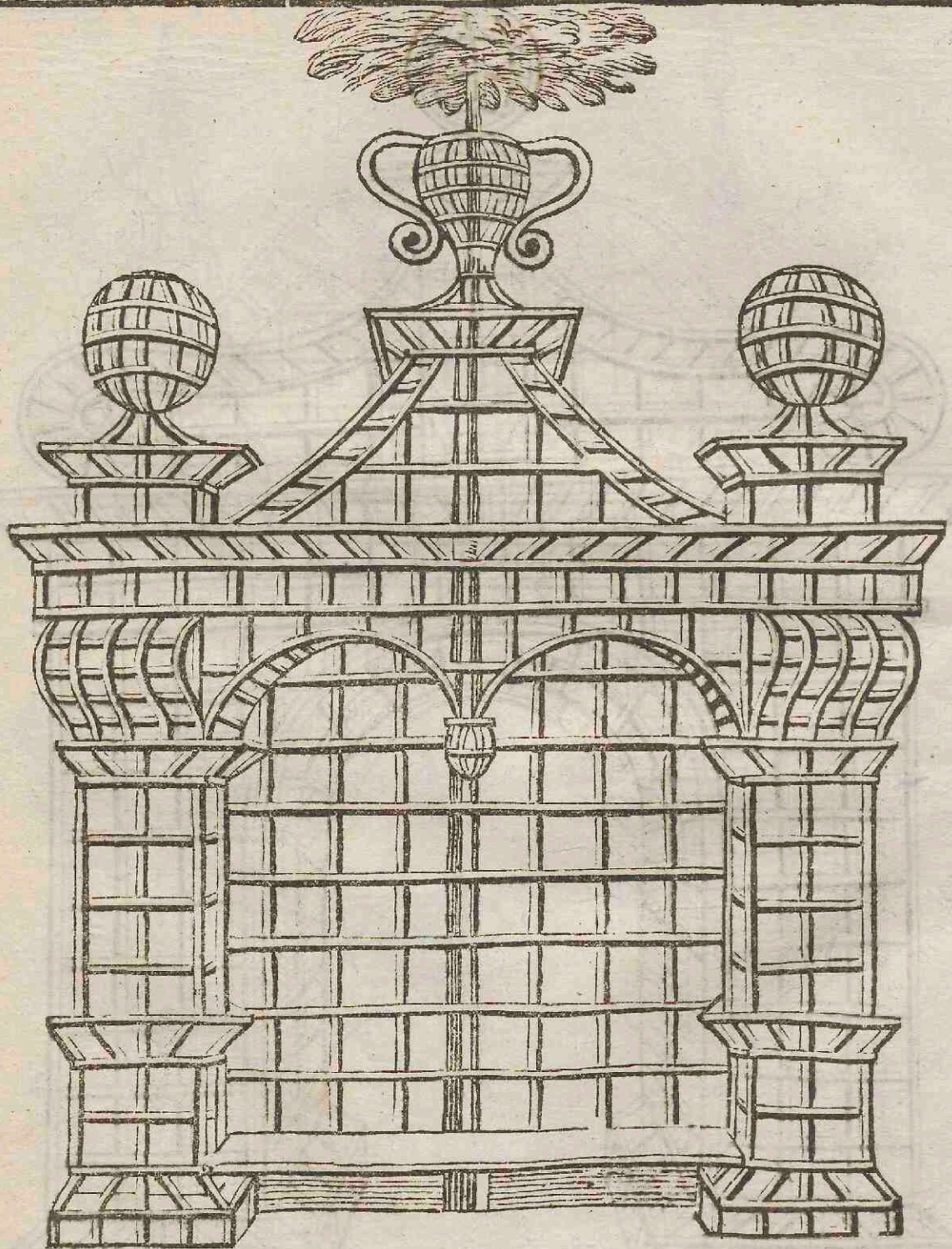
De Galderpen (anders Wandelaryen genoemd) worden altijd over bzeede paden geslagen / en zijn / gelijk ook de Prielen doen / seer bequaem om de Wijn-stokken / of Fzuyt-boomen over te doen groejen / gevende aen de boomen groot voordeel / vermits die door het losslingeren / dat men in dese bolle gronden lichtelijk onderwerpen is / bezijdt zijn.

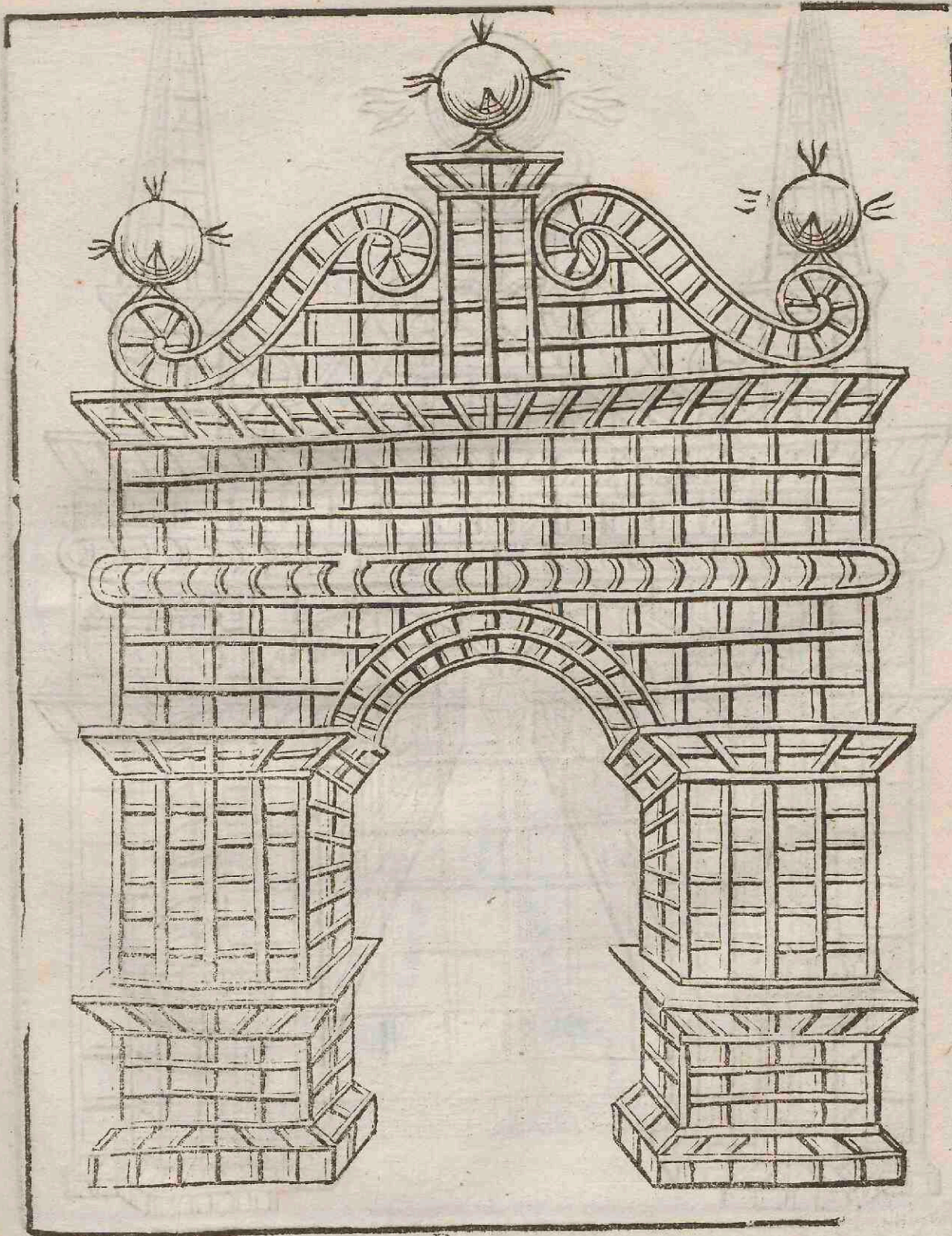
De Piramiden werden in 't midden van de Bloem-perken op hoeken van groote paden / en na de gelegentheyt anders mede bzeught / gestelt / soo ook de Bedestallen / daer men beelden van hout- of pleyster-werk gemaekt / boven op kan setten.

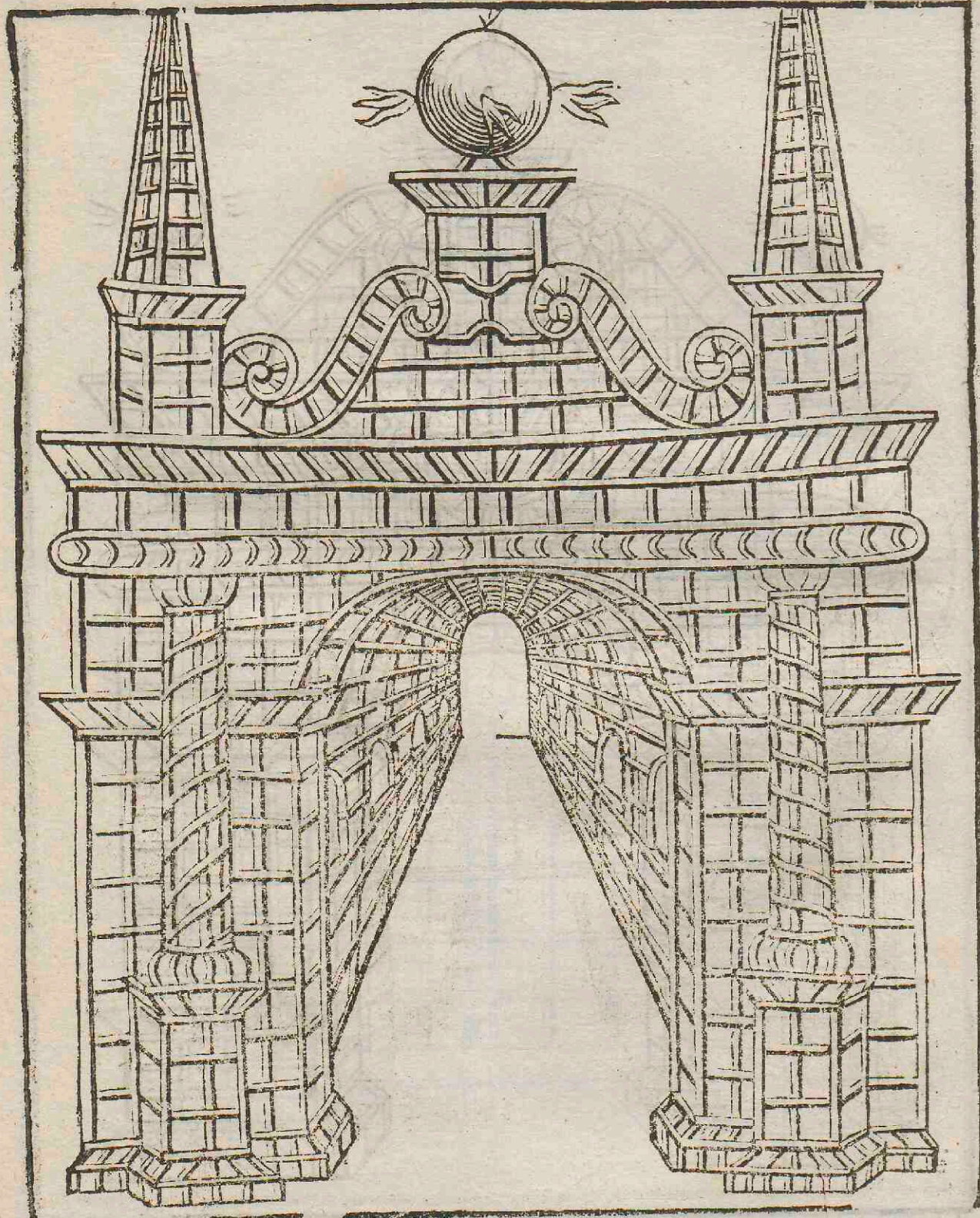
Gevende dit alles / behalven een aengenaem gesicht / ook bequame en vermakelijke schuypl-plaetsen / en wandelingen / daer men van de somersche sonnestralen bezijdt kan zijn.

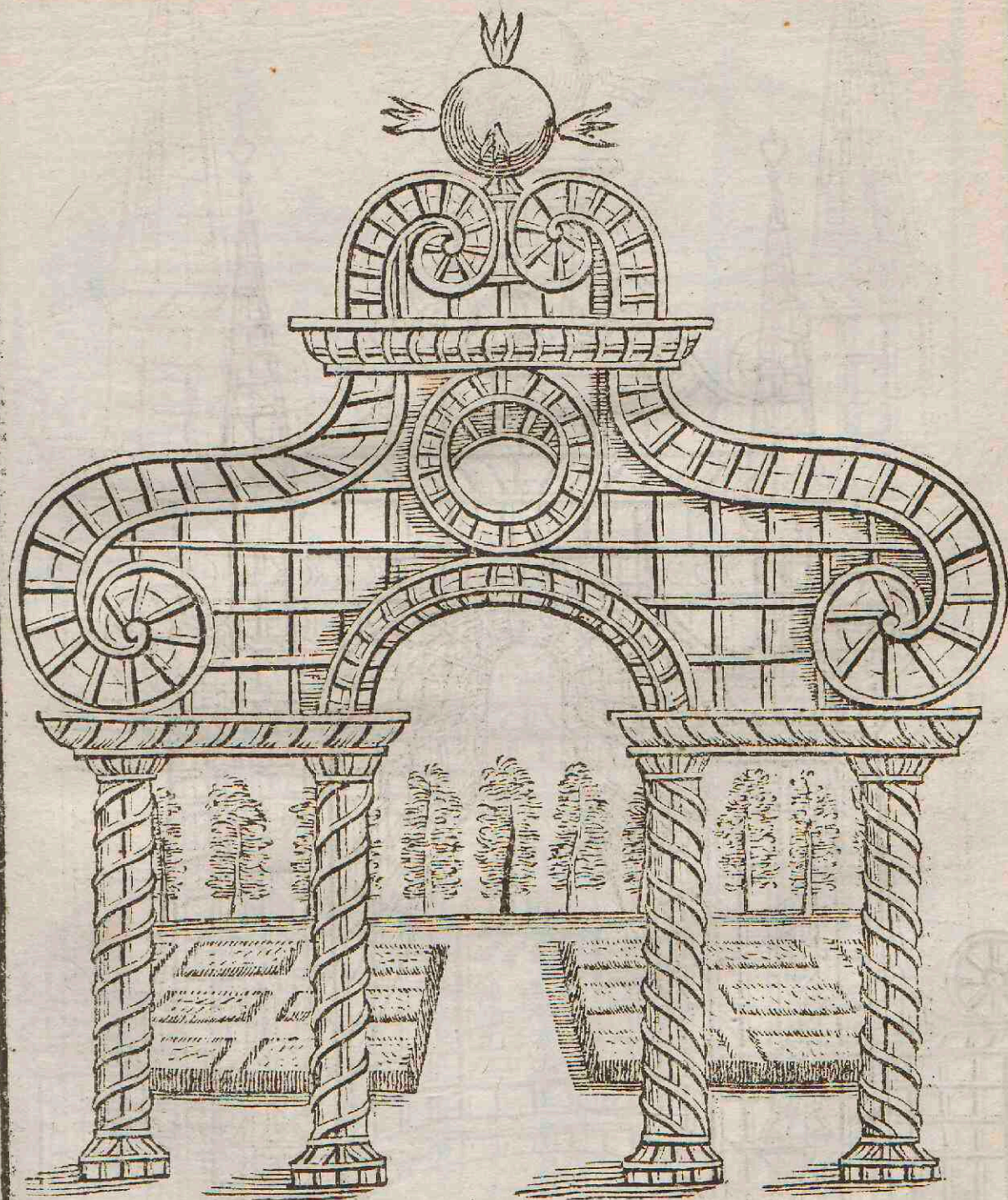

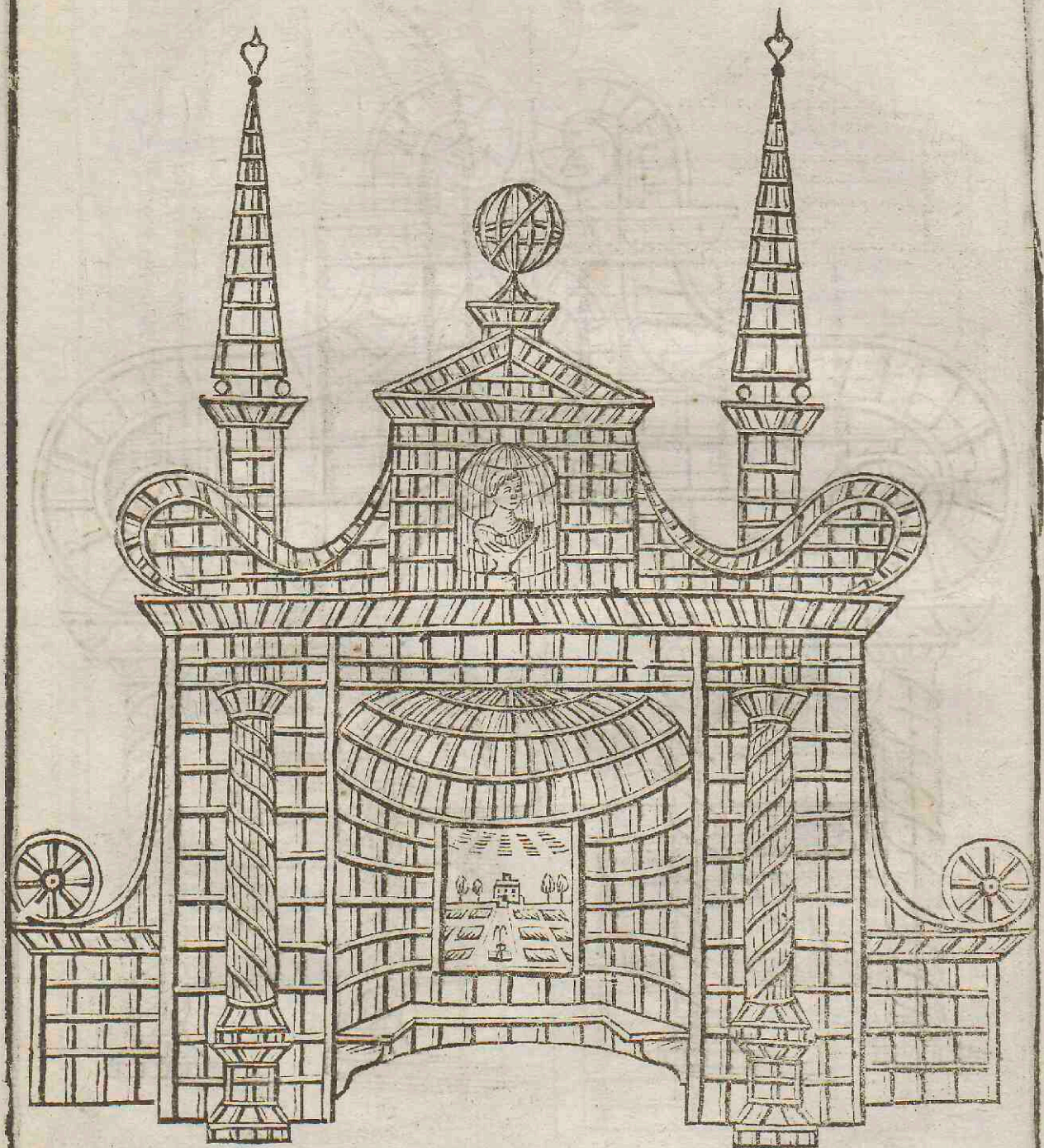

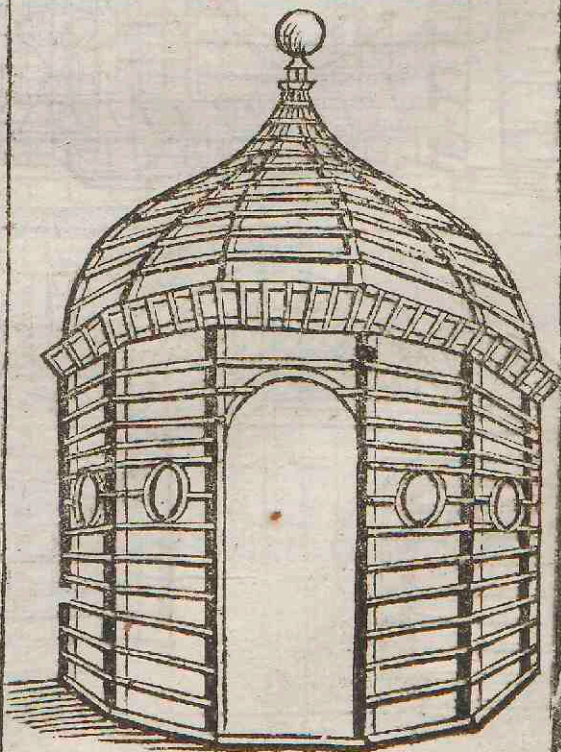
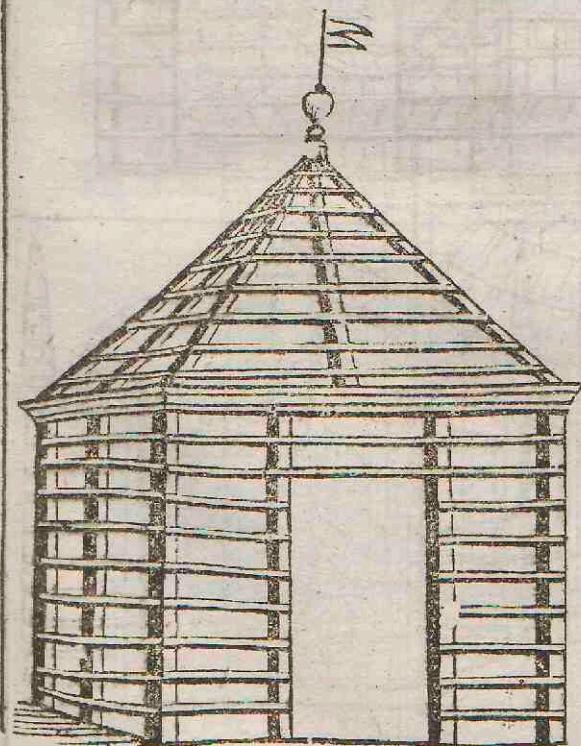
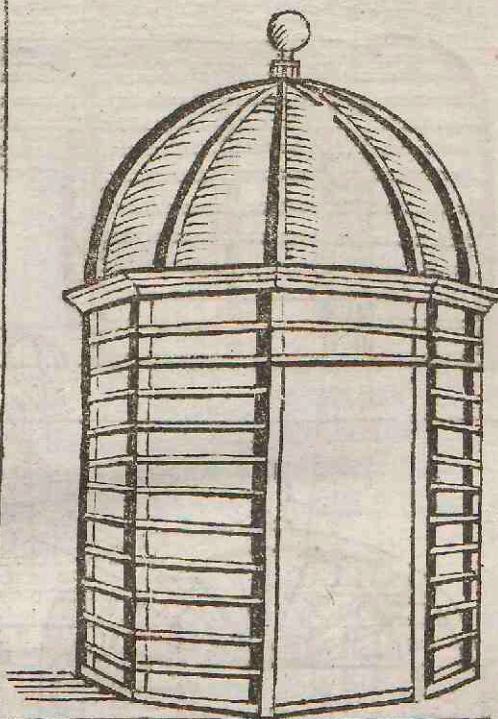
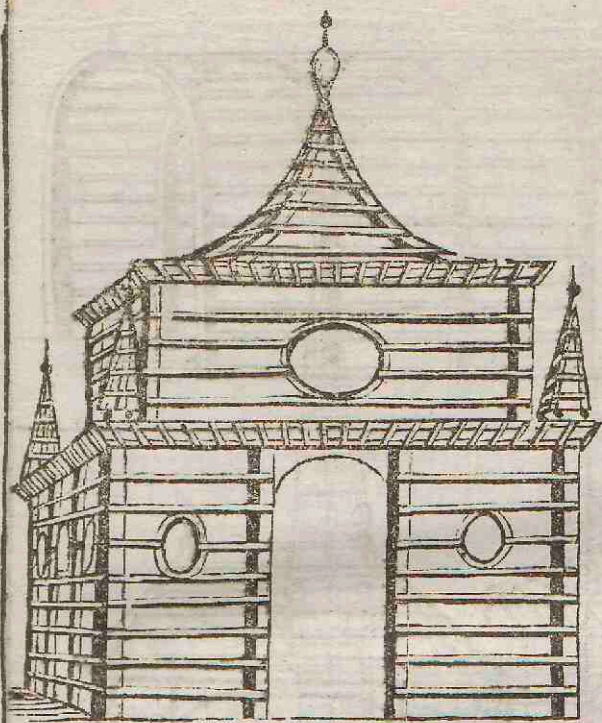

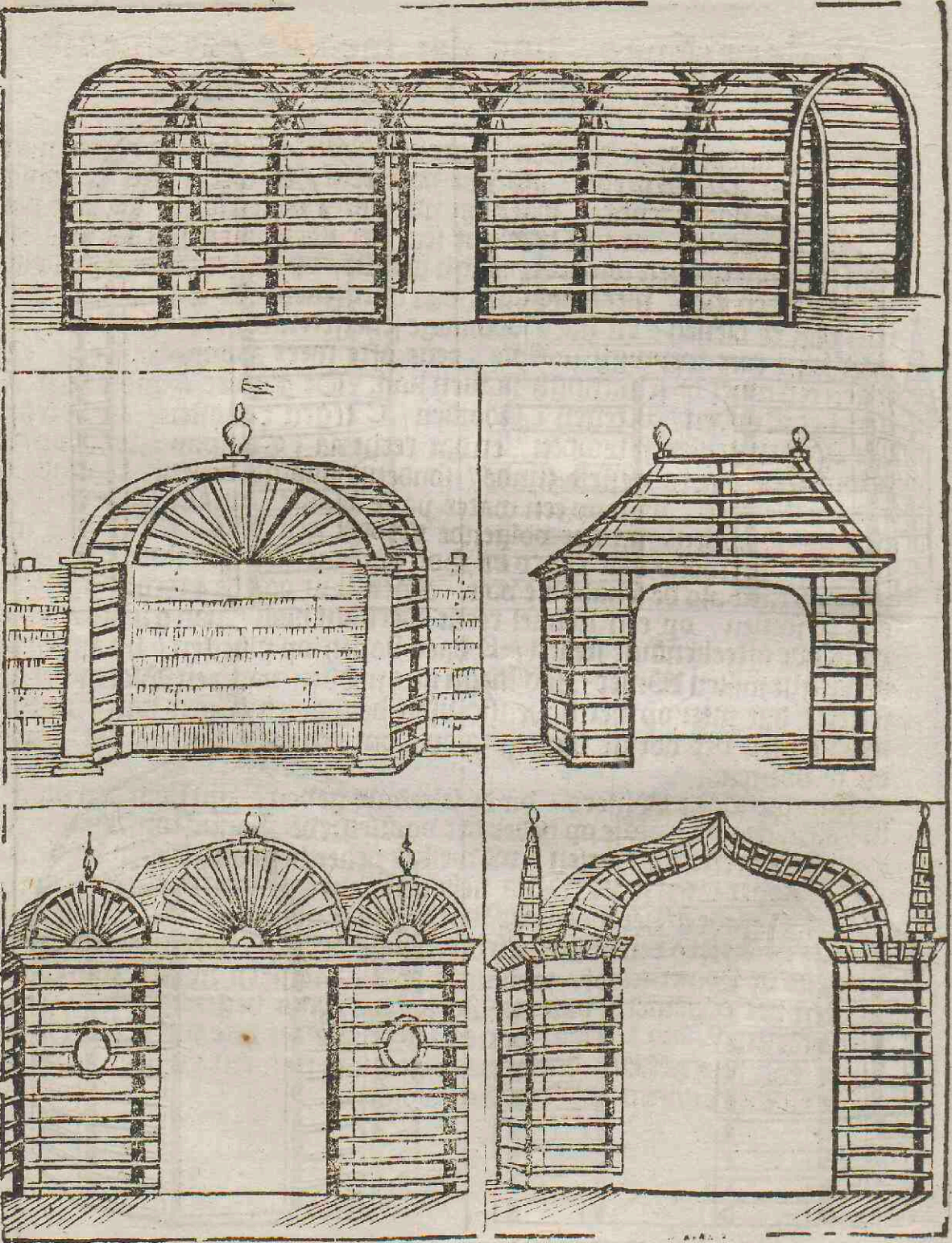

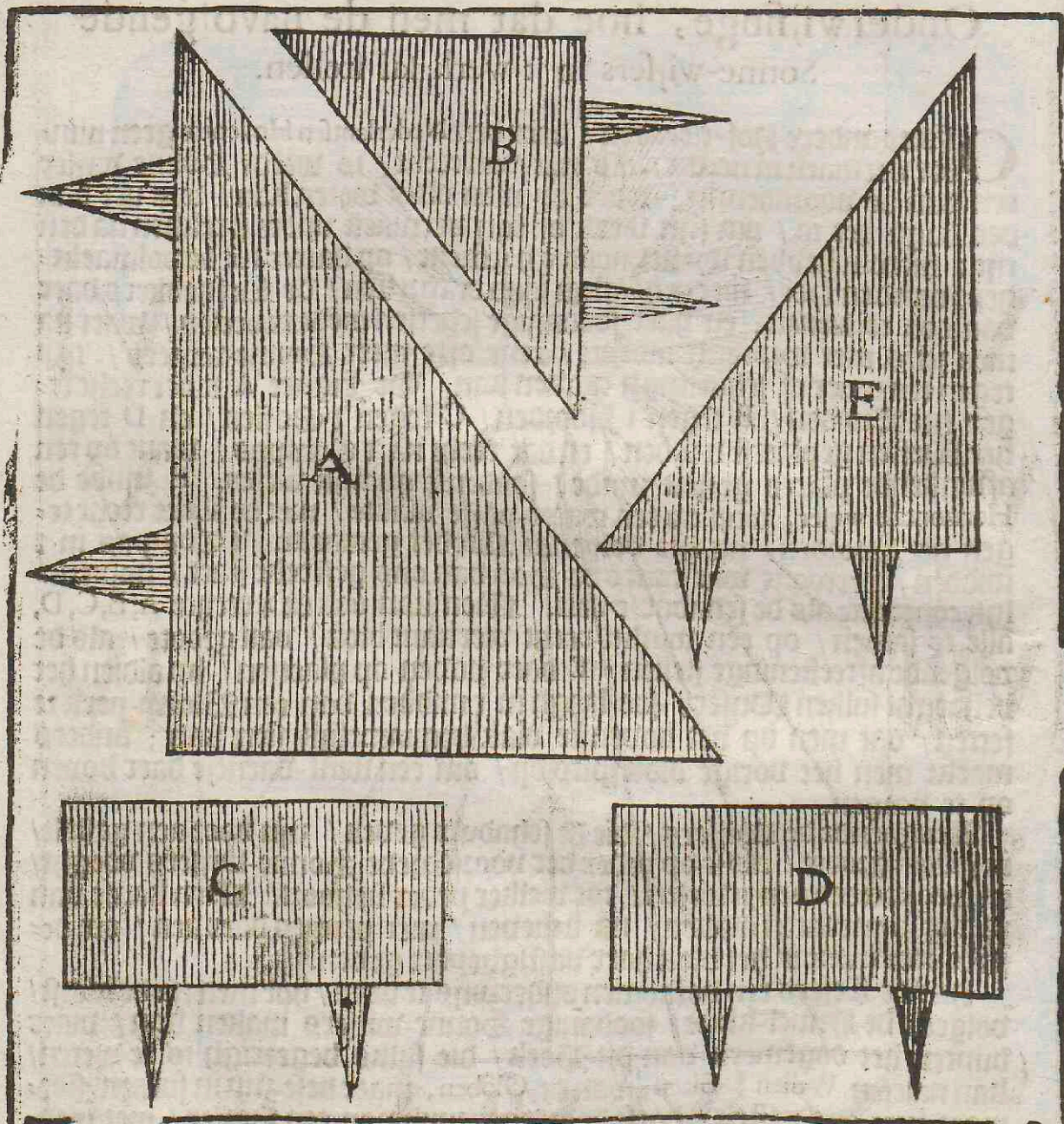

Onderwijfinge, hoe dat men de navolgende Sonne-wijfers in 't werk fal stellen.

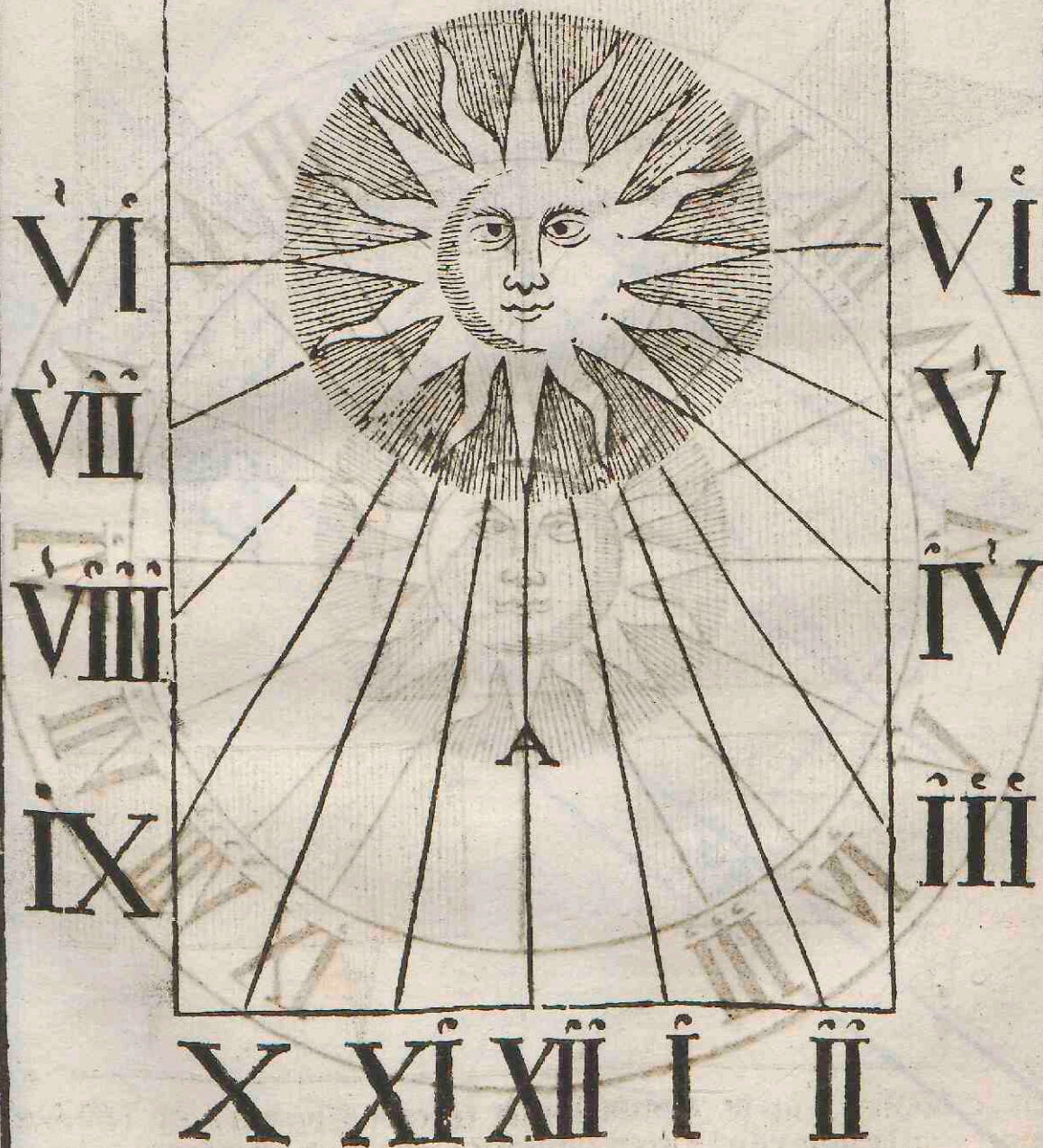
Onder andere Hof-cieraden / daer den Nederlandfchen Hovenier geen mi-
ner vermaek in neemt / als nu van trekt / is wel de Sonne-wijfer
een van de voornaemfte; waer by men altyt weten kan / wat ure van
den dagh het is / om fijn werk of fijn vermaek upt te ftrekken na den
tijt: hierom hebben wy het noodigh geacht / op datter tot de volmaek-
heyt van den Hof / niet behoorlijk foud ontbreken / de Liefhebbers daer
van ook te dienen; en haer foodanige fchetsen mede te deelen / waer na
men zelfs met weynigh moente / eene ofte meer Sonne-wijfers / 't zo
tegen een muer of fchuttingh maken kan. De Figure A moet recht te-
gen het Zuiden / B tegen 't Noordten / C tegen 't Oosten / en D tegen
het Westen geplaeft worden / en dat recht na 't Compas / want op een
afwijkende plaets gefelt zijnde / foudense qualijk wesen. E zijnde de
Horizontale wijfer, wort op een water-paffe vlakke / met de Lelie recht te-
gen het Noordten / na het volgende Model gemaekt. 't Compas in 't
midden / verdoont wat cours de Son van ons geftrekt staet / nament-
lijk contrarie als de fchaduw valt. Men kan ook de 4 rechte A, B, C, D,
alle te famen / op een winkel-recht vierkant blok / van groote / als de
volgende afteekeninge fteflen / E daer boven op plaetsen / by aldien het
behaeght fulken Wijfer / soo laegh in 't midden van een Bloem-perk te
fetten / dat men op het bovenfte vlak bequamenlijk fien kan; anders
maekt men het vorige blok spits op / om een wit-vaentje daer boven
op te voegen.

Aengaende de Wijfers / die de fchaduw geben / zijn voor aen gefelt /
in fulken groote / alsfe op peder der voorszreve Sonne-wijfers voeght /
en met letteren aangewefen / tot welker peder behoort. Men kanfe van
yfer of koper laten maken / na believen / met pennen daer aen / om de-
felbe daer mede in het blok haer vafstigheid te geben.

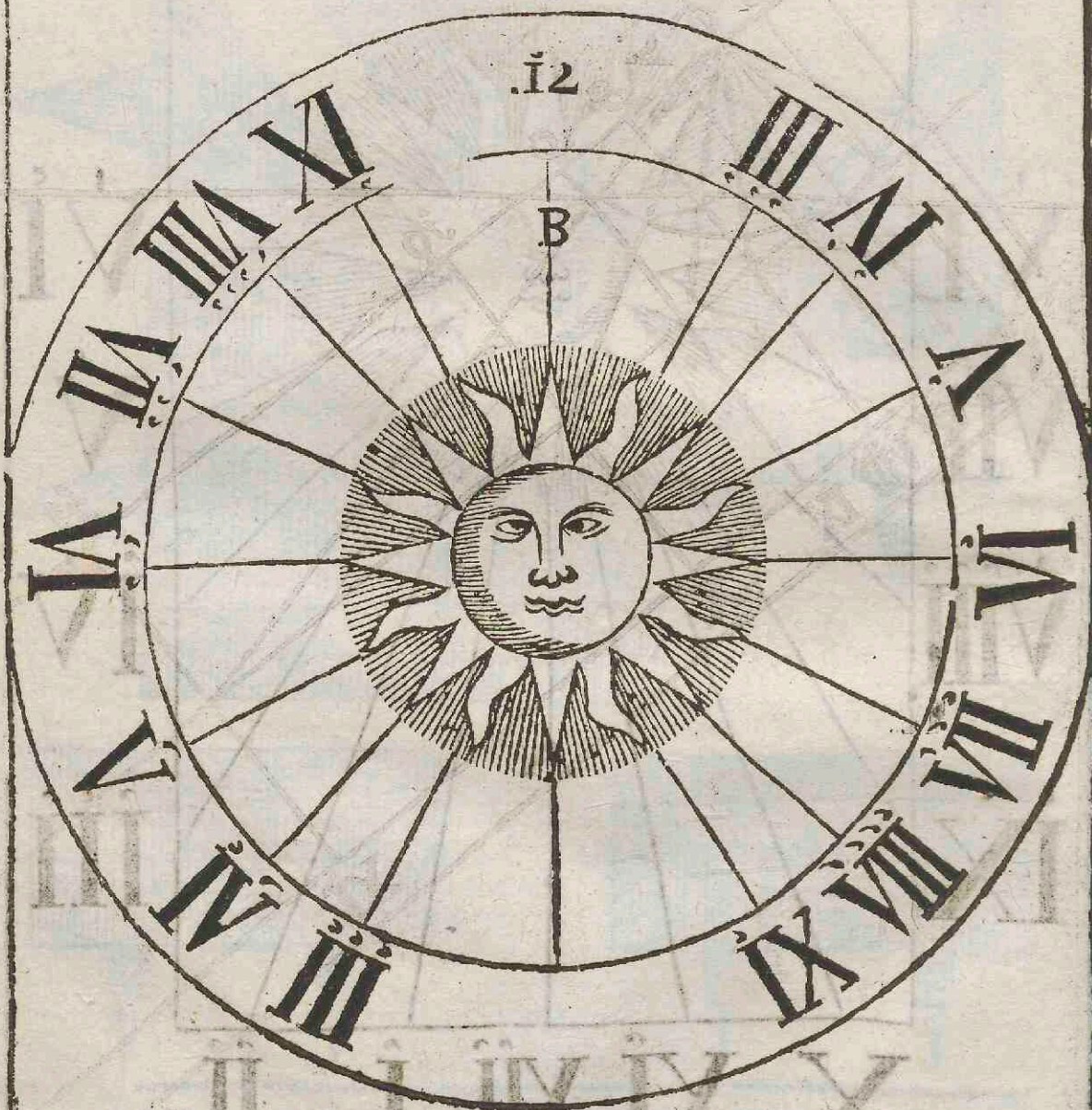
Hier de Lesers een volkomen onderwijs te doen / hoe men na de kunst /
volgens de Hemel-kloot / foodanige Sonne-wijfers maken kan / waer
bynten het oogemerck van dit Boek / die fulks begeerigh is te weten /
kan nalefen Willen J. Blaeu, van de Globen, maer dese zijn in fulken For-
maet van ons gefelt / datfe door 't gebuyck van een Paffer / met we-
nigh moente kunnen nagerrokken worden.

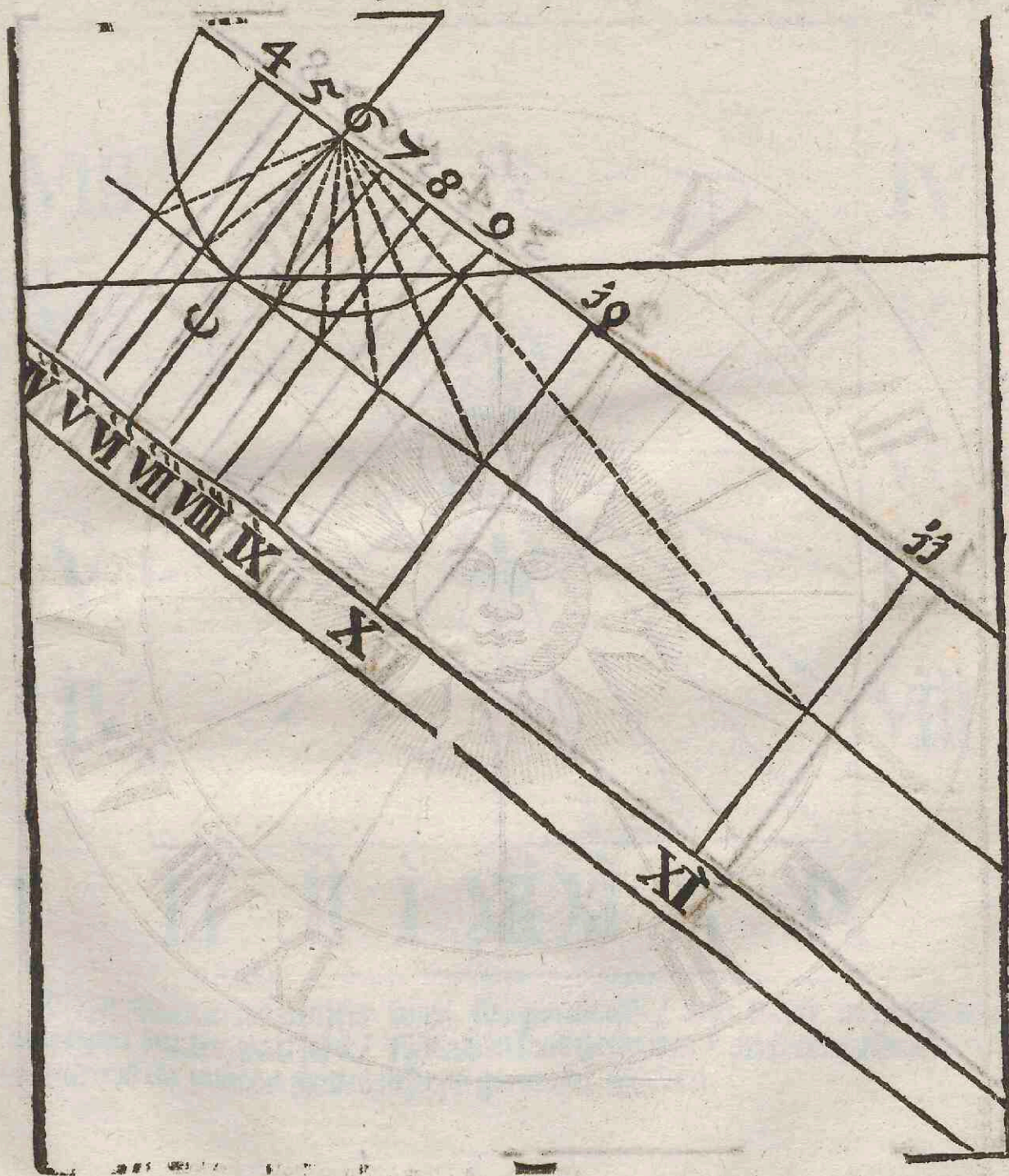

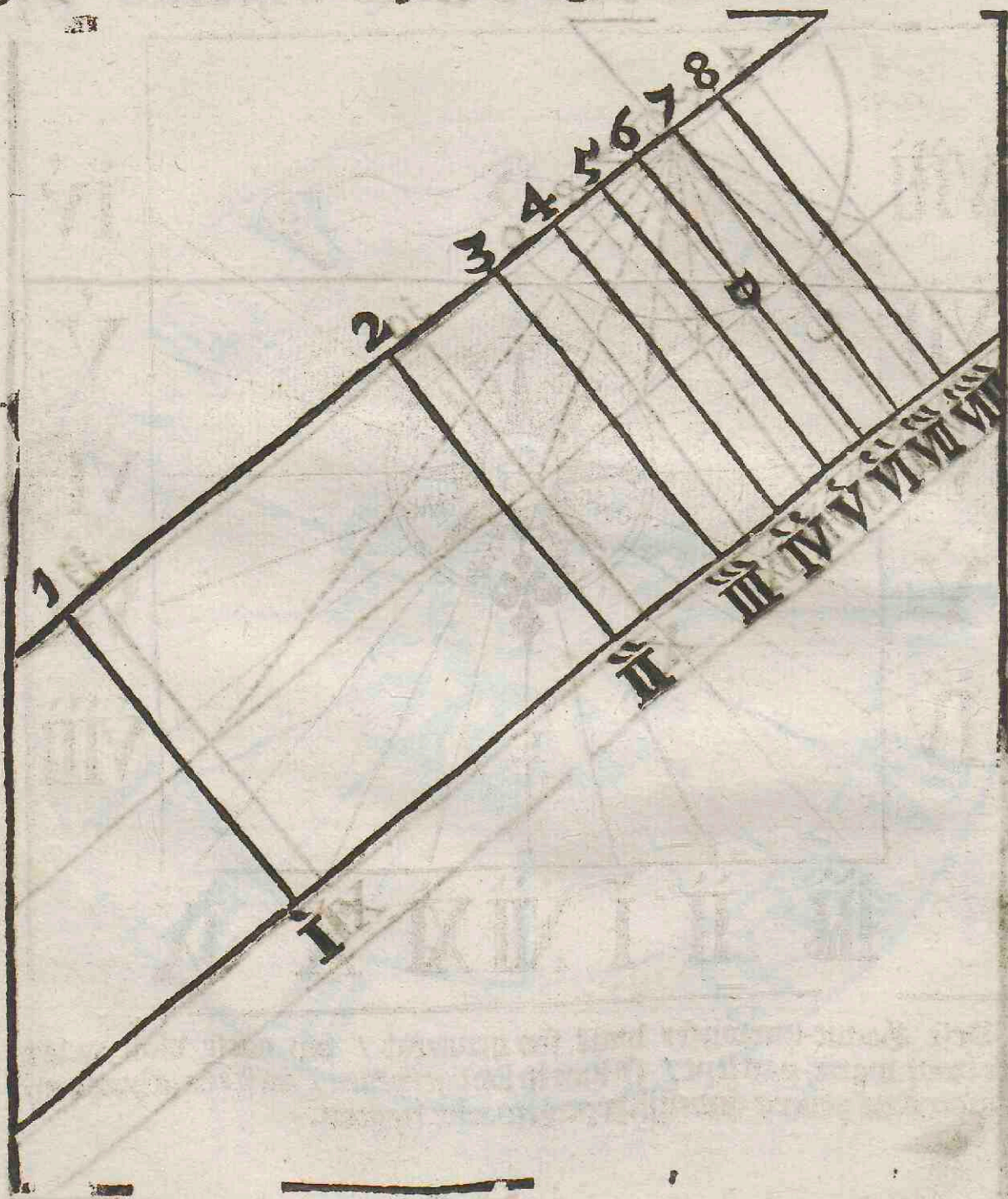
Stelt de Wijsfer A op de Sonne-wijsfer tegen 't Zuiden / op 't Middel-
 punct / op de linie van 12 uren / winkel-recht / nederwaerts.
 De Wijsfer B op de Sonne-wijsfer tegen 't Noorden opwaerts.
 De Wijsfer C tegen 't Oost / en D tegen 't West / op de linie van 6.
 E Doeght op de Horizontale-wijsfer uyt het Centrum / op de linie van
 12 uren.

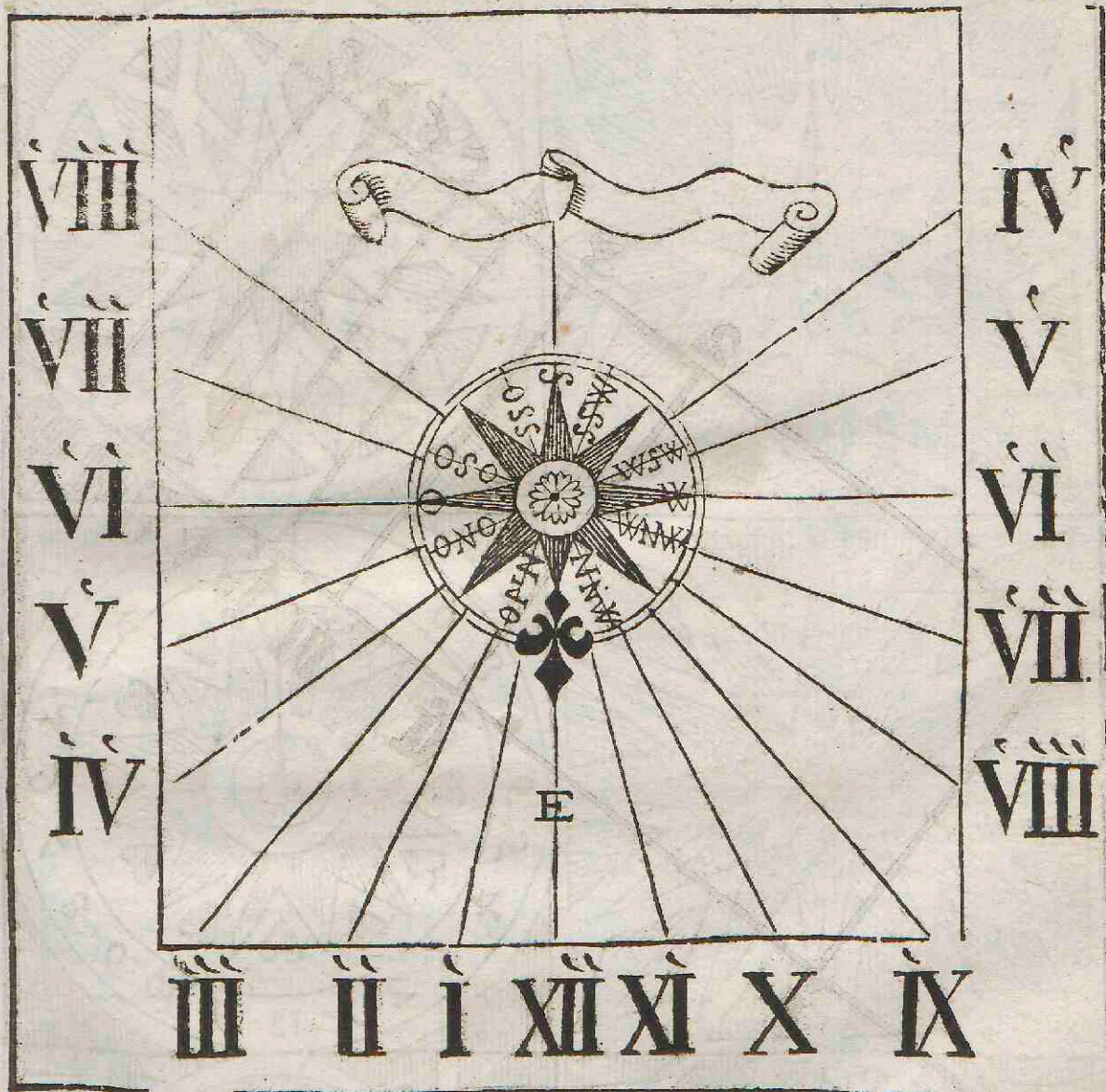

94 Sonne-wijfer tegen 't Noorden.

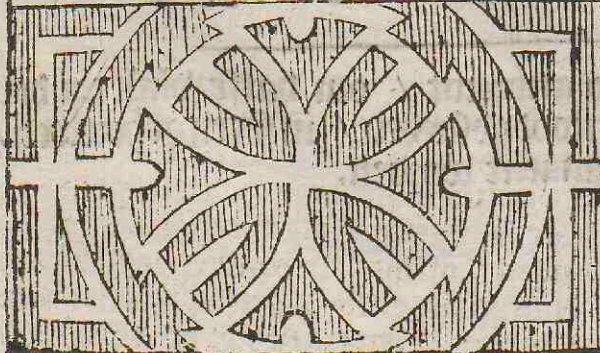
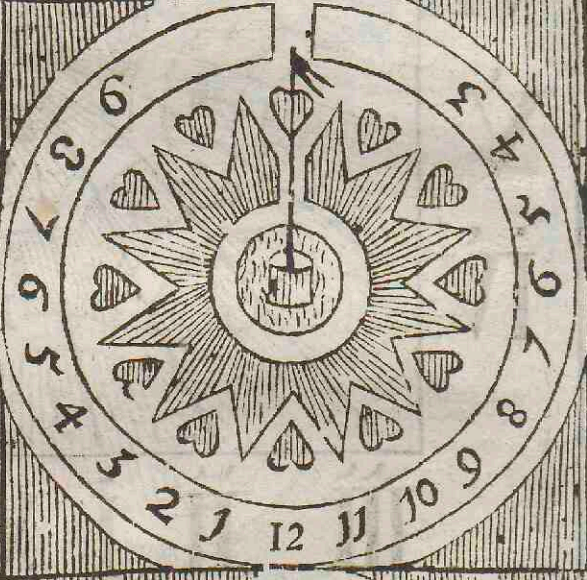
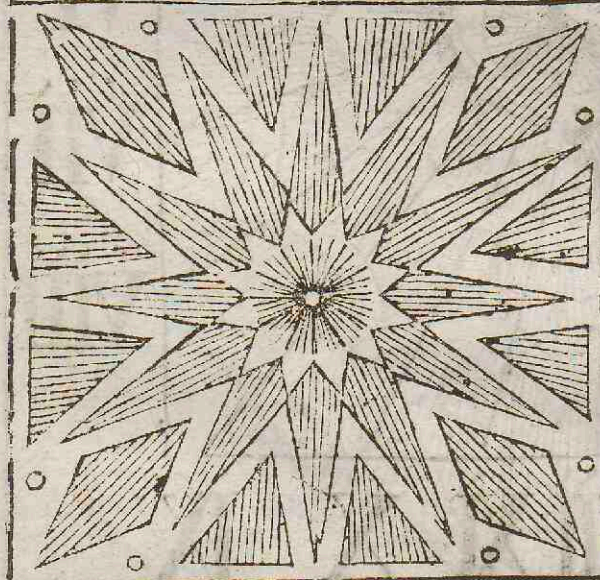
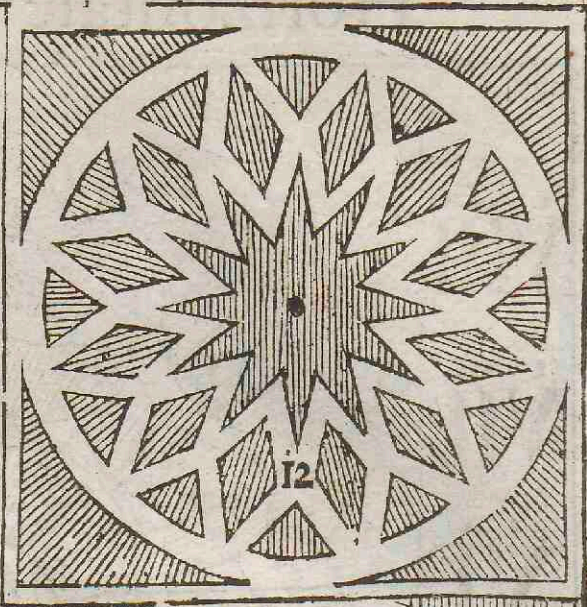
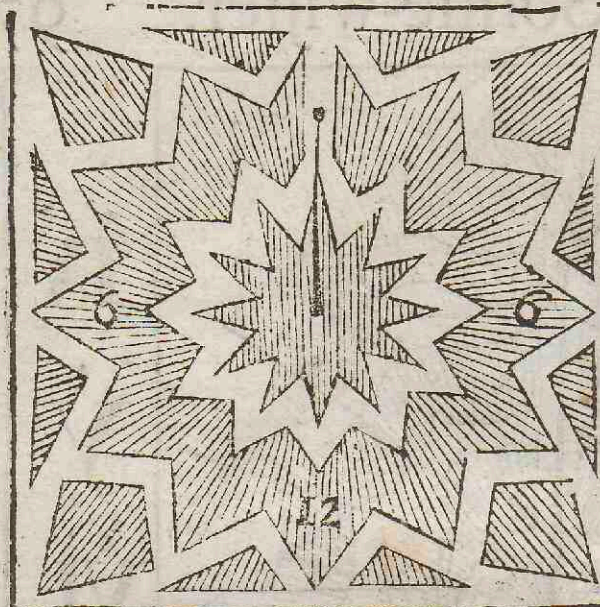

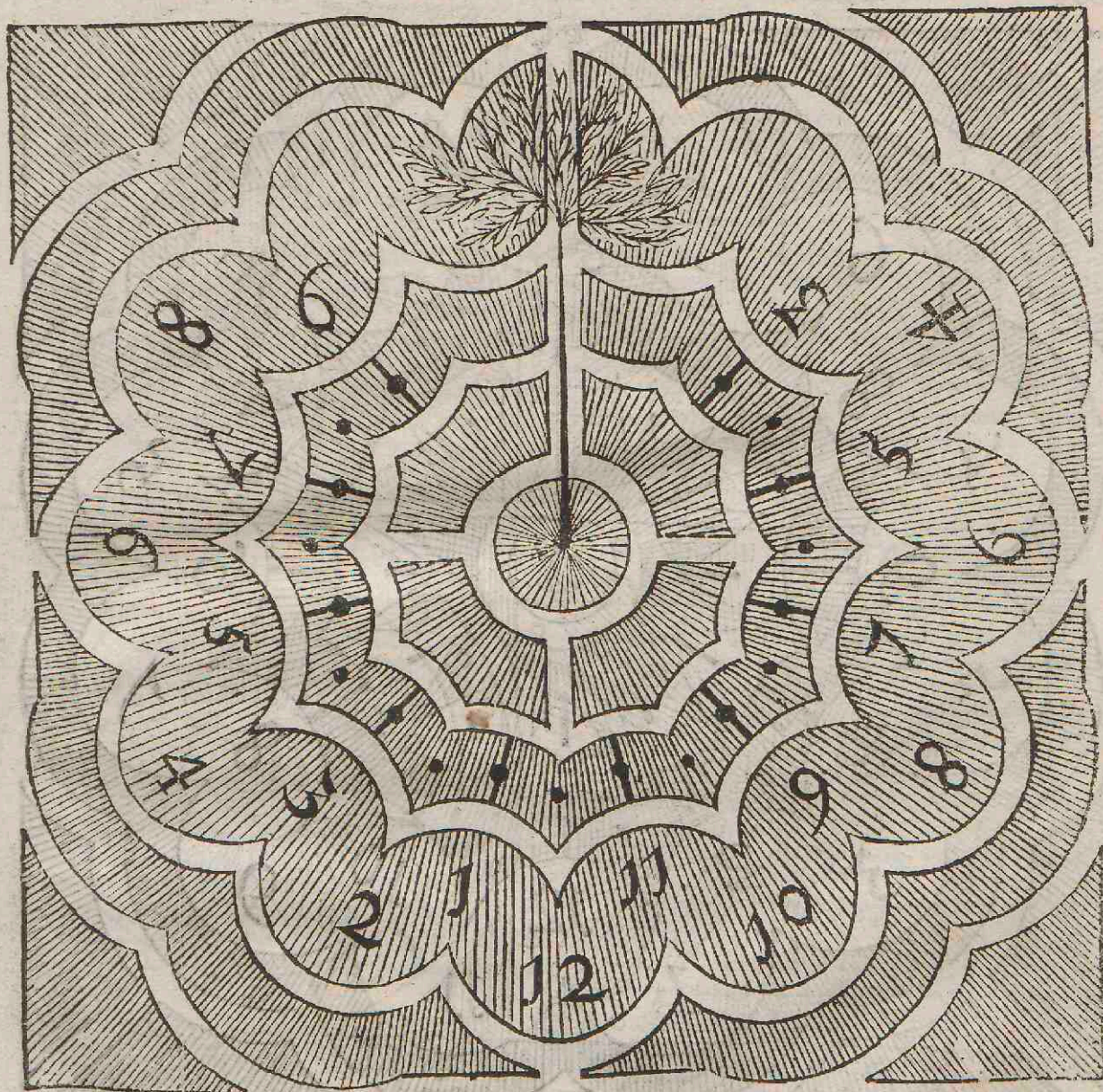

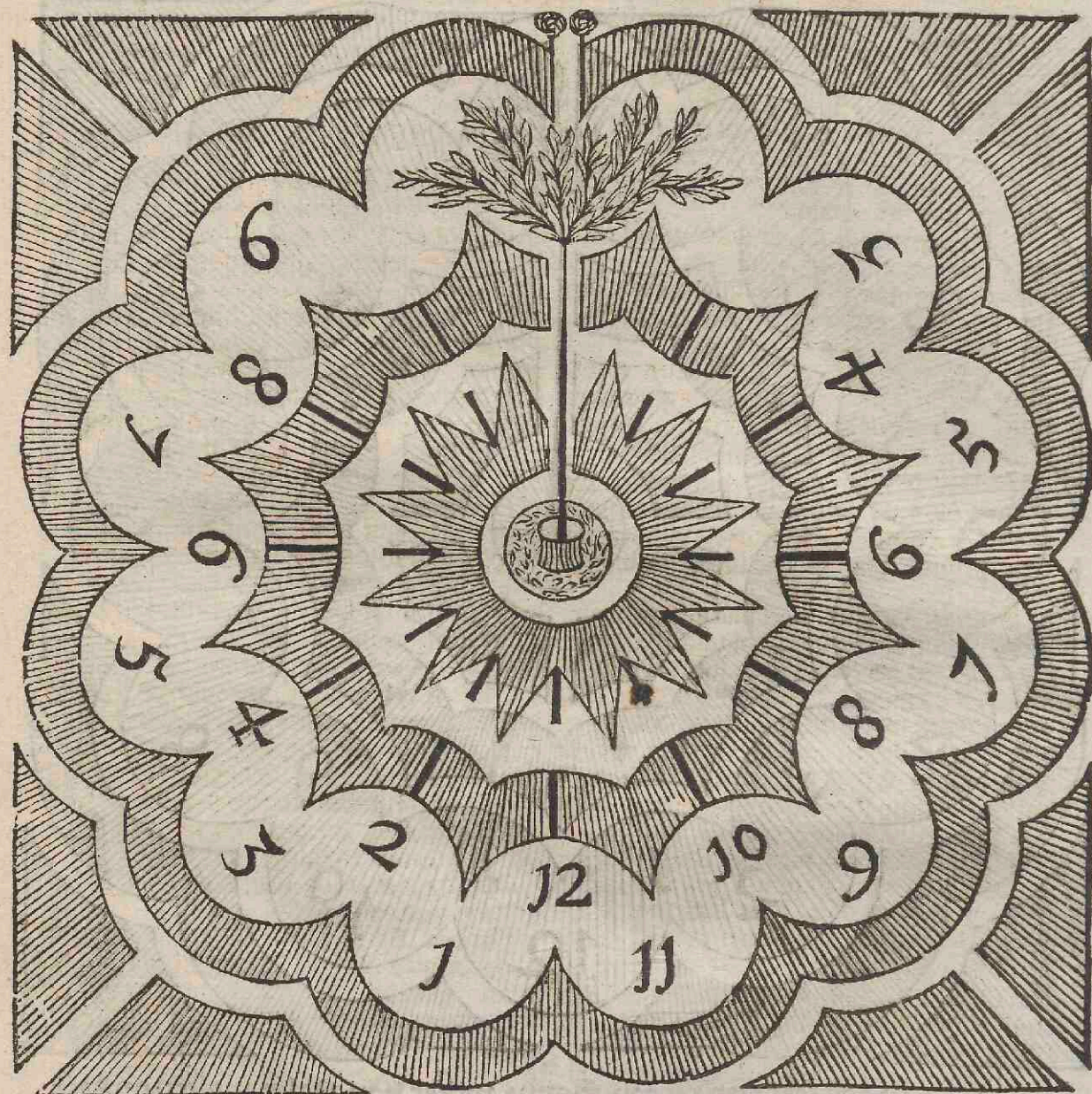

Dese Sonne-uurwijser wort soo genaemt / om datse vlak op den
 Horizont water-pas leyt / sy kan in loot gesneden / in steen gehouwen /
 of anders na peders sijnelijckheyt gemaekt worden.

Men kan ook seer ciechlyk een Sonne-wijfer van Palm maken op dese wyse: Deelt uw Cirkel (groot en kleyn na de plaets die gy daer toe hebt) in 24 gelijke deelen / maakt een Star van 12 punten in 't midden / en laet in de hoeken wederom andere punten sluyten / soo hebt gy de wurlinien; de omkzullen moeten na peders smnelijkheyt worden geleyt; de uren mogen van Palm geplant worden / of op een stokje geteekent / en dan kan men se setten en steken op de punten / eben boven de Palm: maer daer wel op te letten staet / een punt moet recht na het Noorden gekeert

zijn / het welk u de 12 uren verstrekt / van waer gy voort kunt tellen tot
 de Oost en Westersche punt / welke beyde 6 uren van de morgen en
 avond vertoonen. De wijs-pen die de schaduw geeft is een stok van
 6 of meer voeten hoogh / na de groote van uw' Berk / of een langh dun
 boontje met soo hoogen stam / welke loot-recht moeten staen / en dan
 sal de schaduw op de punten vallende / u de uren van den dagh aentwij-
 sen / soo als in de boven en in de voorgaende schetsen te sien is / daer upt
 de Liefhebbers kunnen sien het fundament en aenlepdinge / om selfs
 nets aerbiger en cierlijker te practiseren.

Van 't Hof-Gereetschap.

En verstandige Hovenier is voor al noodzakelijk dat hy hem voorziet van goet Hof-gereetschap / want men seyt / goet gereetschap is het halve werk / en alsoo veel hier van onkundigh zijn / soo heeft het ons goet gedacht een Register van verscheyde Instrumenten hier by te voegen.

A Met een boom-schaer wiedt men de boomen van het onsupber hout / wort met een touw toegetrokken / en springht met een veer wederom op / gelijk by de Figure is aengewesen.

B Een rups-pfer om de boomen van de rups-nesten te supberen / is ook bequaem om de Peren van den boom te kizigen.

C Ent-mes ofte griffel-mes moet zijn een stijf mes / dik van rugge / om de splete wel te doen openen / sonder punt / om de splete verder te openen / om de griffe wel in te setten / gelijk t' sijner plaetse verder sal werden aengewesen.

D Hark / de hark moet van goet pfer zijn / van 15 ofte meer tanden / die qualijk een dupm breekt van den anderen staen / sijn gebuyk is meest tot bykinge der kluyterige aerde / ende tot effeninge van de omgesplete bedden.

E Snoep-beptel is seer bequaem om alle doyre takken mede af te slooten / of van onder met een hamer daer tegen te kloppen / en alsoo de boomen te supberen.

F Klautwe daer men het onkruyt mede omhaelt; is een instrument gelijk de metselaers gebuyken / om haer kalk mede te beslaen / andere gebuyken een schoffel / ende gaen achter upt.

G Messen / gzoote en klepne messen / dienen tot snoepinge / aflegginge / entinge ende veel soodanige saken.

H Ent-zaegh dient niet vergeten / hoe smalder hoe beter / om tusschen de takken te kunnen zagen.

I Kay-mes dient om alle boomen of takken af te houtwen.

K Met een Palm-schaer scheert men Palm / Dage-dooys / Agustrum / Be-

beris / en alle soozten van hemingen.

L Pseren beptel om verscheyde soozten en wortelen op te klooven.

M Den houten hamer dient tot verscheyde werken.

N Troffel / een troffel gelijk de metselaers gebuyken is seer noodigh / om daer mede alle klepne planten upt te graven / ook om potten ende andere naeuwe plaetsen daer mede te roeren.

O Spade. Voor eerst / dient de spade tot onspittinge der aerde / ende plantinge der boomen / ende meer diergelijke gebuyken / de gedaente is verscheyden naer de aerde / den eene maekt die breekt / en den andere smal / ook zijndet / die alleen

Q Graven gebuyken.

P Den riek is een drie-tandige schop of boylt / plat van tanden / ende dient om gestropde mis ofte zoden op den wagen te leggen / maer ten principale om de bedden onder de boomen om te spitten / om de wortelen van de boomen niet te bederven / dat met de spade / graef ofte schop lichtelijck gebeurt.

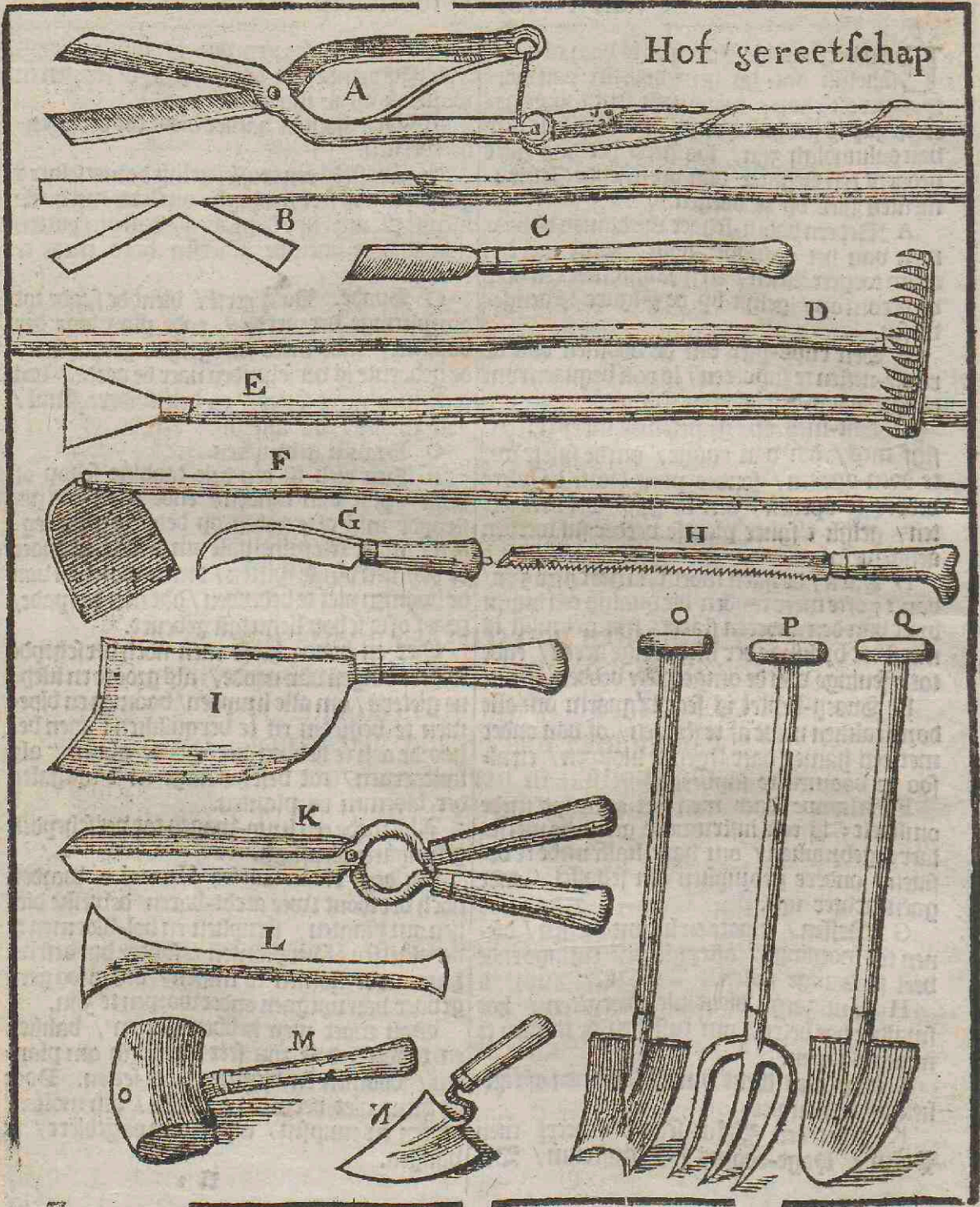
Hier en boden heeft men noch verscheyde andere dingen van noode / als gzoote en klepne gieters / om alle kizuden / boomen en bloemen te begieten en te verquikken; men behoorde ook te hebben verscheyde glazen / als lantaernen / tot beschuttinge en 't upthalen der bloemen en planten.

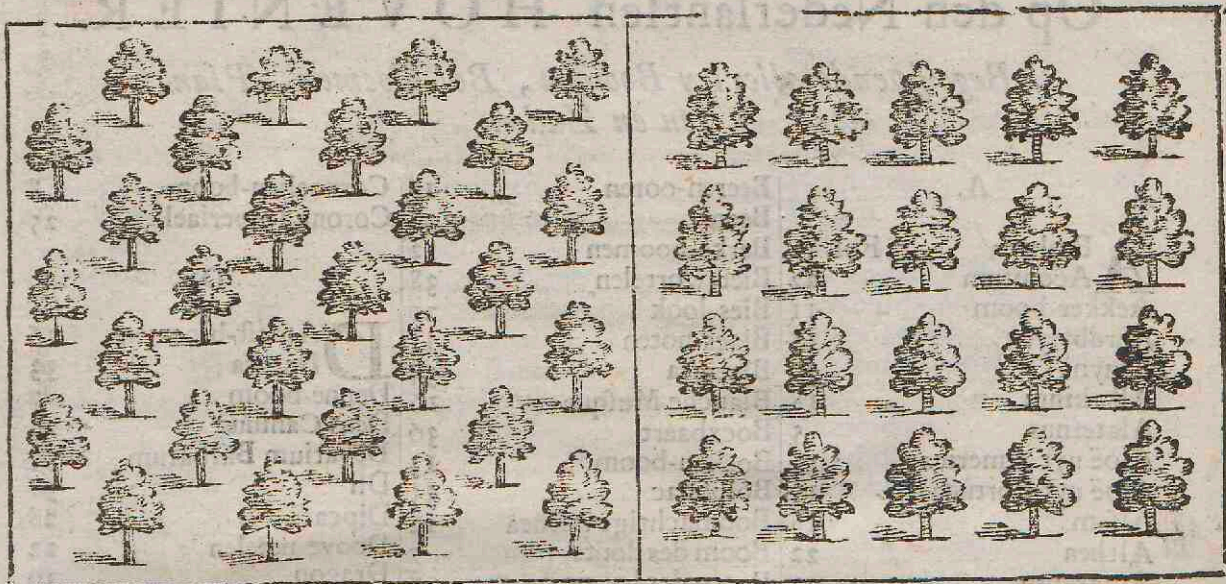
Als mede een kizup-wagen tot verscheyden gebuyken dienstigh.

In den Nederlantsen Hovenier worden noch verdoont twee aerdt-boren / dewelke dienen om planten / sirupken en bol-bloemen te verplaetsen of verplanten / sonder dat deselve haer aerde komen te missen / om alsoo geen gebaer van uptgaen onderwozpen te zijn.

Ook moet men hebben potten / bakken en tabbes; dese zijn seer dienstigh om planten / boomen en bloemen in te setten. Voor al dient niet vergeten / vallen / om mollen / cotten en mupsen / als andere ongediert / te vangen.

Hof gereetschap

Twee bequame Voorbeelden, hoedanigh men
een Boomgaert sal beplanten.

Ontrent het beplanten van een Boomgaert moeten in acht genomen worden / dat deselve ordentlijk met boomen versien zy / gelijk als in de bovenstaende Figuren vertoont wort: Te weten / de groote van de Boomgaert wel ontworpen zijnde / wort deselve met vrucht-bragende boomen in het verbant ofte op rpen beplant; dese boomen moeten twintigh / vijf en twintigh of dertigh moeten van een geplant zijn. Sommige beplanten haer Boomgaerden met Appel-en Pere-boomen / en setten tusschen vier boomen een Kerssen- ofte Moerellen-boom / die daer na wanneer de andere Vrucht-boomen groot zijn / en haer takken wijdt ende breekt uytgebreept hebben / wederom uytgegraven ofte uytgeroept worden. Ook kan men onder de groote Vrucht-boomen rpen van Aelbespen-boomen / die van de schaduw so licht niet verdukt worden / indoe-gen. Staet aen te merken dat alles wat men plant of zaeyt / soodanigh op rpen of in verbant moet ontworpen worden / indien het ordentlijk sal voortkomen.

R E G I S T E R.

Genever-boom 11
 Genista 4
 Genistella 23
 Gentianelle 24
 Gladiolus 25
 Glas-kruyt 22
 Gouts bloemen 35
 Granaet-boomen 3
 Groen Ebben-boom 6

H.

H Andekis-kruyt 29
 Hafe-garst 23
 Hafelare-noten 11
 Haveruyt 19
 Hedyfarum 31
 Heems-wortel 32
 Helenaes Tranen 31
 Helleborus 16
 Hepatica 19
 Herba Viva 36
 Herts-tongh 19
 Hyacinthen 25
 Hypericum 13
 Hof-bloemen 16
 Honts-kerffen 14
 Honts-tant 28
 Huys-look 20
 Hulst 7

I.

I Pe-boomen 27
 Irias of Lis 36
 Irias mer Bollen 29
 Isop 27

J.

J Acobea 23
 Jasmin 6
 Judas-boom 14
 Juffrouw-mark 22
 Juncus Gloriosus 20

K.

K Amille 18
 Karffe-boom 10

Karstanje-boom 14
 Keyfers-kroon 25
 Kervel 38
 Koekoeks-bloem 21
 Koe-oogen 24
 Komkommers 40
 Kool 39
 Koren-bloemen 34
 Krieken over zee 18
 Krokuffen 25
 Krop-salaet 38
 Kruytje roert my niet 36

L.

L Aburnum 5
 Laconica 23
 Lamoen-boomen 3
 Lantarens over teere kruyden, afgebeelt 32
 Lathyrus 38
 Latouw 43
 Lauwrier-boom 4
 Lavendel 17
 Leeuwe-bekken 31
 Leeuwe-bekken 21
 Lelien 27
 Lelien van eenen dagh 16
 Lentiscus 12
 Leucoyum Bulbosum 28
 Levendigh Kruyt 36
 Ligustrum 8
 Lychnis 20
 Linaria of Vlas 32
 Lyfter-besyen 14
 Linde-boom 11
 Look 20
 Lupinen 33

M.

M Aeghde-lieven 22
 Maen-koppen 34
 Mandragora 21
 Mans-ooren 24
 Marioleyne 22
 Marionette 32

Martagon 27
 Martelaers-bloemtjes 19
 Mervelje de Peru 33
 Mast-boomen 7
 Marricaria 18
 Medica 34
 Meloenen 39
 Meloen-bak, afgebeelt 45
 Myrthus-boom 4
 Mispel-boom 11
 Moerbefye-boom 10
 Moly 29
 Mamordica 33
 Monthout 8
 Muur-bloemen 22

N.

N Arcissus 27
 Narcissus Tradiscanti 28
 Nardus Bohemicus 35
 Narsturcium Indicum 36
 Nies-wortel 16
 Noli me tangere 36

O.

O Kernoten 11
 Oyevaers-bekken 35
 Oliander-boom 4
 Olijf-boom 4
 Oogen-trooft 21
 Oranje-boomen 1
 Orchides 29
 Ornithogalum 16

P.

P Arel-zaet 35
 Paert-yfers 36
 Palm-boomen 7
 Papen-muisen 12
 Parey 39
 Parmica 31
 Parsiken 9
 Passi-bloem 21
 Pere-boomen 8
 Periclymenum 14

Peningh-

R E G I S T E R.

Penningh-kruyt	35	S.	Thrachelium	23
Phalangium	22		Tulpen	29
Peper-boomtjes	5	S Alie	Turkse Koren-bloem	30
Phyllirea	5	Salomons Zegel		
Pietercelie	37	Scabiosa	V.	
Pietercelie de Mair	23	Scharley	V Aleriana	19
Pinfternakelen	38	Scholopendria	Venkel	37
Pionien	17	Scordium	Velt-salaet	38
Plant-sueringh	18	Scorzoner	Venus-navel	18
Platanus	13	Segeltjes	Venus-spiegel	32
Pompoenen	30	Selderie	Verkens-broot	16
Populieren	12	Seven-boom	Verte-kous	38
Porceleyn	39	St. Jans Broot	Viburnum	6
Prince-bloemen	32	Syringa	Vijge-boomen	3
Pruym-boomen	10	Syfyrichium	Vinger-hoeden	34
		Slakken-huysjes	Violetten	22
		Smilax	Violetten, Boomachtige	37
Q		Sonne-bloemen	Vlas	37
Qualster-boom	14	Spaense-doorn	Vlier-bloemen	14
Que-appelen	10	Spaense-klaveren	Vogel-kers	14
Que-peren	10	Spinagie		
		Ster-kers	W.	
R		St. Teunis-bloem	W Alnoten	11
Adijs	37	Stok-rosen	Water-kers	21
Rammelassen	37	Suyker-Peen	Wijngaerden	14
Ranunculus	27		Wijnruyt	19
Reyneaern	22	T.	Wilde-wijngaert	24
Rinicus	23	T Apfius Barbatus	Willige-boomen	12
Ridder-sporen	23	Taxus	Winter-groen	16
Rispen	38	Terebintus	Witte-Peen	38
Rhabarber	12	Thijm	Wol-kruyt	32
Rose-boomen	16	Thlaspi van Candia	Wonder-boom	33
Rosemarijn	5			

R E G I S T E R.

Modellen van Hoven,	Fol. 43 tot 46
De Bloem-perken en Parterris,	47 tot 80
De Lat-werken,	81 tot 90
De Sonne-wijfers,	91 tot 100
Hof-gereetschap,	101 en 102
Om een Boomgaert te beplanten,	103
Eynde van 't Register.	